

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İLHAM ALİYEV DÖNEMİNDE
AZERBAYCAN'IN BÖLGESEL DIŞ
POLİTİKASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Alim MAMMADOV

Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Danışman: Prof. Dr. Emin GÜRSES

Haziran 2014

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

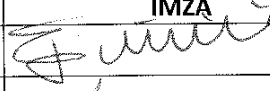
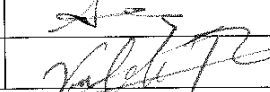

İLHAM ALİYEV DÖNEMİNDE AZERBAJCAN'IN
BÖLGESEL DIŞ POLİTİKASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Alim MAMMADOV

Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

“Bu tez 23/05/2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

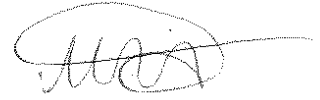
JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Emin GÜŞES	-BAŞARILI-	
Doç. Dr. Ali TAŞ		
Yalın Doç. Dr. Yıldırım TURAN	-Başarılı-	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Alim MAMMADOV

23.06.2014

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanmasında danışmanım Prof. Dr. Emin GÜRSES hocama sonsuz teşekkür ederim. Sakarya Üniversitesinde eğitim almamda bana yardımcı olan tüm hocalarıma sonsuz teşekkürümü bildiririm. Ayrıca, bu çalışmamda tezimin şekillenmesinde hem kaynaklar hemde manevi anlamda benden desteğini esirgemeyen Sakarya Üniversitesi İşletme Bölümü hocası Doç. Dr. Ali Taş hocama, Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri Bölümü hocası Yrd. Doç. Dr. Serdar Orhan hocama, Bakü Avrasya Üniversitesinin hocası kardeşim Dr. Agil Mammadova ve Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesinin Türk Dünyası İşletme Fakültesi hocası Dr. Ziyadhan Hasanova teşekkürlerimi bildirmek isterim.

Alim MAMMADOV

23.06.2014

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	i
ŞEKİLLER LİSTESİ	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1. BAĞIMSIZLIK SONRASI AZERBAYCAN'IN DIŞ POLİTİKASI	4
1.1. Azerbaycan Dış Politikasının Temel Hatları	4
1.2. Azerbaycan Dış Politikasında Dağlık Karabağ Sorunu	8
1.3. Hazarın Statüsü Sorunu	19
BÖLÜM 2. İLHAM ALİYEV ÖNCESİ AZERBAYCAN'IN DIŞ POLİTİKASI ..	26
2.1. Mutallibov Dönemi	26
2.2. Elçibey Dönemi.....	30
2.3 Haydar Aliyev Dönemi	34
BÖLÜM 3. İLHAM ALİYEV DÖNEMİNDE AZERBAYCAN'IN BÖLGESEL DIŞ POLİTİKASI	41
3.1. İlham Aliyev Döneminde Azerbaycan Dış Politikasının Genel Değerlendirilmesi.41	
3.1.1. İlham Aliyev döneminde Azerbaycanın Enerji Politikası.....	47
3.2 Azerbaycan Rusya İlişkileri	57
3.3. Azerbaycan ABD ilişkileri ve ABD'nin bölgeye etkisi	70
3.4. Azerbaycan-Türkiye ilişkileri	77
3.5. Azerbaycan-İran ilişkileri	91
3.5.1. İran açısından Azerbaycan İsrail ilişkileri	96
3.6. Azerbaycan-Gürcistan ilişkiler	104
SONUÇ	110
KAYNAKÇA	113
ÖZGEÇMİŞ	130

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADA	: Azerbaycan Diplomasi Akademisi
AMKM	: Azerbaycan Milli Kültürel Muhtariyeti
ATBK	: Amerika Türk Birliği Kurumu
DAİŞ	: Dünya Azerbaycanlılarını İlişkilendirme Konseyi
DAK	: Dünya Azerbaycanlıları Kongresi
CASFOR	: Caspian Force
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konseyi
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AHC	: Azerbaycan Halk Cephesi
AIOC	: Azerbaijan International Company (Azerbaycan Uluslararası Petrol Arama Şirketi)
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BTC	: Bakü-Tiflis-Ceyhan
BTE	: Bakü-Tiflis-Erzurum
BİO	: Barış İçin Ortaklık
BP	: British Petroleum
GUAM	: Georgia, Ukraine, Azerbaijan, Moldova
NABUCCO	: Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı Projesi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
SCP	: Güney Kafkasya boru hattı (South Caucasus Pipelines)
SOCAR	: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi (State Oil Company of The Azerbaijan Republic)
SOFAZ	: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Fonu (State Oil Fund of Azerbaijan)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği

STK	: : Sivil Toplum Kuruluşları
ŞD	: Şah Deniz
TANAP	: Trans-Anadolu Doğalgaz Boru Hattı
TAP	: Trans-Adriyatik Doğalgaz Boru Hattı
TPAO	: Türk Petrolleri Anonim Ortaklığı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
KEİB	: Karadeniz Ekonomi İşbirliği Örgütü
KGB	: Sovyetler Birliğinin Devlet Güvenlik Komitesi
UAK	: Umum Rusya Azerbaycanlıları Konseyi
FUKM	: Federal Ulusal Kültürel Muhtariyeti
YAP	: Yeni Azerbaycan Partisi

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Dağlık Karabağ'ın bölgedeki konumu.....	9
Şekil 2. Petrol boru hatları güzergahları.	81

SAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: İlham Aliyev Döneminde Azerbaycan'ın Bölgesel Dış Politikası	
Tezin Yazarı: Alim Mammadov	Danışman: Prof.Dr. Emin Gürses
Kabul Tarihi: 23.06.2014	Sayfa Sayısı: v(ön)+130 (tez)
Anabilimdalı: Uluslararası İlişkiler	Bilimdalı: Uluslararası İlişkiler
<p>Bu çalışmanın amacı Soğuk Savaş sonrası bağımsızlığını elde eden Azerbaycanın, 2003 yılında iktidara gelen Devlet Başkanı İlham Aliyev dönemi Azerbaycan dış politikasını oluştururken hangi değerlere atıfta bulunulduğunu ve dış politika tercihlerini nelerin belirlediğini ortaya koymaktadır.</p> <p>İlham Aliyev dış politikasının en önemli hedefi petrol ve doğal gazın çıkarılması ve uluslararası pazarlara güvenli bir şekilde taşınmasını sağlamaktır. Bu politikanın başarıya ulaşması için iç ve dış politika araçlarını en iyi şekilde kullanmaya çalışmaktadır. Petrol ve doğal gazın dış politikada en iyi araç olduğu varsayımından hareketle iç politikada devletin güvenliğini sağlayarak bölgesel güç olmayı hedeflemektedir.</p> <p>Bölgesel güç olma yolunda ilerlerken hem kendi bölgesinde hem de uluslararası sistemde güç dengesi politikası izleyerek egemenliğini garanti altına almaya çalışmaktadır. Azerbaycanın egemenliğini açık bir şekilde ihlal eden Ermenistana karşı uluslararası hukuk çerçevesinde karşılık vermektedir. İlham Aliyev uluslararası hukuk kurallarının uygulanmasını ve egemenliğinin ihlalinin bir an önce ortadan kaldırılmasını vurgulamaktadır. İlham Aliyev devletin güvenliğini sağlamak için uluslararası alanda işbirliğinin gerçekleştirilmesi ile petrol ve doğal gazı bir araç olarak kullanmaktadır.</p>	
Anahtar Kelimeler: İlham Aliyev, Dış Politika	

Title of Thesis: Regional Foreign Policy of Azerbaijan During The Period of İlham Aliyev	
Author: Alim Mammadov	Supervisor: Prof.Dr. Emin Gürses
Date: 23.06.2014	Nu.of pages: v (pre text)+130(main body)
Department: International Relations	Subfield: International Relations
<p>The purpose of this study is to present which values are being referred to and what determines the foreign policy choices of Azerbaijan, having gained independence after the Cold War, while forming the Azerbaijan foreign policy during the Period of İlham Aliyev who came to power in 2003.</p> <p>The most important aspect in foreign policy of İlham Aliyev is to provide oil and gas production and its safe transportation to international markets. To make this policy to succeed, he tries to use efficiently the foreign and domestic policy means. He has a target to use oil and gas as a best mean in foreign policy to become a regional power and basing on that idea he ensures domestic security of the state.</p> <p>While moving towards to become a regional power, he follows the policy of power balance both in own region and as well as at international level, and so guarantees the sovereignty. He confronts with Armenia that openly violated the sovereignty of Azerbaijan, within a framework of international law. İlham Aliyev always points out in his speeches the applications of rules of international law and restoration of country's territorial integrity. İlham Aliyev uses oil and gas a one of the means to ensure the state's security by realization of international cooperation.</p>	
Keywords: İlham Aliyev, Foreign Policy	

GİRİŞ

Azerbaycan Cumhuriyetinin Kafkasyada olan jeopolitik konumu, etnik, dinsel yapısı ve tarihi dış politikanın oluşturulmasında önemli birer belirleyici rolü vardır. Azerbaycan açısından bakarsak, bu faktörlere ülkenin doğal kaynaklarını da bunların sırasına artırabiliriz. Çünkü Azerbaycan dış politikasının şekillenmesinde petrol önemli bir faktör haline gelmiştir. İlham Aliyevin 2003 yılında iktidara gelmesi ile, Azerbaycanın bölgede ikili ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. İlham Aliyev Azerbaycanın dış politika imkanlarını genişletmek ve çeşitlendirmek için ülkenin askeri ve ekonomik kapasitesini güçlendirilmesi yönünde girişimlerde bulunmuştur. Bölgede BTC, BTE gibi önemli enerji projelerini gerçekleştirdikten sonra ülkenin teknolojik durumunun gelişmesi için çeşitli talimatlar vermiştir.

Azerbaycanın dış politikasını değerlendirirken, Azerbaycanın jeopolitik konumunu da ele almalıyız. Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra Rusya ve İran olmakla, iki güçlü devletin arasında yer alması jeopolitik olarak dezavantajlı duruma düşmüştür.

İran ve Rusya arasında olan Azerbaycanı değerlendirecek, olursak şunları görebiliriz:

1. Bu bölge zamanla güç aracılığıyla, yönetilmiştir.
2. Bu bölge İran ve Rusya tarafından her zaman işgale maruz kalmıştır.
3. Bu bölge her iki büyük güç tarafından yönetilmek istemekte ve bölgeni kendi mirasları olduğunu savunmaktadırlar.
4. Bu bölgede bağımsız ve güçlü bir ülke istenmemektedir.
5. Bu bölgedeki ülke olan Azerbaycanın bağımsızlığını tanımamaktadırlar.
6. Her iki ülke (İran, Rusya) dil ve etnik gruplar üzerinde güç mücadelesi yapmaktadırlar.
7. İran dil, din ve yönetimdeki alfabe konusunda girişimlerde bulunmaktadır.
8. Rusya ve İran Hazarın statüsünde Azerbaycanın egemenliğini ihlal ederek baskı uygulamaktadır.

Tüm bunların yanında Sovyetler Birliğinin çökmesiyle Ermenistan Rusyanın da desteğini arkasına alarak, Azerbaycanın tarihi toprağı olan Dağılık Karabağı işgal etmesi bölgede Azerbaycanı zor durumda bırakmıştır. Moskova-Erivan-Tahran kuşatması Azerbaycanın bağımsız dış politika yürütmesine başlıca engel olmuş/olmaktadır.

Çalışmanın Konusu

Bu çalışmada Azerbaycan Cumhuriyetinin bağımsızlığını kazanmasıyla, dış politika sorunlarını ve İlham Aliyev döneminde Azerbaycan dış politikası açısından önem taşıyan devletlerle ikili ilişkiler ele alınmıştır. Sovyetler Birliğinin çökmesinden sonra Ermenistan Dağılık Karabağı işgal etmekle Azerbaycanın egemenliğine tehdit oluşturmuştur. Bunun için de çalışmamda Azerbaycan iktidarında bulunan tüm hükümetlerin ve özellikle de İlham Aliyevin Dağılık Karabağ politikası incelenmeye çalışılmıştır. Azerbaycanın zengin enerji kaynaklarına sahip olması bölgesel rekabeti güçlendirmekle, devletlerarasında ikili ilişkilerin önemini artırmıştır. Bu çalışmamda değinilen sonraki sorun Azerbaycan dış politikasının çözülmemiş ikinci sorunu Hazarın Statüsü sorunudur. Bu sorunla da ilgili Azerbaycan iktidarında bulunan hükümetlerin ve İlham Aliyevin iktidarı döneminde bölgesel devletlerle çözüm için girişimleri incelenmiştir. Tez çalışmamda, İlham Aliyev iktidarı döneminde Azerbaycanın dış politika sorunlarını çözmek için uluslararası arenada yaptığı girişimler vurgulanmıştır.

Çalışmanın önemi

Azerbaycan'ın içinde yer aldığı Kafkasya bölgesi, jeostratejik konumu itibariyle yeni dünya düzeninde büyük önem taşımaktadır. Azerbaycanın bağımsızlığını kazanmasıyla, büyük güçler arasında çok sayıda konuda mücadele alanı oluşturması, özellikle de petrol ve doğalgaz açısından ciddi kaynak ve aynı zamanda transit bölge özelliğine sahip olması, bu özelliği nedeniyle de küresel enerji oyununda enerji güvenliği açısından öneminin artması itibariyle dikkatlerin yoğunlaştığı bir ülke olmuştur. Tez çalışmamda, Azerbaycanın bölgede istediği projelerin gerçekleşmesi için Türkiye ile olan strateji ilişkilerinin önemi vurgulanmaktadır. Bu bakımdan, çalışmamda İlham Aliyev iktidarının yürüttüğü dış politikanın önemi ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Tez çalışmamın amacı İlham Aliyev döneminde Azerbaycan dış politikasının bölgesel anlamda uluslararası aktörlerle ilişkilerindeki belirleyicilerin incelenmesi olmuştur. İlham Aliyev öncesinde ilişkilerin nasıl şekillendiği ve sonra da tezin ana konusunu oluşturan İlham Aliyev döneminde Azerbaycanın bölgesel dış politikası incelenmekle, küresel ve bölgesel aktörlerle ikili ilişkileri ele alınmıştır. Tez çalışmamın amacı Azerbaycanın küresel ve bölgesel ilişkilerinin gelecek yıllarda Azerbaycana nasıl fayda sağlayabileceği üzerine çalışılmıştır.

Çalışmanın yöntemi

İlham Aliyev döneminde Azerbaycanın bölgesel dış politikasının analizinde Azerbaycanın büyük devletler ve bölge devletleri ile ikili ilişkileri açıklanmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde Bağımsızlık Sonrası Azerbaycanın dış politikası ve dış politika sorunları incelenmiştir. İkinci bölümde Azerbaycan bağımsızlığını kazanması ile iktidarda bulunan hükümetlerin uluslararası sistemde bulunan aktörlerle ilişkileri analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde İlham Aliyevin iktidara gelmesiyle küresel ve bölgesel aktörlerle ikili ilişkilerin geliştirmesi ve işbirliği yapılması yolu ile Azerbaycanın bölgesel güç olma yolunda önemli adımlar attığı belirtilmiştir. Sonuç bölümünde ise, İlham Aliyev döneminde Azerbaycanın ülkeler arasındaki işbirliğinden yararlanarak, sorunların çözümünde “reel politika” yürüterek, petrol ve doğalgazın çıkarılması ve güvenli taşınmasını sağlayan önemli bir ülke olma özelliğinin altı çizilmiştir.

BÖLÜM 1. BAĞIMSIZLIK SONRASI AZERBAYCAN'IN DIŞ POLİTİKASI

1.1. Azerbaycan Dış Politikasının Temel Hatları

Azerbaycan'ın içinde yer aldığı Kafkasya bölgesi, jeostratejik konumu itibariyle yeni dünya düzeninde büyük önem taşımaktadır. Kafkasya, genelde Soğuk Savaş sonrasında büyük güçler arasında çok sayıda konuda mücadele alanı oluşturması; özellikle de petrol ve doğalgaz açısından ciddi kaynak ve aynı zamanda transit bölge özelliğine sahip olması, bu özelliği nedeniyle de küresel enerji oyununda ve özellikle de Avrupa'nın enerji güvenliği açısından öneminin artması; Doğu-Batı ve Kuzey-Güney hatları üzerinde yer alması; 11 Eylül sonrasında ise küresel güvenlik bakımından direkt kendi önemi ve Orta Asya'ya geçiş noktası olması itibariyle dikkatlerin yoğunlaştığı bir coğrafya olmuştur. Bölgeyi çeşitli devletler için cazip kılan farklı nedenler olmuş, bu nedenle küresel ve bölgesel güçler Kafkasya'da etkin olmak özel çaba sarf etmişlerdir (Aslanlı, 2011).

Güney Kafkasya çatışmalarla dolu olan bir bölgedir. Bu bölgede olan farklı etnik, dinsel ve dilsel farklılaşma çatışmaların zemini olabilir. Özellikle Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan sorunlu bölgeye sahiptirler (Наджафов, 2003). Bu bölge aynı zamanda küresel güçlerin rekabet ettiği bir alandır. Güney Kafkasya Orta Doğunun arka kapısı olmakla beraber, enerji kaynakları ve enerji yolları için önemli bir bölgedir. Bunun yanında, Sovyetler Birliği'nin dağıldıktan sonra yeni devletlerin bağımsızlıklarını kazanmasıyla, onlar ciddi yerel sorunlarla karşılaştılar. Bu dönemde bölgede etnik çatışmaların hiç eksik olmadığı da bilinmektedir. İç sorunlar devletleri istikrarsız yapmakla beraber etnik çatışmaları da tetiklemiştir (Özkural, 2010: 61). Özellikle, Azerbaycan açısından bakıldığında topraklarının Ermenistan tarafından işgal edilmiş olması, ülkenin en önemli meselesi olarak dikkat çekmektedir. Bu koşullar içerisinde isabetli dış politika izlemek, Azerbaycan açısından çok önemlidir.

Büyük Orta Doğu ve Avrasya jeopolitik kavramlarında Kafkasya her zaman jeopolitik anlamda bölgesel güçler için önemli bölge olmuştur. Kafkasya jeoekonomik ve jeopolitik önemi ile tarihte her zaman özel bir konuma sahip olmuş bir bölgedir. Bugün

dünyada İran üzerinde kurulan siyasi oyunlara bakıldığında Güney Kafkasya bölgesindeki bağımsız devletler Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan da, Orta Doğuda varolan siyasi oyunlardan etkilenmektedirler (Gafarlı vd. 2012: 2).

Kindermann neo realizmi siyasal düşünceler tarihinden ziyade somut konstelasyonların kıyaslanmasına ve analizine önem verir. Bu bağlamda birbiriyle daima içice halde bulunan üç belirleyici grup vardır (Çaman, 2007: 41-43). Bu grupların Azerbaycan bağlamında kısaca değerlendirelim:

1) Zamansal ve mekansal değişkenlere bağlı olan dönemsel ve sistem özelliklerine ait belirleyicilerin değerlendirilmesi (Çaman, 2007: 41-43).

Bu bölge içerisinde kıtalararası köprü sayılan ve Avrupa ile Asyanı birleştiren Azerbaycan çeşitli zamanlar içerisinde devamlı işgale maruz kalmıştır. Bu mekanın kıtalararasındaki geçişkenliğinin sağlandığı bir bölgede yerleşmesi, komşularla olan ilişkisini ve siyasal sistemini belirlemiştir.

2) Her konstelasyonda karşımıza çıkabilecek bir defaya özgü veya şans eseri ortaya çıkmış olanın, diğer bir ifadeyle tekrarlanamayacak ve tipleştirilemeyecek (sınıflanamayacak) olanın analize dahil edilmesi (Çaman, 2007: 41-43).

Tüm bu varsayımlardan yola çıkarak Azerbaycan dış politikasını belirleyen unsurların kökleri tarihin kalıntılarında aranmalıdır. 1918-1920 yıllar arasında bağımsızlık deneyimi yaşayan Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin mirası olan Azerbaycan Cumhuriyeti dış politikasının yön ve belirleyicilerini günümüze kadar taşımıştır. Örnek vermek gerekirse, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti dönemindeki temel sorunların (Rusya, İran tehdidi, Ermenistanın Dağlık Karabağı işgal etmesi, petrolün paylaşılması, uluslararası sistemde tanınma ve çifte standartlar sorunu) günümüzde de güncelliğini koruduğunu söylemek mümkündür.

3) Tarihin çağlar ve bölgeler arası düzleminde saptanabilir olan insan davranışının analogik süreklilikleri söz konusudur. Sadece bunlardan hareketle insan düşünce ve

davranışının subjeler arası anlaşılabilme olanağı bin yıllar içerisinde de, yabancı ülkelerin, kültürlerin veya kıtaların sosyo-politik sistemleri bağlamında da doğar (Çaman, 2007: 44).

Bu faktörleri göz önünde bulundurarak, iç politikanın dış politikaya etkilediği hatta baskın toplumsal gruplardan birisinin ve ya birkaçının (Nahçıvanlılar, Yerazlar (Yerevan Azerbaycanlıları) ve bu bölgede yaşayan kürtler vb.) dış politikayı oluşturduğu ve temsil ettiğini söyleyebiliriz. Bu toplumsal baskı grupların ve bölgesel güçlerin uzlaştıkları ve destekledikleri Haydar Aliyevin politikalarını devam ettiren İlham Aliyev bu miras üzerinden dış politikasını oluşturmaktadır.

Azerbaycan bölgede Rusya ve İran arasında dengeli duruşunu sergilemekle, olabildiği kadar egemenliğini korumaya çalışmıştır. SSCB'nin dağılması Azerbaycanın bağımsızlığını yeniden ilan etmesi sürecini izlemekle, Hazar denizi Azerbaycanın enerji resurslarının ve projelerinin ortaya çıkmasına ve gelişmesine anahtar olmuştur. Bu gelişme bölge ülkeleri olan Kazakistan, Türkmenistan ve aynı zamanda büyük güçlerle başta ABD olmakla, Avrupa Birliği ve Türkiye ile olası ekonomik imkânların kullanılmasında kendisini göstermiştir. Tüm bunlar Azerbaycan dış politikasında esas rol oynamakla, dış politikayı şekillendirmiştir (Karimov vd. 2011: 9).

Azerbaycan devletinin dış politikasını ana hatlarıyla değerlendirecek olursak, siyasal alana, ekonomik alana ve kültürel alanlara ayrı ayrı bakmamız gerekir. Siyasal alanda Azerbaycan'ın dış siyasetinin temeli, uluslararası hukuk normları ve prensipleri ile düzenlenen, gelişmiş devletlerarası ilişkilere saygı göstermekten, uluslararası, bölgesel ve devletlerarası sorunları barış ve görüşmeler yolu ile çözmekten, bütün devletlerin egemenliklerine saygı ile yaklaşmaktan oluşmaktadır (Чернявский, 2004).

Bugün Azerbaycan devletinin dış politikadaki temel görev ve hedefleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1) Ülkenin bağımsızlığını, egemenliğini, uluslararası düzeyde tanınmış sınırları çerçevesinde toprak bütünlüğünü korumak,

- 2) Bütün uluslararası ve bölgesel kurum ve kuruluşlara üye olmak,
- 3) Dünyanın tüm devletleri ile karşılıklı faydalı ilişkiler kurmak, çıkarları Azerbaycan'ın çıkarları ile uyuşan devletlerle yandaşlık ve müttefiklik ilişkileri kurmak,
- 4) Ülkenin demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi yolu ile ilerlemesi için bağımsız iç ve dış politika yürütmek,
- 5) Vatandaşların temel hukuk ve hürriyetlerinin korunmasına yönelik uluslararası normların uygulanmasına çalışmak,
- 6) Bölgede gerginliğin aradan kaldırılmasına ve dış devletlerin baskılarını önlemek için çalışmak,
- 7) Dış ülkelerle bilimsel, kültürel, insani ilişkiler ve geniş enformasyon alışveriş mekanizmaları oluşturmak (Hasanov, 1998 :14).

Son yıllarda ekonomisinde ciddi boyutlarda artış gözlemlenen, uluslararası rezervleri sürekli artan, sadece kendi sınırları içinde değil, bölge genelinde de kalkınmaya katkıda bulunan bir ülke olarak Azerbaycan dikkat çekmektedir. Bu kalkınmanın temelinde yatan nedenlerden biri de, enerji kaynaklarının bolluğu ve petrol piyasalarında yaşanan yüksek fiyat trendinin ülke ekonomisine sağlamış olduğu olumlu katkılardır. Eğer ekonomik kalkınma doğal kaynakların satışına dayanıyorsa, büyüme hızının uzun vadede bu denli sürmesi olanaksız gibi görünüyor (Muradov, 2012: 112).

Bağımsız Azerbaycan devletinin dış politikasında Avrupa devletleri ve ABD ile ilişkilerin düzenlenmesi de önemli konulardandır. Bunun için ilk olarak Azerbaycan'ın jeopolitik önemi ve ekonomik işbirliği olanakları objektif değerlendirilmeli, Azerbaycan'ın ve Batı'nın ekonomik ve politik çıkarlar uzlaştırılmalıdır. Azerbaycan Batı ile ilişkiler kurarken Rusya'nın çıkarlarına da dikkat etmesi gerekmektedir. Yani Batı ile ilişkiler ve Rusya arasında bir tür denge politikası gözetilmeli ve bu politika sayesinde Azerbaycan'ın bağımsızlığını ve egemenliğini kuvvetlendirmeye çalışılmalıdır (Aliyev, 2008: 35).

1.2. Azerbaycan Dış Politikasında Dağlık Karabağ Sorunu

Sovyet döneminde, Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki Karabağ Bölgesinin kime ait olduğu konusunda baş gösteren anlaşmazlık üzerine Haziran 1921’de Kafkasya İşleri Bürosu Karabağ’ın Ermenistan ile birleşmesi doğrultusunda görüş bildirmiş fakat bu karar daha sonra geri çevrilmiş ve 1923 yılında bu bölgenin Azerbaycan Cumhuriyeti içinde otonom bir bölge olması kararlaştırılmıştır (Gürses, 2001: 253).

Bağımsızlığını kazanan bu iki yeni devlet Dağlık Karabağ’a hakim olabilmek için sıcak çatışmaya girmiştir. Hukuken Azerbaycan toprağı olan Dağlık Karabağ savaş sonunda Ermenistan kontrolüne girmiştir. Bu savaşta birçok kişi yaşamını yitirirken birçok kişi de göçmen durumuna düşmüştür. Azerbaycan ve Ermenistan Rusya’nın girişimleriyle 1994 yılında Bişkek’te ateşkes anlaşması imzalamışlardır (Geçkin, 2013).

Dağlık Karabağ sorunu hakkında BM Güvenlik Konseyi dört karar almıştır. BM Güvenlik Konseyinin 822, 853, 874 ve 884 sayılı kararlarının hepsinde Ermenistan işgalci devlet olması ve acilen Azerbaycan topraklarından çekilmesi öngörülmüştür. BM Güvenlik Konseyi 30 Nisan 1993’te Azerbaycan-Ermenistan çatışmasını ve Kelbecer işgalini görüşmüş ve 15 üyenin oybirliği ile 822 sayılı kararı kabul etmiştir (Aslanlı vd, 2005: 56-65) 31 Temmuz 1993 tarih ve 853 sayılı kararında, Dağlık Karabağın Azerbaycana ait olduğu ve ermeni kuvvetlerinin işgal ettikleri toprakları derhal terketmeleri gerektiği belirtiliyor (Yalçınkaya, 2006: 133-134).

Sorunun uluslararası bir hal almasıyla beraber bu sorunun çözümü için başka devletlerde müdahil olmuşlardır. Bu çerçevede de AGİT Minsk Grubu oluşturulmuştur. AGİT Minsk Grubunun üç eş başkanı vardır. Bunlar; Rusya, Fransa ve ABD’dir (Вартанян, 2011).

Azerbaycan-Ermeni ihtilafının bölge ve ötesi için geniş ölçüde sonuçları vardır. Kafkaslar için bu ihtilafın başlıca etkisi, Kafkas ülkelerinin bölge dışından gelebilecek tehditlere karşı ortaklaşa karşı koyma ihtimalini ortadan kaldırmış olmasıdır. Gerçek şudur ki, savaşan taraflar, taraflardan birine destek vererek bölgede yer edinmek

isteyenlere imkan vermekte ve bölgedeki kuvvet dengesini bozmaktadır. Bu tabiatıyla Kafkaslarda politik istikrarsızlığa dönüşmektedir. Ayrıca bu durum, bölgenin ekonomik olarak geri kalmışlığının devamına yardımcı olmaktadır. Pratikte, söz konusu ihtilaf bölgede istikrarlı ve demokratik sistemlerin ortaya çıkışını engellemiştir. (Cornell, 2002: 2)

Ermenistan'ın Azerbaycan'a karşı askeri işgalinin ana hedefi, güç yoluyla toprakların ele geçirilmesi ve işgal edilen bölgelerin demografik içeriğinin değiştirilmesi olmuştur. Bu nedenle, Ermenistan Dağlık Karabağ çevresindeki işgal edilmiş rayonlar üzerinde denetim kurmayı amaçlamakta ve bu yüzden de Azerbaycanlı göçmenlerin kendi yurtlarına dönmesini engellemektedir. Ermenistan'ın bu yaklaşımı sorunun çözümü yönünde en büyük engeldir (Laçiner, 2013: 543).

Şekil 1. Dağlık Karabağ'ın bölgedeki konumu.

AGİT Minsk Grubuna eş başkanlık eden ABD, Rusya Federasyonu ve Fransa'nın Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne ilişkin açıklamalarına rağmen fiiliyatta Ermenistan'a daha fazla yardım eden ülkeler olması sebebiyle Ermenistan yayılcı politikalarından geri adım atmamaktadır. Bu durum da Azerbaycan'ın meşru müdafaa hakkından doğan askeri çözümü daha fazla dile getirmesine yol açmaktadır. Azerbaycan'ın en önemli

problemi olan Dağlık Karabağ sorununun çözüm sürecinde Batıya olduğu kadar Rusya'ya da önemli roller verilmektedir. Zira sorunun çözüm sürecinde başarı sağlayacak bölgesel ve küresel güçler, Güney Kafkasya'da önemli avantajlar elde edecektir. (<http://www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/azerbaycan.pdf>).

AGİT Minsk Grubu'nun çözüme yönelik etkileri olmamıştır. Kafkasya bölgesinde her şeye rağmen en etkili ülke Rusya'dır. Dağlık Karabağ sorununun çözümü de Rusya'nın pozisyonuna bağlıdır. Azerbaycan için ise hem iç hem de dış sorundur. Sorunun çözümü için işgal altındaki topraklar işgalden arındırılmalıdır. Tutarlı sebepler olmaksızın bu bölgenin işgalden kurtarılmasındaki gecikme zaten zor olan barış sürecini daha da zorlaştıracaktır. Dağlık Karabağ'ın yeni statüsü belirlenene kadar Azerbaycan hükümet yetkilileri ile Ermeni toplumunun yerel makamları arasında karşılıklı ilişki oluşturulmalıdır. Bölgenin ekonomik yönden gelişimi sağlanmalıdır. Bu, normalleşme süreci ve iki toplumun içinde yaşaması ve işbirliğinin yenilemesi için önemli bir adımdır. Azerbaycan ve Dağlık Karabağ'ın merkezi makamları arasında ekonomik ilişkilerin gelişimi konusu, aynı zamanda, iki tarafın dışarı ile bağlantısı konusu ile de ilgilidir. Bu konuda bir gelişme Dağlık Karabağ'da yaşayan Ermeni nüfusunun Ermenistan, Azerbaycan'ında Laçın koridoru aracılığıyla Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ile bağlantısını sağlayacaktır. Laçın koridoru insani yardım amaçlı kullanılacak stratejik bir yerdir (Востриков,1999: 82).

AGİT Minsk Grubu Dağlık Karabağ sorununun çözümü için 3 barış planı ortaya koymuştur. Birincisi 17 Temmuz 1997'deki Paket Çözüm; Paket Çözümde Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'a bağlı bir özerk bölge olması, kendi anayasasını hazırlayabilmesi, Ermenistan'ın Şuşa şehri ve Karabağ dışındaki Azerbaycan topraklarından çekilmesi, bu bölgedeki güvenliğin AGİT kuvvetlerince sağlanması ve Karabağ'ın serbest ekonomi bölgesi olması öngörülmekteydi. Fakat bu konunun nasıl uygulanacağı ve yaptırımları belirli değildi. Azerbaycan bu teklifi kabul etmesine rağmen Ermenistan bu çözüm teklifini reddetmiştir (Demirtepe, 2011: 10).

AGİT Minsk Grubunun üçüncü çözüm önerisi ise Ortak Devlet planıdır. Fakat bu çözüm önerisini Azerbaycan “toprak bütünlüğünü bozacağı” gerekçesiyle reddetmiştir. Çünkü bu ortak devlet planında kurulacak Dağlık Karabağ devleti fiilen bağımsız oluyordu ve Azerbaycan merkezi yönetiminin bu ortak devlet üzerinde hemen hemen hiçbir yetkisi olmayacaktır. Ortak Devlet önerisinin bir maddesinde ise hem Dağlık Karabağ hem de Azerbaycan birbirlerinin başkentinde temsilci bulunduracaktı ki bu da Dağlık Karabağ’ı fiilen tanımak anlamına gelecektir (İşyar, 2004: 641).

Ermeniler barış sürecinin her iki tarafında görüşmelere tam katılımı olmadan etkili olamayacağına inanıyor. Ermeniler Dağlık Karabağ sorununun anlaşmaya ulaşılabilmesi için aşağıdaki ilkelerin takip edilmesi gerektiğine inanıyor:

- Dağlık Karabağ sorununun çözümü için orada yaşayan insanların kendi kaderini tayin etme hakkı tanınmalıdır.
- Dağlık Karabağ sorununun çözümü için Ermenistan ile Dağlık Karabağ arasında kesintisiz bir arazi bağlantısı olmalıdır.
- Dağlık Karabağ’ın güvenliği uluslararası güvence altına alınmalıdır.
- Ermenistan, Azerbaycan’ın güç kullanım tehdidi ile barışçıl yollarla çözüm arayışını engellediğini vurgulamaktadır. Bu tehditlerle barışçıl ve uzlaşmacı bir tutumun mümkün olmadığını belirtmektedir (Гогорян, 2008)

2003 Yılında Azerbaycanda İlham Aliyevin iktidara gelmesinden sonra, Robert Koçaryan Dağlık Karabağ sorununun çözümüne yönelik üç ana madde açıklamıştır. Bunlardan birincisi Dağlık Karabağ ile Azerbaycan’ın görüşmelerde eşit olmasını yani iki ayrı bir devlet olduğunu varsaymasıdır. İkinci madde ise Ermenistan ve Dağlık Karabağ arasında güvenli bir koridor oluşturulmasıdır. Üçüncü ve son madde ise Dağlık Karabağ’daki nüfusun güvenliği ile ilgilidir. Ter-Petrosyan’ın izlediği çözüme dönük politikalar Koçaryan’ın devlet başkanlığı döneminde kesintiye uğrasa da Ter-Petrosyan döneminde belirlenen çerçeveler bugün dahi Dağlık Karabağ sorununun çözümü konusunda önemli bir referanstır (Demirtepe, 2011: 12).

Prag süreci kapsamında Azerbaycan ve Ermenistan Devlet başkanları da 3 kez görüşmüşlerdir. İlki 10 Şubat 2006 tarihinde Fransa’da, ikincisi 4 Haziran 2006’da Bükreş’de , üçüncüsü ise 28 Kasım 2006’da Minsk’de görüşmüşlerdir. Prag sürecinin

Dağlık Karabağ sorununun çözümünde başarısız olması ile birlikte yeni bir uzlaşma yolu aranmıştır. Müzakerelerin belirli bir çerçevede yürütülebilmesi için AGİT Minsk Grubu Azerbaycan ve Ermenistan'a Madrid Prensiplerini kabul ettirmiştir ve bu prensipler benimsenerek müzakerelere başlanmıştır (<http://garabagh.net/content318tr.html>).

AGİT Minsk Grubu Madrid Prensiplerini 2007 yılının Kasım ayında açıklamıştır. Dağlık Karabağ sürecinin çözümüne yönelik prensipler şunlardır;

- Dağlık Karabağ'ın çevresinde Ermenistan'ın işgal ettiği yerlerden çekilmesi,
- Ermenistan ile Dağlık Karabağ arasında geçişi sağlayacak bir koridorun açılması,
- Yerlerinden edilmiş göçmenlerin topraklarına geri dönmesi,
- Barış gücünün işlevini yerine getirecek uluslararası güvence sağlanması,
- Dağlık Karabağ Ermenilerine gerekli güvence verilerek kendilerini idare etme hakkı tanınması,
- Dağlık Karabağ'ın hukuki statüsünün belirlenmesi için öncelik kullanılmasıdır (<http://www.osce.org/mg/49237>).

Ermenistan'ın politikalarına bakıldığında Karabağ meselesinin çözümüne yönelik adımların sorunsuz bir şekilde olması oldukça zor görünmektedir. Ermenistan'ın Karabağ konusundaki üç maddelik tutumundan vazgeçmemesi ve bu meselenin çözümü için bu maddeleri esas alması Karabağ sorununu çözümsüz kılmaktadır. Ayrıca Ermeni halkı ve muhalif partilerde Karabağ sorununun çözümü konusunda Ermenistan hükümetinden pek de farksız düşünmemektedir. Bu bağlamda da bu mesele bir çıkmaza girmiş durumdadır. Askeri anlamda ise Ermenistan Azerbaycan kadar silah alımı yapamasa bile Rusya tarafından askeri olarak desteklenmektedir. Daha ucuz silahlar satın alabilmektedir. Ermenistan Rusya ile yapmış olduğu anlaşmalar neticesinde güvenliğini büyük oranda garanti altına almıştır (Geçkin, 2013).

İlham Aliyev döneminde duraklama dönemine giren Dağlık Karabağ görüşmeleri yeniden başlamıştır. İ. Aliyev sıfırdan başlama yerine Haydar Aliyev'in ulaştığı noktayı esas almış, tüm tarafların çıkarları dikkate alınarak, çözüme aşama aşama ulaşma

yöntemini seçmiştir. İlham Aliyev, problemin uzamasından kaynaklanan sorunlardan kurtulmak için ülke çapında seferberlik ilan etmiştir. Bir yandan ülke ekonomisini iyileştirmek için kalkınma planı kabul edilip uygulamaya konulmuş, diğer yandan askeri bütçeyi artırarak neredeyse Ermenistanın toplam bütçesine yakın bir meblağa ulaştırmıştır. Diğer taraftan Karabağ konusundaki siyasette görünür oranda sertleşme meydana gelmiş ve gerekirse savaşa gidilebileceği mesajları verilmiştir. İ. Aliyev döneminde Azerbaycan dış politikasında Dağlık Karabağ ile ilgili kendi açıklamalarında belirttiği gibi ilerleme olmasa da önemli gelişmeler olmuştur (Babayeva, 2013: 142-143).

Öncelikle, on yıl öncesi düşünüldüğünde Azerbaycan'ı destekleyen, Bakü'nün tezlerini kabul eden devlet sayısı artmıştır. 2008'de BM tarafından kabul edilen Dağlık Karabağ ile alakalı karar uluslararası kamuoyundaki başarıyı açık olarak göstermektedir. 14 Mart 2008'de BM Genel Kurulu'na Azerbaycan tarafından sunulmuş taslak metni, Rusya, ABD ve Fransa gibi ülkelerin karşı çıkmalarına rağmen, 39 oyla kabul edilmiştir. Karar, Dağlık Karabağ'daki durumu inceleyerek, Ermeni askeri birliklerinin Azerbaycan topraklarından çıkması gerektiğini ve Dağlık Karabağ bölgesinin Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü içinde olduğunu belirtmiştir. Ekim 2008 yılında yapılan seçimlerde İlham Aliyev yeniden Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir (Babayeva, 2013: 142-143).

Nitekim gerek cumhurbaşkanı İlham Aliyev gerekse diğer bürokratlar tarafından Dağlık Karabağ sorunun çözümüyle ilgili askeri tedbirlerin alınmasına yönelik açıklamalar yapılmıştır. İlham Aliyev diplomatik kanalların tıkanması halinde tek çözümün askeri vasıtaların kullanılması olduğunu dile getirmektedir. Ermenistan, Azerbaycanın askeri söylemlerini politik bir manevra olarak değerlendirirse de son zamanlardaki diplomatik süreç Ermenistanın bu söylemlerden ne denli tedirgin olduğunu açıklamaktadır (Karaman, 2012: 67).

Ekonomideki kayda değer gelişme yanında, Azerbaycan dış politikası tek taraflı, kriz eksenli ve korkulardan beslenen psikoloji ve pratiğinden bu süreçte uzaklaşmıştır. Azerbaycan yeni bir dış politika perspektifi benimsemiş, bu yaklaşımla çok taraflı, aktif, dinamik bir dış politikaya geçiş sağlanmıştır. İlham Aliyev'in öncülüğündeki dönem

Azerbaycan için dış politikada ciddi meydan okumaların olduğu bir zaman dilimi olmuştur. İlham Aliyev'in devraldığı dış politika bölge güçlerine eşit mesafede, Karabağ konusu ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne endeksli bir çerçevedeydi. Aliyev bu altyapı üzerine çok boyutlu bir dış politika inşa etmiştir (Aras, 2013: 10). Ermenistan bölgesel güvenliğini sağlamak ve enerji alanında etkin bir tranzit devlet olmak istiyorsa, Dağlık Karabağ işgalini durdurmalıdır. Ermenistan Cumhuriyeti'nin bölgesel dış politika öncelikleri arasında çok önemli "güç merkezleri" Rusya, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'dir (Агаджанян, 2004). Bu "güç merkezleri"nde ermeni lobbiesinin Azerbaycan ve Türkiye'ye karşı çok güçlü faaliyetleri var.

Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev, Paris'teki Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nde verdiği konferansta, Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali sorununun çözüme kavuşturulması için, AGİT Minsk Grubu Eş Başkanları sıfatıyla Fransa'nın, Rusya'nın ve ABD'nin Ermenistan'a baskı yapmalarının şart olduğunu vurgulamıştır. İlham Aliyev, sorunun sadece Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü ilkesi çerçevesinde çözülebileceğini, başka seçenekleri düşünmediklerini ifade etmiştir (İbadov, 2007: 74).

2003 seçimleri sonrası iktidara gelen İlham Aliyev, Azerbaycan'da öncelik olarak ekonomik ve askeri gelişim üzerinde durmuştur. Dış politikadaki en önemli hedefi ise Dağlık Karabağ için daha önceden belirlenen devlet stratejisini devam ettirmesidir. İlham Aliyev ve Robert Koçaryan arasında Prag Süreci adı altında 2004 yılında başlayan ve 2006 yılına kadar süren görüşmeler olmuştur. 2006 yılında liderler 3 kez görüşmüşlerdir. Bu görüşmelerde bir iyimserlik hakimdi fakat 10 Aralık 2006'da Dağlık Karabağ'daki ayrılıkçılar yaptıkları referandumla bağımsız olduklarını deklare ettiler. Bu olaydan sonra Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki görüşmeler duraksamıştır. 2007 yılında tekrardan dışişleri bakanları ve cumhurbaşkanları düzeyinde görüşmeler başlamıştır. Bu görüşmelerde en önemli anlaşmazlık ise Ermenistan güçlerinin çekilmesinden sonra Karabağ'ın geleceği ile ilgili konudur. Taraflar 29 Kasım 2007 tarihinde de Madrid Prensipleri adı ile anılan ve günümüzde de görüşmelerde esas alınan belgeyi kabul etmişlerdir. Bu görüşmelerde Azerbaycan, Ermenistan'ın işgal ettiği topraklarından çıkması konusunda bir strateji benimsemiştir.

Ermenistan ise işgal kazanımlarını korumaya dönük bir stratejiyi benimsemiştir (<http://garabagh.net/content318 tr.html>).

2008 yılında yaşanan Gürcistan-Rusya savaşıyla birlikte Rusya Kafkasya bölgesine tekrar ağırlığını koymuştur. Savaşı kazanan Rusya bölgedeki gücünü pekiştirmiş ve etkinliğini artırmıştır. 2 Kasım 2008’de Ermenistan ve Azerbaycan Cumhurbaşkanı Moskova’da Rusya Cumhurbaşkanı Dimitri Medvedev’in arabuluculuğunda Moskova Deklarasyonu’nu (Moskova Deklarasyonu) imzalamışlardır (http://www.rusya.ru/Content/15221%C3%9C%C3%A71%C3%BC+zirveden_+Karaba%C4%9F+sorununun+%C3%A7%C3%B6z%C3%BCm%C3%BC+i%C3%A7in+deklarasyon).

Rusya’nın bu soruna ağırlığını koyması Ermenistan lehine olmuştur. 2009 yılındaki Türkiye-Ermenistan normalleştirme sürecini desteklemesi, 20 Ağustos 2010’da imzalanan Gümrü askeri üssünün Rusya’nın kullanımına 2044 yılına kadar uzatılması Ermenistan lehine olmuştur. Böylece Ermenistan uzlaşmaz ve sertlik yanlısı tutumunu korumuştur. Azerbaycan ise 20 Mayıs 2010’da Avrupa Parlamentosu Genel Kurulunda 2216 numaralı Dağlık Karabağ sorununun çözümüne yönelik Ermeni işgalci güçlerinin geri çekilmesini şart koşan kararı kendi lehine çıkartmıştır (<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA2010-0193+0+DOC+XML+V0//EN>).

Ermenistan’ın 2044 yılına kadar Rusya ile imzaladığı askeri işbirliğine karşılık olarak 2010 yılının Eylül ayında da Türkiye-Azerbaycan arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Kuruluşu Anlaşması yapılmıştır. 8 Haziran 2010’da Azerbaycan Askeri Doktrini kabul etmiştir. Askeri doktrinde ise Dağlık Karabağ’ın ve çevresindeki 7 rayonun Ermeni işgalcilerinden kurtarılmasının önemine değinilmiştir. Askeri doktrinde ise müdahale şu şartlar altında gerçekleştirilecektir;

1. Ermenistan tarafından aktif bir müdahale olursa,
2. Ateşkes hattındaki küçük çaplı çatışmaların büyüyen savaş başlatması durumunda,

3. Ermenistan'ın barış görüşmelerinde aşırı uzlaşmaz tavır sergilemesi durumunda Azerbaycan askeri yollara başvuracağını belirtmiştir. (Şiriyev, 2010: 135)

2003 yılından itibaren ise Azerbaycan askeri bütçesini, silah alımını ve yerli savunma sanayisini geliştirme çabalarını artırmıştır. Günümüzde Azerbaycan'ın savunma harcamaları Ermenistan'ın genel bütçesine yaklaşık olarak eş değerdir.

Küresel ve bölgesel oyuncuların güç dengesini dikkate alarak, genelde Azerbaycan'ın ve özel olarak da İlham Aliyev iktidarının manevra imkanlarını genişletmiş ve bağımsız dış politika yürütmesine imkan sağlamıştır (Aslanlı, 2011),(Yılmaz, 2012: 14). Kendinden önceki dönemde olduğu gibi İlham Aliyev döneminde de Azerbaycan dış politikasının temel yönünü Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali sorununun (Karabağ sorununun) çözüm gayretleri oluşturmuştur. İlham Aliyev sorunun mutlaka Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde çözüleceğini daha sert şekilde ifade etmeğe başlamıştır. Hatta, "Ermenistan boşuna heveslenmesin, ne bugün, ne de yarın, hatta 100 yıl sonra bile Azerbaycan toprakları üzerinde ikinci Ermeni devletini kuramayacaktır" diyerek Ermenistan'ın çözüm sürecinin uzamasından ve statü-kvoyu korumaya çalışmasından medet ummaması gerektiğine dikkat çekmiştir (Aslanlı, 2011).

İlham Aliyev iktidarı döneminde Azerbaycan'ın bölgesel nitelikli dış politikasını küresel politikalara çevirmiştir. Bu dönemde kamuoyunun Karabağ sorununun çözümü için tükenen sabrı, Aliyev'in konuşmalarına ve iç siyasetine de yansımış, Aliyev'i bu durum için önlem almak zorunda bırakmıştır. Askerlik süresini uzatan ve askeri harcamaları artıran Azerbaycan bir nevi olağanüstü hal uygulamasına geçmiştir (Top, 2012). İlham Aliyev açıklamalarında Dağlık Karabağ sorununun çözülmemesinde uluslararası toplumu işgalci Ermenistana karşı baskı yapmamakta suçluyor.

Küresel ve bölgesel oyuncuların güç dengesini dikkate alan çok taraflılık, genel anlamda Azerbaycanın ve özel olarak da İlham Aliyev iktidarının manevra imkanlarını genişletmekte ve bağımsız dış politika yürütmesine olanak sağlamaktadır. İlham Aliyev bu durumu "Biz nüfus bakımından, toprak bakımından küçük devletiz, fakat değerli devletiz. Bir daha şunu vurgulamak isterim ki, kimsenin başımız eğik değildir. Biz

Azerbaycan halkının desteğine güveniyoruz ve bu destek Cumhurbaşkanı olarak bana dış politikayı bağımsız olarak yürütmek için ilave güç vermektedir. Ben bilhassa buna güvenerek bağımsız politika yürütmekteyim" biçiminde ortaya koymuştur (Yılmaz, 2012: 14).

Kendinden önceki dönemlerde olduğu gibi İlham Aliyev döneminde de Azerbaycan dış politikasının temel yönünü Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun çözüm gayretleri oluşturmuştur (Veliyev vd. 2012: 50).

İlham Aliyev, çeşitli temaslar için Bakü'de bulunan Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi heyetini kabulünde yaptığı konuşmada, "Yukarı Karabağ sorununun sadece Azerbaycan'ın değil, bölgenin temel sorunu olduğunu" söyledi. Ermenistan tarafının işgal ettiği Azerbaycan topraklarında çıkmak istemediği ve Yukarı Karabağ'ı bağımsız bir devlet yapmak için çalışmalar yürüttüğünü anlatan Aliyev, "Tarihte Yukarı Karabağ hiç bir zaman Ermenistan toprağı olmamıştır. Yukarı Karabağ toprakları Azerbaycan'ın merkezinde yer almaktadır. Şu anda ise orası kontrolsüz bir arazidir" diye konuştu (<http://www.aksam.com.tr/dunya/aliyev-karabag-bolgenin-sorunu--56161h/haber-56161>).

Azerbaycan Dışişleri Bakan Yardımcısı Araz Azimov, 2. Açık Toplumlar Küresel Forumu'ndaki konuşmasında, "Dağlık Karabağ sorunu Güney Kafkasya'daki süreçlere tehdit oluşturan en büyük etken. Kanımca, yalnız bu sorun çözüme kavuşturulduktan sonra bölge ülkeleri normal komşuluk ilişkileri kurabilirler" dedi. "Dağlık Karabağ sorunundan bahseden Azimov, işgalci devletin işgal ettiği topraklardan çıkarılmasını kabullenme noktasında dünya kamuoyunun ne kadar hazırlıklı olduğunun da büyük önem arz ettiğini söyledi; AGİT Minsk Grubu önemli bir uluslararası kuruluştur. Burada hem bölgedeki, hem de dünyadaki lider devletler yer alıyor. Minsk Grubunun birçok üyesi pasif pozisyonlardalar ve bu da bu süreci eleştirmemize hak veriyor. Minsk Grubunun diğer üyeleri de çözüm sürecinde tam şekilde yer almalılar. Türkiye ve Almanya bu sürece katkı yapabilir. 22 yıl öncesindeki görüşlerden farklı olarak AGİT bugün artık barışı sağlayan bir platform olarak kabul görmüyor. Bunun da nedeni lider devletlerin almış olduğu pozisyon" olduğunu vurguladı

(http://www.dakaz.org/index.php?manset_id=291).

26 Haziran 2010 yılında Rusya Cumhurbaşkanı Dmitri Medvedev, ABD Başkanı Barack Obama ve Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy Kanada'da yapılan "Büyük sekizlik" zirvesi çerçevesinde Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili bildiri kabul etmişlerdir. Üç ülkenin Cumhurbaşkanı bildiride Azerbaycan ve Ermenistan'ı sorunun temel ilkeleri üzerinde çalışmayı hızlandırmaya çağırdı (http://garabagh.net/content_321_tr.html).

2011 yılının Temmuz ayında Kazan'da Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev'in girişimi ile Ermenistan ve Azerbaycan cumhurbaşkanları Serj Sarkisyan ve İlham Aliyev arasında yapılan bir sonraki üçlü görüşmelerde Madrid prensiplerinin yenilenmiş seçeneğinin onayı şansı oluştu. Ancak Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ın nihai hukuki statüsünü baştan belirleyen mekanizmada ısrar etmesi, ayrıca işgal altındaki Kelbecer ve Laçını boşaltmaktan vazgeçmesi yüzünden görüşmeler sonuçsuz kalmış, anlaşma gerçekleşmemiştir (http://garabagh.net/content_322_tr.html).

Mayıs 2012 Ermenistan milletvekili seçimleri, 2013 cumhurbaşkanlığı seçimleri ve 2014 yılını kapsaması beklenen '1915'in 100.Yılı Anma Seferberliği' Ermenistan siyasetinin önümüzdeki birkaç yılına damgasını vuracaktır (Göksel, 2012: 64). Azerbaycan bu tür seferberliğe karşı uluslararası alanda her zaman diaspora faaliyetlerini güçlendirmelidir ve bunun yanında askeri önlemlerini almalıdır.

Karabağ savaşı döneminde Ermenistanda iktidarda bulunan bir grup Ermenistan devletinin güvenliğinin sağlanmasını Türkiye ile ilişkilerin kurulmasında görüyorlardı (Кардумян, 2008).

Ermeni diasporasının oluşturduğu Ermeni lobisi politik gücünü Ermenistan'ın dışında ABD'de, Rusya'da, Fransa'da, Gürcistan'da, İran'da, Suriye'de ve birçok ülkede etkin bir şekilde kullanmaktadır. Ermenistan bu rahatlık içerisinde Kafkasya'da komşularına karşı kayıtsız davrana bilmektedir. Bazı ülkelerin, özellikle İran'ın, Çin'in ve Rusya'nın Ermenistan ile stratejik işbirliğini geliştirmelerinin ve ona yaptıkları yardımların arkasındaki amaçlarından biri de Avrupa ve Amerika'daki Ermeni lobilerinden

faaydalanabilmektedir. Ermeni lobileri, Ermenistan ile iyi ilişkiler kurmuş olan ũlkelerin çıkarlarını da gözetici faaliyetler göstermektedirler

(<http://www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/azerbaycan.pdf>).

Ermeni diasporası özellikle de ABD`deki diaspora, Ermenistan toplumunu ve siyasi yaşamını organize faaliyetler, ekonomik g ve desteklediği bazı siyasi partiler yardımıyla Ermenistan ũzerinde etkili olmaktadır. Ancak bu etki Ermenistanın bölgeye entegrasyonuna yardımcı olmadığı gibi Karabağ sorunu ve Türkiye ile ilişkilerdeki sorunlar başta olmak ũzere çözüm yolunda Ermenistan yönetiminin adım atmasını engelleyici bir noktada olmaktadır (Kasım, 2010: 136).

"Dış politikamızın temel meselesi Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorunudur. Maalesef, Minsk Grubu'nun 20 yılı aşkın etkinliğine rağmen, bu alanda hiçbir ilerleme olmamıştır. Çünkü, Ermenistan tarafı bunu istemiyor". Bu sözleri Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev 28 mayıs 2014 yılında "Buta" sarayında Azerbaycan'ın milli bayramı olan Cumhuriyet Günü ile ilgili yapılan resmi konuşmasında söyledi (<http://www.karabakh.az/news/?lang=az&i=2634>). Eş başkanlar hem ermeni lobisinin etkisi hem de kendi çıkarları çerçevesinde Ermenistana yaklaşımda çok yumuşak davranmakta devam ediyorlar.

Azerbaycan, Ermenistan'ı Dağlık Karabağ sorununun çözümünde siyasi bir irade gösterinceye kadar bölgesel enerji projelerinde Ermenistan'ı tecrit etmiştir. Bu da Ermenistan ekonomisini çok zor bir durumda bırakmıştır.

1.3. Hazarın Statüsü Sorunu

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile şekillenen yeni dünya düzeninde devletlerarası rekabet giderek artmış ve buna paralel olarak da yeni mücadele alanları ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, Hazar bölgesi, sahip olduğu enerji kaynaklarıyla gerek bölgesel ve gerekse uluslararası güçlerin en çok nüfuz mücadelesine giriştiği bölgelerden birisi haline gelmiştir. Bir başka deyişle, Hazar Denizi, Soğuk Savaş döneminin iki yönlü ilişkiler dengesinden çok yönlü bir ilişkiler denizine çevrilmiştir (Gonca; 2005: 61).

1991'e kadar Hazar'a tartışmasız olarak sadece Çarlık Rusyası / Sovyetler Birliği ve İran kıyıdaş devletler olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra onun halefi durumundaki Azerbaycan, Kazakistan, Rusya, ve Türkmenistan kıyıdaş devlet durumuna gelmiş ve böylece İranla birlikte kıyıdaş devletlerin sayısı beşe yükselmiştir (Габиева, 2005: 206). Yeni kıyıdaş devletlerle birlikte Hazar'ın hukuksal statüsü tartışmaları da gündeme geldi. Zengin petrol ve doğalgaz yatakları dolayısıyla Hazar sadece kıyıdaş devletlerin değil tüm dünyanın ilgi alanı olmuştur. Hazarın hukuksal statüsünün belirlenmesi konusu esasen 1994 yılından itibaren uluslararası bir sorun haline gelmiştir (Çolakoğlu, 1998: 107-108), (Balci, 2001: 73).

Hazar'ın büyük oranda keşfedilmemiş enerji rezervleri Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından önemli oranda uluslararası yatırıma açılmıştır. Önceden bilinen büyük rezervlere ek olarak zengin petrol ve doğal gaz rezervlerinin keşfedilmesi Hazar'ı 21.yüzyılın Basra Körfezi olma konumuna getirmiştir (Doyuran, 2005: 15).

Hazar'ın statüsü sorunu hukuki olmakla birlikte ekonomik ve siyasi unsurlar da içermektedir. Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan Hazar havzasındaki zengin petrol ve doğal gaz yataklarını egemen devletler olarak işletme olanağını elde ettikten sonra, bu kaynakların işletilmesi için batılı şirketlerle bir dizi anlaşmalar imzalamışlardır. Böylece Hazar bölgesi, Batı'nın da ilgi duyduğu bir alan haline gelmiştir (Abdullayev, 2014: 255-256).

Dünyada bilinen petrol ve doğal gaz kaynaklarının %65'inin Basra bölgesinde, %17'sinde Hazar Havzasında yer alması açısından bu bölgenin önemini ortaya koymaktadır. Enerji, sürdürülebilir bir ekonomik refahın, etkili ve sürekli askeri gücün ve devletlerarası karşılıklı bağımlılık ile iç politikanın en önemli girdilerindedir. Bu bağlamda Orta Doğu ve Hazar Havzası büyük güçlerin en önemli çıkar bölgesi olup, dış politika da birincil ilgi merkezi olmaya devam edecektir (Özcan, 2006: 16). Hazar havzasının hidrokarbon rezervlerinin tahminleri ile ilişkili farklı tahminler mevcut olmuştur. Bu tahminler 17 milyar varil ile 250 milyar varil arasındaydı. 2003 yılında

ABD Dışişleri Bakanlığı Hazar Havzası petrol rezervlerinin 178 milyar varil olduğunu açıkladı (Габиева, 2005: 206).

Azerbaycan Hazar'ın bir "sınır gölü" olduğu düşüncesinden hareketle, orta hat (median line) esasına göre beş ulusal sektöre bölünmesini savunmaktadır. Azerbaycan Hazar'ın sularının ve deniz dibinin tamamen taksim edilerek, egemenlik alanlarına bölünmesini ve her ülkeye ait alanda mülkiyet ve egemenlik ilkelerine dayalı olarak o ülke mevzuatının geçerli olmasını savunmaktadır. Ancak Hazar'ın hukuksal statüsü kesin olarak belirleninceye kadar, Azerbaycan her kıyı devletinin kendi bölgesinde kalacak petrol ve doğalgaz rezervlerini işletebilmesini savunmaktadır (Çolakoglu, 1998: 109).

Azerbaycan Hükümeti Eylül 1994'te Amerikan ve Avrupalı şirketlerin oluşturduğu bir konsorsiyumla 8 milyar dolarlık bir anlaşma imzalamıştır. Pek çok yorumcu tarafından "Yüzyılın Anlaşması" olarak nitelendirilen bu girişim ile Baküye bitişik kıyılardaki Güneşli, Çırak ve Azeri sahalarından 4 milyar varil petrol çıkartılması öngörülmektedir. Bu üç sahanın üç yıllık dönemde 511 milyon ton ham petrol üreteceği umulmaktaydı. Azerbaycan Eylül 1994 tarihli petrol anlaşmasından sonra 1995 ve 1996 yıllarında uluslararası konsorsiyumlarla sonuçlandığı üç ayrı anlaşma daha imzalamıştır. Azerbaycanı Tengiz petrol sahasının ihaleleri ile Kazakistan takip etmiştir. Diğer kıyıdaş devletlerden Rusya ve İran ise bu ihalelere tepki göstererek Hazar'ın statüsü sorununu sürekli olarak gündemde tutmaya başlamışlardır. Bu durum Hazar'ın statüsünün belirlenmesinde uluslararası hukukun yanında siyasi ve ekonomik unsurları da devreye sokmuştur. Bu yüzden her kıyıdaş devlet kendi hukuksal tezini oluştururken diğer kıyıdaş devletlerin yanında üçüncü devletlerin de desteğini almaya çalışmaktadır (Balcı, 2001: 74).

Azerbaycan yakıt ve enerji kompleksinin, 140 yıllık tarihi var. Şu anda ülkede denizde 38, karada 19 alan olmak üzere toplam 57 alan faaliyet gösteriyor. Hazar Denizi'nin en büyük petrol ve doğalgaz rezervleri Azerbaycan sektöründe bulunuyor. Şu an Azerbaycan Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının istismarı sayesinde dünya çapında önde gelen petrol üreticilerinden biridir (Байрамов, 2007).

Hazarın statüsü konusunda bir mutabakata varmak amacıyla Hazar Denizinde kıyısı olan beş ülkeden dördü arasında 12 Kasım 1996 yılında bir anlaşma imzalanmıştır. Azerbaycan dışında diğer dört devletin imzaladığı anlaşma her devlete 45 mil (75 km) lik münhasıran ekonomik bir bölge vermektedir. Anlaşmaya imza koyan taraflar 45 milden sonraki bölgede yer alan kaynakları “Ortak Mülkiyet” konusu olarak kabul etmişlerdir. Ancak Azerbaycanın petrol zenginlikleri 45 milin ötesinde yer aldığından bu ülkenin dışişleri bakanı anlaşmaya imza koymamıştır. Günümüzde Hazarın statüsü konusu hala belirsizliğini korumakta ve Azerbaycanın petrol stratejisi için bir tehdit unsuru olmaya devam etmektedir (Balcı, 2001: 75).

Yeni yüzyılda da, Ortadoğu kaynaklı arz ve fiyat krizleri yaşanmamasının teminatı Hazar Bölgesi olacaktır. Hazar Bölgesi enerji kaynakları, Ortadoğu petrollerine bağımlı olan gelişmiş Batı ülkeleri ve uluslararası petrol şirketleri açısından da büyük bir önem arz etmektedir (Balcı, 2001: 81).

Hazarın statüsü ile ilgili olarak kıyıdaş devletlerarasında ikili (bilateral), üçlü(trilateral) ve genel olarak görüşmelerin sürdüğü 5 devletin de katıldığı görüşmeler yapılmış ve halen de yapılmaktadır. Genel olarak bütün kıyıdaş devletlerin ortak karara varması zor olduğundan devletler ikili anlaşmalara giderek bazı şartları ve statü koşullarının belirlenmesinde somut adımlar atmışlar (Gayibov, 2005: 75).

Azerbaycan, 6 Temmuz 1998'de Rusya ve Kazakistan'ın imzaladıkları ve Hazar'ın deniz tabanını bölen anlaşmayı olumlu bir gelişme olarak değerlendirdi. “Ancak Bakü, bu paylaşımı yeterli bulmayıp deniz tabanının üstündeki tüm su kütlesinin de ulusal sektörlere bölünmesi gerektiği görüşünü tekrarladı” (Çolakoğlu, 1998: 109).

Petrol ve doğalgaz rezervlerini çıkarmak için yeterli teknik imkanlara ve finansal güce sahip olmayan Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan çok uluslu enerji şirketleriyle işbirliği arayışı içine girmişlerdir. Azerbaycan, BP öncülüğündeki konsorsiyumla ABD ve Türkiyenin siyasi desteğiyle anlaşmalar yapmış, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ve Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hattı projeleri hayata

geçirilmiştir. Nabucco Projesi ile ilgili anlaşmanın imzalanması da ABD, AB, Türkiye ve çokuluslu enerji şirketlerin desteğiyle gerçekleşmiştir (Balcı, 2001: 110).

“Devlet bağımsızlığı kazanıldıktan sonra yabancı sermayeleri Hazar denizine çeken ilk ülke olarak Azerbaycan kişi başına düşen yabancı sermaye kapsamına göre eski SSCB mekanında, aynı zamanda Doğu ve Merkez Avrupa'nın pek çok ülkeleri sırasında lider durumdadır. Hazarın hukuki statüsü kimlerinse istekleri uyarınca değil de, dünyada kabul gören uluslararası tecrübeye göre çözülecektir” söyleyen İlham Aliyev Hazar kıyısı ülke olarak Azerbaycan'ın da enerji kaynaklarını geliştirmek hakkı olduğunu hatırlattı, Avrupa Konseyi üyelerini temsil ettikleri devletin resmi pozisyonu uyarınca konuşmalarını tavsiye etti (Nesirov, 2006: 79). Bu açıklamadan da görüldüğü gibi, Azerbaycanın Hazarda enerji kaynaklarını geliştirmesi Rusya ve İrani rahatsız etmekle beraber, bu ülkeye karşı baskılarını da artırmışlardır.

Nisan 2002'de beş kıyıdaş devletin lideri ilk defa Hazar'ın paylaşımını tartışmak için Türkmenistan'da toplandı. Hazar sınırlarının belirlenmesine ilişkin devlet başkanları toplantısı olumlu bir gelişme olmasına rağmen, deniz yatağının taksimi, balıkçılık ve çevresel bozulma gibi temel sorunlar konusunda herhangi bir anlaşma imzalanmadı. 20 Temmuz 2003'teki 10. Özel Çalışma Grubu toplantısında beş devlet Hazar'ın deniz çevresinin korunması için bir sözleşme konusunda anlaşmaya vardılar ve Kasım 2003'te sözleşme imzalandı. Sözleşme, beş Hazar devleti tarafından imzalanan ilk belge olması nedeniyle büyük öneme sahiptir (Terzioglu, 2008: 32).

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Deniz Güvenliği Stratejisi Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyevin 11 Eylül 2013 yılı tarihli kararı ile onaylanmıştır. Bu stratejinin Genel hükümler bölümünde belirtildiği gibi, Hazar Denizi'nin Azerbaycan Cumhuriyetine ait kısmında petrol ve gazın üretimi ve enerji kaynaklarının nakli deniz sektöründe etkili güvenlik sisteminin oluşturulmasını gerektirir. Ülkenin milli çıkarlarına tehditlerin önlenmesi sadece insan hayatını koruyan, altyapı araçlarını muhafaza eden, terör eylemi veya silahlı tecavüzdən kaynaklanan hasarı en aza indirmeye ve komplikasyonlarını kısa sürede gidermeye yönelik ortak çalışmalarla sağlanabilir. Deniz güvenliğinin gerçek

sağlanmasına devletle ilgili ulusal ve uluslararası kuruluşların ortak çabalarının artırılması yoluyla elde edilebilir (<http://president.az/articles/9290>).

Aynı zamanda, Azerbaycan'ın ekonomik ve enerji güvenliği, esasen, deniz güvenliğinin sağlanması ve özellikle denizde enerji altyapısının korunması ile ilgilidir. Bu bakımdan deniz güvenliği Azerbaycan için çok önem taşımaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Hazar Denizi bölgesinde ulusal çıkarları Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Deniz Güvenliği Stratejisinin genel hükümlerinde maddeler halinde gösterilmiştir:

1. Denizde barış ortamının sağlanması ve denizden mevzuat çerçevesinde kullanılması;
2. Hazar Denizi'nin Azerbaycan Cumhuriyeti'ne mensup bölümünden ve oradaki kaynaklardan devletin kullanım olanakları ;
3. Denizde Azerbaycan Cumhuriyeti aleyhine yönelik bir ayrımcılık akdinin önlenmesi ;
4. Hazar Denizi kaynaklarını kullanıma ve tetkikine ait olan uluslararası hukuki sorunların elverişli şekilde düzenlenmesi ;
5. Sosyo- ekonomik gelişme amacı ile Hazar Denizi doğal kaynaklarını amaçlı kullanılması ve geliştirilmesi ;
6. Denizde etkili ulaşım ağının oluşturulması, bu ağda kontrol ve güvenliğinin sağlanması (<http://president.az/articles/9290>).

Denizde bulunan tehditler Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ulusal çıkarlarına ciddi hasar verebilir. Bunu dikkate alarak, Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasını, Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi 2010 yılı 8 Haziran tarihli 1029 numaralı kararı ile onaylanmış “Azerbaycan Cumhuriyeti Askeri doktrini”ni ve Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 2007 yılı 23 Mayıs tarihli 2198 numaralı kararı ile onaylanmış “ Azerbaycan Cumhuriyeti'nin milli güvenlik kavramı”nı rehber tutarak, Azerbaycan Cumhuriyeti egemen devlet gibi kendi çıkarlarını korumak hakkını kullanacaktır (<http://president.az/articles/9290>).

Azerbaycan'ın petrol çıkardığı bölgeler ise şunlardır:

- Apşeron Yarımadası,
- Hazar Denizi (Azeri, ırağ, Güneşli vb. petrol yatakları),
- Gence-Naftalan Bölgesi,
- Kuraboyu Bölgesi,
- Guba-Siyazen Bölgesi. (Seferov, 2005: 289-291)

BÖLÜM 2. İLHAM ALİYEV ÖNCESİ AZERBAJCAN'IN DIŞ POLİTİKASI

2.1. Mutallibov Dönemi

Bağımsız Azerbaycan'ın ilk Cumhurbaşkanı olan Ayaz Mutallibov, Sovyet ordusunun Bakü'de Azerbaycanlıları katliama uğrattığı ve “kanlı ocak” olarak da anılan olaylardan sonra Azerbaycan Komünist Partisi genel sekreterliğine getirilmiştir. Mutallibov, Komünist Partisi'nin prestijinin kaybedilmesi üzerine ilk önce Sovyet Ordusu'nun ülkeden çekilmesini ve sıkı yönetimin kaldırılmasını talep etmiştir. Gerçekte Mutallibov Sovyet rejimi ile uyumlu politikaların ve Sovyetler Birliği'ndeki statükonun savunucusudur (Guliyev, 2004: 31).

Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazandığı sırada yönetimde Sovyet yanlısı Mutallibov vardı ve Rusya dış politikada en önemli aktördü. Dolayısıyla da Karabağ sorunun çözümü için Rusya'dan yardım beklenmekteydi. Ancak Rusya'nın sorunun çözümünde ikili davranarak Ermenilere destek vermesi ve Ermeni işgallerine Rus birliklerinin doğrudan katılması, işgalin büyümesine ve Mutallibov yönetiminin sorunun çözümü için Batılı kurumlara müracaat etmesine neden olmuştur. Aynı zamanda ülke içi istikrarsızlıklarla uğraşan Mutallibov'dan kamuoyunun beklentisi bu sorunun çözümüne yönelikti. Diğer yandan Hazar kaynaklarının Batılı ülkeler ve petrol şirketleri için cazibe merkezi olması, Dağlık Karabağ sorunun bölgesel bir ihtilaf olmaktan çıkarak uluslararası gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu dönemde BM'nin sorunun çözümü için bölgeye heyet göndermiş ve AGİT de sürece dahil olmuştur. Konunun 24 Mart 1992 tarihinde Helsinki'de gündeme alınması ve Minsk'te iki tarafı da bir masaya oturtacak konferans düzenlenmesi kararı alınmışsa da Ermeni işgallerinin durmaması, Şuşa ve Laçın'ın işgali, Mutallibov'un bu dış politika atılımlarına gölge düşürmüş ve yönetimi iktidardan uzaklaştırmıştır (Top, 2012: 2-3).

Bağımsız Azerbaycan'ın ilk Cumhurbaşkanı Ayaz Mutallibov olmuştur. Azerbaycan devletinin resmen tanınmasının ilk adımlarının atıldığı bu dönemin ilk ayındaki Mutallibov iktidarı döneminde, bir yandan yabancı ülkelerin Azerbaycan'ı resmen

tanıma süreci ve uluslararası örgütlere üye olması sürerken, diğer yandan dış politikada da temel ağırlık noktasının Rusya'ya verildiği ve diğer bölge ülkeleri ile de genel olarak dostça ilişkiler kurma politikasının yürütüldüğünü görüyoruz. Bu dış politika anlayışı bağlamında, Mutallibov iktidarının Rusya ile ilişkilerde öncelik tanıdığı konuların başında BDT üyeliği geliyordu. Bu çerçevede Azerbaycan 21 Aralık 1991 tarihinde BDT'ye katılmıştır (Cafersoy, 2001: 65).

Ancak bu anlaşma, muhalefetin etkin olduğu parlamento tarafından onaylanmamıştır. Bağımsızlığı muhalefetin baskısı ile ilan eden Mutallibov, Rusya ile ilişkileri dış politikasının en başat unsuru olarak görmüş, özellikle Dağlık Karabağ sorununun çözümünde bu ülkeden yardım beklemiştir. Rusya da Mutallibov iktidarı döneminde Azerbaycan'la ilişkilerini, bağımsız bir ülke ile olan ülke seklinde görmemiş ve bu bağlamda, Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanımamıştır. Azerbaycan'ın bağımsız devlet olarak, Rusya ile "Dostluk ve İşbirliği Antlaşması" imzalama isteği Rusya tarafından defalarca reddedilmiştir (Hasanov, 2007: 43).

Bağımsızlık döneminin ilk cumhurbaşkanı olan Ayaz Muttalibov'un özel ve özgün bir dış politika tasarısından bahsetmek mümkün görünmemektedir. Zira Muttalibov gerek bağımsızlığın getirdiği belirsizlik ortamından gerekse Rusya Federasyonu ile ilişkileri öncelikli olarak gördüğünden dış politikada Rusya yanlısı bir politika izlemiştir (Ergün, 2012: 35). Azerbaycan'ın ilk devlet başkanı Mütallibov daha çok Rusya yanlısı olarak nitelenebilecek bir dış politika izlese de, Türkiye ile ilişkileri geliştirme yönünde çabalarda bulunmuştur.

Ocak 1992'den itibaren hız kazanan çabalar çerçevesinde Mütallibov, 14 Ocak'ta Türkiye Dışişleri Bakanlığı Siyasi İşler Daire Başkanı Bilal Şimşir başkanlığındaki heyeti kabul ederek iki ülke arasında diplomatik ilişkiler kurulması ve büyükelçilikler açılması konusunu karara bağlamıştır. Aynı görüşmede Türkiye'ye resmen davet edilen Mütellibov, 23 – 24 Ocak 1992 tarihlerinde Türkiye'yi ziyaret etmiş ve bu ziyaret sırasında iki ülke arasında askeri alan dışında ikili ilişkilerin geliştirilmesine ilişkin 11 maddelik bir Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalanmış, fakat daha sonra Azerbaycan Parlamentosu tarafından onaylanmamıştır. Bu durumu, anlaşmanın, Azerbaycan'da

Şubat 1992'den itibaren gerginleşen iç politik durumun gölgesinde kalması ve parlamentonun temel gündeminin muhalefet ve iktidar arasındaki gerginlik ve Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali sorununa odaklanmış olması ile açıklamak mümkündür (Hasanov, 2007: 44).

29 Şubat 1992'de Azerbaycan Cumhuriyeti Başbakanı Hasan Hasanov ile Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, Türkiye Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan ve Devlet Bakanı Şerif Ercan arasında Bakü'de imzalanan mutabakat zaptı ile Türkiye Azerbaycan'a gerekli miktarda alfabe bastırarak yollamayı, öğrenci kabul edip okutmayı, uzman değişimi ve eğitim reformları için her türlü katkıyı yapmayı üstlenmiştir (Hasanov, 2007: 44).

Dağlık Karabağ'da Ermenilerin yaptığı Hocalı Katliamı'nın ardından Ayaz Mutallibov muhalefet tarafından 6 Mart 1992'de istifaya zorlanmış ve anayasaya göre 18 Mayıs 1992'ye kadar devlet başkanlığı görevini vekaleten Meclis Başkanı Yakup Memmedov yürütmüştür. Memmedov Rusya ile ilişkilerde ihtiyatlı davranmış, BDT çerçevesinde ilişkiler geliştirmek konusunda mesafeli tutum takınmıştır. Mutallibov'un 21 Aralık 1991'de imzaladığı BDT'ye katılma anlaşması, Memmedov döneminde de parlamento tarafından onaylanmamış; Yakup Memmedov, 21 Mart 1992'de Kiev'de yapılan BDT toplantısına katılmamış; Azerbaycan temsilcileri, bu dönemde BDT'ye ilişkin hiçbir anlaşmaya imza atmamıştır. (Aliyev, 2008: 38-39).

İran 25 Aralık 1991'de Azerbaycan'ı tanıdı. Azerbaycan Devlet Başkanı Ayaz Mütellibov ilk resmi ziyaretini 1991 yılı sonunda İran'a yaptı. Ziyaret sırasında yapılan görüşmelerde iki taraf arasında Ermenilerin ambargo uyguladıkları Nahçıvan bölgesi ile bağlantı kurmada Azerbaycan'ın İran topraklarını kullanması konusunda uzlaşma sağlandı. (Nesibli, 2000: 143).

İran, Ocak 1992'de Bakü'de büyükelçilik açtı. Bu dönemde ikili ilişkilerin geliştirilmesi için, İran Dışişleri Bakanlığı'ndan bir heyet ilişkileri gözden geçirmek ve Hazar doğal kaynaklarının kullanımı ve petrol tesislerinin modernize edilmesi konularını görüşmek için Bakü'ye geldi. Ardından Ayaz Mütellibov, iyi komşuluk ilişkileri göstergesi olarak,

12 Şubat 1992'de İran Devrimi kutlamalarına kalabalık bir heyetle katıldı. (Nesibli, 2000: 145).

25 Şubat 1992'de İran Dış İşleri Bakanı Velayeti Bakü'ye gelerek Azerbaycan yetkililerine arabuluculuk önerisinde bulundu. İran'ın arabuluculuğu ile Ermenistan ve Azerbaycan yetkilileri 15 Mart 1992'de Tahran'da ateşkes anlaşmasını imzalamışlardı. Ardından Nisan ayında İran Dış İşleri Bakan Yardımcısı Mahmut Vaezi ateşkesin ayrıntılarını ve savaş esirlerinin mübadelesini görüşmek üzere Bakü ve Yerevan'a gitti. Ancak, İran Cumhurbaşkanı'nın 7-8 Mayıs'ta arabuluculuğu ile iki ülke arasında ateşkesin imzalanmasına karşın Şuşa 9 Mayıs'ta Ermeniler tarafından işgal edildi. Vaezi İran'ın temsilcisi olarak işgali kınadı ve İran'ın resmi görüşü olarak Karabağ'ın Azerbaycan'a ait olduğunu ve sınırların güç kullanarak değiştirilmesinin kabul edilemez olduğunu açıkladı. Fakat, İran'ın bu tepkisi sonuçsuz kaldı ve ardından 17 Mayıs'ta Laçın Ermeniler tarafından işgal edildi. Dolayısıyla, Ayaz Mutallibov döneminde İran'ın arabuluculuk misyonu başarısızlıkla sonuçlandı. (Yakupzade, 2005).

Mutallibov dönemi dış politikasının en önemli unsurunu oluşturan Karabağ sorununun çözülmesi ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün sağlanması, her türlü girişime karşın Ermenilerin gerçekleştirdiği yeni işgallerle sonuçsuz kalmıştır. Mutallibov'un büyük ümitler bağladığı Rusya, ikili davranarak, Ermenilere destek vermiş ve hatta Ermeni işgallerine Rus birliklerinin doğrudan katılması, işgalin büyümesini sağlayan en büyük etken olmuştur. Bu durum Mutallibov yönetiminde büyük hayal kırıklığı meydana getirmiş ve yeni çözüm arayışları başlamıştır. Bu çerçevede İran'dan ümit beklense de İran'ın Ermenileri durdurmakta aciz kalması ve aracılıktan çekilmesi, hatta Ermenileri desteklemesiyle Mutallibov yönetimi ister istemez Batılı kurumlara müracaat etmek zorunda kalmıştır (Yılmaz, 2010: 72-73). Halk Cephesi iktidara gelene kadar Azerbaycan'ın dış, ekonomik ve güvenlik politikasında Rusya özel yere ve öneme sahip olmuştur. Bu durum hem geleneksel tarihi psikolojik öğeler hem de iktidarda olan yöneticilerin kişisel siyasi bakışları ile açıklanabilir. Mutallibov, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve ortaya çıkan tarihi fırsatı kullanarak, devlet bağımsızlığını güçlendirmek ve pekiştirmektense, kendi koltuğunu korumak şartıyla Rusya'nın uydusunda kalarak

yarı bağımsız bir devlet olmaya hazırdı. Azerbaycan'ın enerji rezervleri de bu anlayış çerçevesinde Rusya'nın kontrolünde kalacaktı (Mammadov, 2012: 56-58).

2.2. Elçibey Dönemi

24–27 Haziran 1992'de Cumhurbaşkanı olarak ilk dış gezisini Türkiye'ye yaparak, Ankara'da gerçekleştirilen Karadeniz Ekonomik İşbirliği zirve toplantısına katılmıştır. Ankara Esenboğa Havaalanı'nda yaptığı açıklamada, Anadolu Türklerine büyük sevgi ve saygı duyduğunu ve Mustafa Kemal Atatürk'e özel sevgi duyduğunu belirten Elçibey, 25 Haziran'da İstanbul'da KEİB anlaşmasını ve Boğazlar Beyannamesini imzalamıştır. 26 Haziran'da TBMM'de bir konuşma yapan Elçibey, ülkesinin Atatürk çizgisinde olduğunu belirterek Türkiye'yi model kabul ettiklerini ifade etmiştir (Hasanov, 2007: 48).

30-31 Ekim 1992 tarihlerinde Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve Başbakanı Süleyman Demirel, Azerbaycan Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Kırgızistan Cumhurbaşkanı Askar Akayev, Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov ve Türkmenistan Cumhurbaşkanı Saparmurad Niyazov Ankara'da toplanarak, ülkelerini ilgilendiren konular, ortak hususlar, bölgesel ve milletlerarası sorunlar hakkında görüş alışverişinde bulunmuşlardır.

Türk Cumhuriyetleri'nin Ankara bildirisinde ortak karar aldıkları maddeler;

- 1) Halklar arasında ortak tarih, dil ve kültürden kaynaklanan özel bağları kaydederek,
- 2) İlişkilerinde kardeşlik, dayanışma ve işbirliğini, bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğüne saygı,
- 3) Birbirlerinin içişlerine karışmama ve eşitlik ilkeleri üzerinde daha da güçlendirmeye kararlı olarak,
- 4) Birleşmiş Milletler Yasası'nın amaç ve ilkeleri, Helsinki Nihai Senedi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı sürecinde kabul edilen diğer belgelerde ifadesini bulan esaslar çerçevesinde Avrasya'da barış, güvenlik istikrar ve kalkınmaya birlikte katkıda bulunma arzu ve iradesiyle,

5) İşbirliği ve istikrarla ilgili ortak çaba gösterilmesinin öneminin bilinciyle, (Hasanov, 2007: 49).

Bu genel görüş çerçevesinde uluslararası ve bölgesel karar almada beraber hareket etmeleri konusunda mutabakata varmışlardır. Ankara bildirisinin bir başka özelliği de Türk Cumhuriyetlerinin ilk zirve toplantısı olmakla tarihe geçmiştir. Türkiyenin Azerbaycan petrol işine dahil edilmesi, Elçibey iktidarı sırasında gerçekleşmiştir. Bu dönemde, British Petroleum (BP) ve Statoil arasında gerçekleştirilen ortaklık, Azerbaycan petrollerinin büyük kısmı üzerinde söz hakkı elde etmiştir. Azerbaycan devlet petrol şirketleri Azneft ve Caspmorneftegas ile Batılı petrol şirketleri arasında bir anonim şirket oluşturulmuştur. Petrol taşıma güzergahları konusunda ise, Elçibey iktidarı döneminde, 7 olası seçenek arasından sadece Türkiye üzerinden geçecek güzergaha öncelik verilmiştir. Bu dönemde, Türkiyeden geçmesi planlanan iki olası güzergah ile üzerinde durulmaktaydı: Bakü-Tebriz-Nahçıvan-Ceyhan ile Bakü-Tebriz-Nahçıvan-Trabzon güzergahı. (İşyar, 2004: 444).

İran'ın Azerbaycan'da etkinliğini artırma çabalarını yoğunlaştırdığı bir dönemde iktidara gelen Ebülfez Elçibey, İran'a yönelik iki temel esasa dayanan aktif bir politika uygulamaya başladı. Bunlardan birincisi, ilişkilerde önceki dönemde bozulmuş olan karşılıklılık ve eşitlik esasında kurulması ve ikincisi İran'da Azerbaycan Cumhuriyetinin varlığının tanıtılmasıydı. Eşit ilişkileri geliştirme çerçevesinde Azerbaycan Dışişleri Bakanı Tofiq Gasımov'un İran'a ilk resmi ziyaretini 18-20 Ağustos 1992'de gerçekleştirdi. İki ülkenin dışişleri bakanlıkları arasında işbirliği protokolü imzalanan bu ziyarette ayrıca, Tebriz ve Nahçıvan'da karşılıklı konsolosluk açılması karara bağlandı. Görüşmelerde ayrıca, İran'ın Azerbaycan'a doğal gaz vermesi ve İran topraklarından geçerek Nahçıvan'a giden ulaşım ve enerji hatlarının yapılması konusunda görüş birliğine varılmıştır. Bu ziyaretin ardında iki ülke arasında iktisadi, ticari ve kültürel ilişkileri geliştirmek için ortak bir komisyon kurulmuş, komisyonun 20 Kasım 1992'de Bakü'de yaptığı toplantıda ilişkileri geliştirmek için bir memorandum ve 9 protokol imzalanmıştır (Cafersoy, 2001: 71).

Ebülfez Elçibey dönemi dış politikasının temel taşlarından birisi 25–27 Ocak 1992’de yapılan AHC (Azerbaycan Halk Cephesi) toplantısında kabul edilen diğeri ise Ebülfez Elçibey’in kendisinin seçim programında yer almaktadır. Ebülfez Elçibey, AHC iktidarının dış politika amaçlarına ilişkin görüşlerini dile getirirken bunlar içerisinde en önemlilerini Avrupa yönlü dış politika izleme, Rusya’nın siyasi ve askeri etkinlik alanından kurtulma ve İran’ın bölgesel etkinlik çabalarına karşı koyma biçiminde özetlemiştir (Cafersoy, 2001: 71). AHC hükümeti dönemi dış politikası partinin ve liderlerinin Azerbaycan’ın kültürel ve etnik kimliğine yaklaşımı siyasi ve kültürel ideolojisini belirlemiştir. AHC Azerbaycan kimliğinin Türk olduğunu ve Ebülfez Elçibey’in Türkçülüğü sadece Azerbaycan kimliği ile sınırlı kalmamış sınırlar ötesine taşarak büyük ve birleşik bir Türk devleti kurma çabalarına kadar uzamıştır. Laiklik taraftarı Ebülfez Elçibey İran’daki rejimi ve İran Devleti’nin İran’da yaşayan Azerbaycan Türkleri politikasını eleştirmiştir. Bunun sonucu olarak İran- Ermenistan ilişkileri hızla gelişmiştir. İran, Ermenistan’a elektrik ve gıda yardımı yapmış ve Ermenistan tarafından işgal edilmiş Azerbaycan topraklarındaki ayrılıkçılara da yardımda bulunmuştur. Türkiye ve Azerbaycan’ın Ermenistan’a ambargo uyguladığı dönemde İran’ın Ermenistan’a yaptığı ekonomik yardımlar gerçek anlamda Ermenistan’ın ayakta kalmasını sağlamıştır (Cornell, 2001: 4).

Ebülfez Elçibey döneminde Azerbaycan Sovyet Birlikleri’ni kendi topraklarından çıkararak SSCB’ye bağlı ilk eski cumhuriyet olmuştur. Sınır birlikleri, askeri üsler ve Hazar Denizi Filosu Azerbaycan’dan çıkarılmıştır (Mollazadeh, 1998: 31). Askeri üssü bulunmayan Rusya, Azerbaycan’da diplomasi aracılığıyla etkinliğini kurmakta zorlanmıştır. Askeri üslerin çıkarılması Rusya’nın bölgede üçüncü güçlere karşı koyma gücünü de zayıflattı. Rus askeri birliklerinin Azerbaycan’dan çıkarılması Gürcistan’ı da bu konuda cesaretlendirmiştir. Diğer yandan Ebülfez Elçibey Rusya ve İran’la eşit ilişkiler kurmak peşinde olmuştur. Rusya ile yirmiden fazla anlaşma imzalayan Ebülfez Elçibey Rusya ile eşit ilişkiler kurmak isterken Rusya Azerbaycan’ın egemenliğini tanımama çabası içinde olmuştur. Bu durum, Rusya’nın bölgeye yönelik egemen olma politikasından kaynaklanmıştır (Mollazadeh, 1998: 31).

Elçibey döneminde dış politikanın oluşumunda ulusal ve kültürel kimliğin önemli etkisi olmuştur. Ebülfez Elçibey döneminde ABD ve AB ile ilişkilere önem verilmiştir. Ana hedeflerden biri Azerbaycan'ı dünyaya demokratik bir ülke olarak tanıtmak olmuştur. Aslında Ebülfez Elçibey'e göre Batı'nın Güney Kafkasya'da ve genel olarak eski SSCB üyesi ülkelerdeki önceliği demokrasi olmuştur. Fakat Elçibey'in Batı ve Türkiye yanlısı siyaseti Azerbaycan'ı iç ve dış tehditlerden koruyamadı. (Alieva, 1996: 3). Elçibey'in Güney Kafkasya'da Rusya baskısı ve bir nevi Azerbaycan'ı Tahran-Erivan-Moskova kuşatmasından kurtarmak için Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'nin dâhil olduğu ekonomik bölgenin kurulmasını hedeflemiştir. BDT'ye katılmayan Ebülfez Elçibey 25 Haziran 1992'de Türkiye önderliğinde kurulan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne katılmıştır (Alieva, 1996: 5).

AHC iktidarı döneminde Azerbaycan-İran ilişkilerinde en önemli mesele Güney Azerbaycan sorunu olmuştur. AHC'nin İran'la ilgilenmesi daha 1988 yılında başlayan ulusal özgürlük hareketi gösterilerinde "Tebriz Tebriz ve Birleşik Azerbaycan" sloganlarının sıklıkla ifade edildiği günlere dayanmaktadır. İlk başta gösterilerde slogan düzeyinde kalan Azerbaycan'ın bölünmüşlüğü, ulusal özgürlük hareketinde AHC'nin kurulması ve lider teşkilat konumuna gelmesi ile daha ciddi bir boyut kazanmıştır. Azerbaycan halkının bölünmüşlüğü sorunu AHC'nin ilk programına, Azerbaycan halkının etno-kültürel birliğinin sağlanması için Azerbaycan SSCB ile İran arasında siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesine özel önem verilmesi biçiminde yansımıştı (Nesibli, 2000: 139).

Elçibey tamamı Güney Azerbaycan sorunu ile ilgili bu koşulları şöyle sıralamıştır: İran'da Azerbaycan davası ile ilgili tutuklanan bütün mahkumlar serbest bırakılacak, İran'la iyi ilişkilerin bu soruna takılmaması için Güney Azerbaycan'da milli kültürün geliştirilmesine ve Azerbaycan Türkçesinde eğitim verilmesi, gazete ve dergi çıkarılmasına izin verilecek. Elçibey bu koşulların çoğunun İran tarafından reddedildiği ve yalnız Azerbaycan kültürünü geliştirme merkezleri kurma düşüncesine sıcak yaklaşıldığını belirtmiştir. (Nesibli, 2000: 143).

2 Şubat 1993'de Devlet Başkanı Ebülfez Elçibey yaptığı bir konuşmada kendisi için güney-kuzey ayrımının olmadığını ifade ederek, İran topraklarında yaşayan Azerbaycan Türklerine, Azerbaycan'da devlet kurumlarında görev alma hakkının sağlanacağını belirtti (Cafersoy, 2001: 120).

Hazar kaynaklarının çıkarılması ve değerlendirilmesi konusu gündeme gelmiş ve Batılı çokuluslu şirketler bölgeye çekilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde oluşan konsorsiyuma birçok petrol şirketi katılmış ancak Elçibey yönetiminin Rusya'ya karşı hasmane tavrı nedeniyle bu konsorsiyuma Rusya davet edilmemiştir. Sonraki dönemde Elçibey hükümetine girişilen darbe bu yönüyle de değerlendirilmelidir. Elçibey döneminde kısmen de olsa kazanılan politik başarılarla rağmen sorunun bir türlü çözülemeyişi Elçibey ve hükümete darbe girişimiyle sonuçlanmıştır. Elçibey yönetiminin başarısızlığının nedenleri olarak; Rusya'yı küçümsemesi, ülkedeki istikrarsızlığı görmezden gelmesi, daha önce devlet yönetimi deneyimi olmayan kadrolara görev vermesi ve Halk Cephesi Hareketini güçlü zannetmesi sayılabilir (Top, 2012: 3-4).

İlginç olan başka bir nokta, darbenin Elçibey'in Haziran ortalarında İngiltere'ye ziyarette bulunarak, Batılı şirketlerle petrol anlaşması imzalamak yolunda önemli görüşmeler yapacağı zamana denk gelmesidir. Darbenin hemen ardından darbeci Suret Huseynov'un Nezavisimaya gazetesine verdiği bir demeçte petrol anlaşmasının önce Rusya ile yapılması gerektiğini söylemesi de bu bağlamda anlamlıdır (Mahmudov, 2006: 72).

2.3 Haydar Aliyev Dönemi

1993'te yapılan yeni cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Haydar Aliyev oyların % 98,8'ini alarak cumhurbaşkanı seçildi. Haydar Aliyev'in iktidara geldiğinde meşru ve popüler bir lider olduğu tartışılmaz. Bu meşruiyetin önemli siyasal ve toplumsal kaynakları mevcuttur. Haydar Aliyev önce KGB Başkanı, daha sonra Parti Birinci Sekreteri olduğu dönemde liderliğini ve yönetme kabiliyetini kanıtlamış bir devlet adamıydı. Politbüro'ya seçilmesi Sovyet coğrafyasında ve Azerbaycan'da itibarını arttırmıştır. Liderlik konumunda olduğu dönemde sadakatle kendisine bağlı, liderliğini

tartışmasız kabul eden, otoritesine ve tecrübesine saygı duyan geniş bir bürokrat tabanı oluşturmuştur. Eski Komünist Partisi seçkinlerinden ve devlet kadrolarından oluşan bu geniş grup Aliyev iktidarının politikalarının hem uygulayıcısı, hem yaygınlaştırıcısı hem de propaganda yapıcılarını oluşturmuştur (Aslanlı vd, 2005: 40).

Haydar Aliyev iktidarını, alternatif güç odaklarını etkisizleştirerek, ayrılıkçı hareketlere son vererek, Karabağ savaşında ateşkesi sağlayarak, 1994'te "Asrın Antlaşması" olarak nitelendirilen Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattının kurulmasına yönelik anlaşmayı imzalayarak devlet idaresini en iyi şekilde yerine getiren güçlü, yetkin ve kararlı lider imajını güçlendirmiştir. (Ergün, 2013: 16)

3 Ekim 1993 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Haydar Aliyev cumhurbaşkanı seçilmiştir. H.Aliyev iktidara geldikten kısa bir süre sonra, dizginleri elinde toplayabilmiş ve bütün ayaklanmacıları yönetimden uzaklaştırarak etkisiz hale getirmiştir (Kazımlı, 2006: 195). Haydar Aliyev'in iktidara gelmesiyle beraber Azerbaycanın dış politika stratejisi değişmeye başlamıştır. Zira, ülkenin uluslararası alanda başarı elde edebilmesi için toplumda istikrarın sağlanması, devlet kurumlarının yeniden yapılandırılması, halk-devlet ilişkisinin güçlendirilmesi ve karşılıklı güvenin sağlanması zorunlu idi. Bu nedenle Haydar Aliyev, Azerbaycan ve dünya düzeninin gereklerini dikkate alarak yeni ve gerçekçi dış politikaya, pragmatik bir yeniden yapılanmaya yönelmiştir. Bu politikanın temelinde öncelikle Azerbaycan, devamında bölgede barış ve huzuru sağlayacak ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede Aliyev ülkenin dış politikasının temel istikametlerini:

1. Ülke bütünlüğünün korunması;
2. Ekonomik, siyasi egemenliğin sağlanması ve korunması;
3. Milli menfaatlerin belirlenmesi ve korunması;
4. Vatandaşların hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması;
5. Azerbaycan menfaatlerinin korunması için gerekli ülkelerin belirlenmesi ve yakın ilişki kurulması;
6. Diğer ülkelerle de dengeli ve karşılıklı bir dış politika yürütülmesi olarak belirlemiştir (Yılmaz, 2010: 13).

1993 darbesinden sonra iktidara gelen Haydar Aliyev pragmatik politikalar izleyen ülkedeki otoritesini pekiştirmiş ve iktidarı döneminde kendisine karşı olan darbeleri başarılı bir şekilde bertaraf ederek, kendisine yönelik iç ve dış baskıları azaltmayı başarmıştır (Veliyev, 2006: 68).

Aliyev'in büyük siyasi deneyimi ona etkin yaklaşımlar ve politikalar izlemesinde yardımcı olmuştur. İktidara geldikten sonra ülke içi dengeleri gözeterek atamalar yapmıştır. Aliyev yönetime geldiğinde ülke kargaşa içerisindeydi. Dağlık Karabağ savaşı ve Suret Huseynov ayaklanmasının yanında etnik azınlıklarda çeşitli taleplerde bulunmaya başlamışlardı. Ülkenin güney bölgesinde Alikram Hümbetov Lenkeran'da Talış-Muğan Cumhuriyeti kurmaya çalışmaktaydı. Ülkenin Kuzeyindeyse Güney Dağıstan ve Azerbaycan içinde yaşayan Lezgiler "Ulusal Lezgi (Sadval)" ya da "Birlik Hareketi" adı altında 23 Temmuz 1990'da Dağıstan'ın Belici köyünde toplanmış ve hareketin başkanı Muhiddin Kahrımanov, hedeflerinin Lezgi birliğini sağlamanın yollarını bulmak olduğunu açıklamıştır. Sadval'ın Eylül 1992 toplantısında, Lezgiler Dağıstan'ın güney, Azerbaycan'ın kuzey bölgesinde bir "Lezgistan Cumhuriyeti" kurmak için her şeye başvuracaklarını bildirmişlerdi. Aliyev yönetime geldiğinde Rusya kendisine destekte bulunmuş ve Haziran 1993'de merkezi Moskova'da bulunan Lezgi Siyasal Cephesini kapatmıştır. Ayrıca, Rusya'nın Elçibey dönemindeki Lezgi haklarının tanınması yolundaki baskısı da sona ermiştir (Karimov, 2007: 25). Aliyevle Elçibey arasında siyasette fikir ayrılıkları olsa da, ülkenin egemenliği söz konusu olduğunda her ikisi de uzlaşmıştır. Elçibey Rusya ve İran tarafından kendisine darbe yapılacağını son anda anlamış ve bölgesel güçler arasında dengeleri kurmak açısından, Haydar Aliyevi Nahçivandan Baküye davet etmiştir.

Haydar Aliyev Devlet Başkanı seçildikten sonra Rusya'ya yönelik yumuşak söylemler kullanarak Rusya'nın saldırganlığını yatıştırmaya çalışmıştır. Haydar Aliyevle Elçibey yönetimi arasında benzer ve farklı yönleri vardır. Aliyev ne kadar Rusya yanlısı politikalar üretse de Elçibey döneminde ülkeden çıkarılan Rus ordusunun Azerbaycana dönmesine itiraz etmiştir. Elçibey BDT üyeliğine tamamen karşı çıkıyordu ama Haydar Aliyev Azerbaycan'ı BDT'ye üye yapmıştır (Soltanov, 2012: 79).

Rusya ile iyi geçinerek Ermenistan'a olan desteğini ve Azerbaycan'ın iç işlerine müdahalesini durdurmak için Aliyev selefinden farklı dış politika izleyeceğini, Rusya ile ilişkilerini her yönde geliştireceğini beyan etmiştir. 5 Eylülde Haydar Aliyev Moskovaya giderek, Azerbaycanın BDT'ye üye olma isteğini açıkladı. 20 Eylül 1993'de Azerbaycan Parlamentosu BDT'ye üyeliği onaylamış ve 24 Eylül 1993'de Aliyev Moskova'ya giderek BDT'ye üyelik ve ortak güvenlik ve iktisadi işbirliği anlaşmalarını imzalamıştır (Veliyev, 2006: 68), (Hasanov, 1998: 26). Bu kararın onaylanmasının ardından, Kasım 1993'de Rusya Dışişleri bakanı Andrey Kozirev, Karabağ ermenilerinden askeri hareketi durdurmalarını istedi. Aksi takdirde Rus birliklerinin Azerbaycan tarafında yer alacağını açıkladı. Bu tarihten itibaren Rusya, Dağlık Karabağ meselesinin şekillenmesinde rol oynayacak olan başlıca ülke haline geldi (Çapraz, 2006: 133).

Devlet başkanlığına gelmesinin ardından bölgede aktif dış siyaset yürütmeye başlayan Aliyev, Rusya ile Batı arasında denge siyaseti güderek daha verimli iç ve dış politika yürütülmesi açısından bölgede istikrarın korunmasını sağlamıştır. Böylece devletin elinde en büyük ve tek koz olan Azerbaycan doğal kaynaklarının ülke çıkarları doğrultusunda kullanılması için fırsat elde edilmiştir. Nitekim Azerbaycan çok geçmeden Batı devletlerinin ilgisini kendine çekmeyi başarmıştır (Mammadov, 2011: 167).

Haydar Aliyev döneminde Azerbaycan Dış İşleri Bakanlığı tarafından ülkenin dış politikasının öncelikleri “Azerbaycanın toprak bütünlüğü ve egemenliğinin restorasyonun için bağımsız dış politika, izlemek, Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorununun Lizbon Zirvesi ve AGİK Minsk Grubu'nun belirlediği prensipler temelinde müzakerelerle çözülmesi, Ermenilerin askeri işgaline bağlı sonuçların ortadan kaldırılması, bölgede güvenlik ve istikrarın sağlanması Avrupa ve Transatlantik yapılara entegrasyon ve NATO, Avrupa Birliği ve Avrupa Komisyonu gibi kurumlarla işbirliği yapılması” olarak belirlenmiştir (Ergün, 2012: 35).

Aliyev, ülkede, bölgede ve uluslararası alanda yaşanan gelişmeleri değerlendirirken o günün şartlarına göre Azerbaycanın kesin olarak Batı ve Rusyanın yanında yer

almasının imkansızlığını görerek denge politikası izlemeye başladı ve iktidarının sonuna kadar bu çizgiden vazgeçmedi. Zaten Aliyev iktidarının uzun ömürlü olmasının belki de en temel nedeni denge politikasına oynaması olmuştur ve bunun devam etmesi için henüz bütün imkan ve araçlar tükenmemiştir. (Cabbarli vd, 2009: 82).

Haydar Aliyev'in tespit ettiği ve ısrarla yürüttüğü diplomatik yöntem, Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ çatışmasının bir dünya sorunu seviyesine çıkarılması olmuştur. Bunun için özel bir program hazırlayarak, gerekli siyasi ve diplomatik çalışmaları gerçekleştirmek amacıyla kesintisiz olarak çabaların sürdürülmesi yönünde hareket edilmiştir. Bu yöntem ile,

1. Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ çatışmasında Ermenistan tarafını tutan ülkelerin tarafsızlaştırılması;
2. Tarafsız devletlerin ise Azerbaycan'ı desteklemeleri doğrultusunda çalışılması;
3. Azerbaycan'ın Karabağ'daki tezlerine yakınlık duyan devletlerin ve uluslararası kuruluşların Azerbaycan ile daha sıkı ilişki kurmaya yöneltilmesi;
4. Azerbaycan dostu ülkelerin Ermenistan'a baskı uygulaması için çok yönlü diplomatik ve siyasi çalışmalar yapmalarını sağlamak amaçlanmıştır (Aslanlı vd, 2005: 41).

Haydar Aliyev göreve gelir gelmez, 25 Haziran 1993'te Hazar Denizi'nin Azerbaycan sektöründe petrol üretilmesi konusunda SOCAR'ın Batılı petrol şirketleri ile yaptığı görüşmelere ara verilmesi ve Azerbaycan petrolünün Türkiye üzerinden Akdeniz'e indirileceği boru hattı projesinin iptal edilmesini talimatını vermiştir. Ardından 1993 sonbaharında Rusya yetkilileri ile petrol görüşmelerine başlamış, 23 Ekim 1993'te iki ülke yönetimleri arasında yapılan antlaşma ile Rus şirketi Lukoil'a Hazar'ın Azerbaycan sektöründe petrol araştırmaları yapma hakkı verilmiştir. Yürütülen "yakınlaşma" politikası sonucu, 1994 başında Rusya Başbakanı Çernomırdin, Azerbaycan'ın Batılı şirketlerle antlaşma yapmasına itiraz etmediklerini bildirmiştir. 4 Şubat 1994'te ise, SOCAR, Rus şirketi Lukoil'in Azerbaycan'ın kendi hissesinden %10 pay alacağını konsorsiyum ortaklarına resmen açıklamıştır. 1994-2003 yılları arasında Azerbaycan sınırları içerisinde Hazar Denizi'nde 15 ve karada 7 petrol yatağı olmak üzere toplam 22 antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmalar arasında Şahdeniz yatağı antlaşması iki nedenle büyük önem taşımaktadır. Birincisi, Şahdeniz yatağının iki büyük kuyusunda tahmini

potansiyel olarak 100 milyon ton petrolle beraber, tahmini potansiyel 400 milyar metreküpe ulaşan doğal gaz rezervlerinin bulunması ve Azerbaycan'ın bölgede doğal gaz konusunda Rusya ve İran'a rakip olması: ikincisiyse bu projenin İran'ın katılıp, ABD'nin katılmadığı tek proje olmasıdır. TPAO da “ Mega Proje” dışında, yalnız Şahdeniz projesinde paya sahiptir (Karimov, 2007: 35-37).

Azerbaycan siyasi liderliği devlet inşası, ortak millet anlayışının tesisi, siyasi ve ekonomik reform süreçleri, bir milyonun üzerinde göçmenin sorunları, petrol ve doğal gaz kaynaklarının çıkarılması ve taşınması projeleri, yeraltı kaynaklarından elde edilen gelirlerin etkin şekilde kullanımı gibi konularla güçlü bir merkezi yapıyla başa çıkılabileceği düşüncesinde olmuştur (Aras, 2013: 5).

Haydar Aliyev'in yürüttüğü enerji politikası devletin dış politikasının genişlenmesinde ve liberal ekonomiye geçiş döneminde ülkeye gerekli mali kaynağın temin edilmesinde çok büyük rol oynamıştır. Enerji güvenliğinin temin edilmesi önemli derecede sağlansada, bu konunun bölgesel ve uluslararası gelişmelerin paralelinde kırılğan yapıya sahip olduğunu görmekteyiz. Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru hattının yanı sıra diğer bir takım projelerin Bakü-Tiflis-Erzurum gaz hattı Batının desteyi ve katılımıyla gerçekleşmesi, İran'ın bölgedeki gelişmelerin dışında kalmasına yol açmıştır. Yabancı sermaye yatırımları başarılı şekilde devam etmiştir (Turan, 2005: 75-79).

Azerbaycan dış politikasında önemli değişikliğe neden olan 11 Eylül olayları, Haydar Aliyev döneminde yaşanmıştır. 11 Eylül sonrası Orta Asya ve Güney Kafkasya'da ABD'nin ilgi alanı olması, Azerbaycan'ının Batı yönlü dış politika sürecini hızlandırırken, aynı zamanda Rusya'yı dengelemek daha da kolaylaşmıştır. Özellikle bu süreç sonrası Rusya ve İran gibi devletlerin Azerbaycan'ı kendi kutuplarına çekme çabaları, Güney Kafkasya'daki gelişmeleri Orta Asya'dan daha farklı kılmaya başlamıştır. 11 Eylül sonrası Azerbaycan, ABD'ye anti-terör operasyonlarında desteğini açıklamış ve koalisyonun üyesi olmuştur. NATO'nun Afganistana hava koridoru Azerbaycan üzerinden geçmekteydi ve bu nedenle Afganistan savaşında Azerbaycan'ın desteği önemli rol oynadı. 11 Eylül'den sonra ABD'nin Azerbaycan'ın Deniz

Kuvvetlerine verdiği yardım Hazar’da Azerbaycan’ın pozisyonunu kuvvetlendirici rol oynadı (Veliyev, 2006: 72).

Haydar Aliyev’in Azerbaycan’a yaptığı en büyük hizmet, bağımsızlık sonrası dönemde iç istikrarın sağlanması ve devlet otoritesinin hakim kılınması olduğu söylenebilir. Aliyev döneminin ikinci başarısı Rusya Federasyonu, Türkiye ve İran’la birlikte Batı çıkarlarının kesiştiği bir coğrafyada denge siyasetini yürütebilmesi olmuştur. Azerbaycan gibi stratejik enerji kaynaklarının mevcut olduğu bir coğrafyada Sovyetler sonrası karmaşık dönemde hakimiyet sağlayıp bölgesel anlamda istikrara katkıda bulunmak, yani “güvenlik üreten” bir ülke konumuna gelmek büyük oranda Aliyev iktidarının gerçekleştirdiği bir başarı olmuştur. Ülkede iç istikrarı sağlayan Azerbaycan dış politikasına yön verip tutarlı bir politika izleyen Aliyev, 11 Ekim 1998 tarihinde ikinci kez devlet başkanı seçilmiştir. 12 Aralık 2003 tarihinde görevinin başındayken vefat etmiştir. Vefatının ardından Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı’na oğlu İlham Aliyev seçilmiştir (<http://politikaakademisi.org/?p=377>)

BÖLÜM 3. İLHAM ALİYEV DÖNEMİNDE AZERBAYCAN’IN BÖLGESEL DIŞ POLİTİKASI

3.1. İlham Aliyev Döneminde Azerbaycan Dış Politikasının Genel Değerlendirilmesi

Azerbaycan için öncelik bölgesel ve uluslararası ortamı Azerbaycan’ı önemli bir aktör olarak kabul edecek ve dış politika önceliklerini hayata geçirmesine uygun hale gelecek şekilde dönüştürmektir. Aliyev yönetimi başlangıçta Azerbaycan’ın siyasi ve ekonomik ilişkiler geliştirdiği ülkelerle Azerbaycan’ın dış politika öncelikleriyle ilgili farkındalık oluşturma yönünde ilişki geliştirmeye yönelmiştir. Bölgesel güçlerle ilişkilerde denge siyaseti benimsenmiş, Azerbaycan’ın komşularıyla iyi ilişkiler kurma siyaseti güdülmüştür. İkinci aşamada Avrupa Konseyi gibi Batılı kurumlarla ilişkiler geliştirilmiş, uluslararası kurumlar nezdindeki etkinlik artırılmıştır. Üçüncü aşamada başta Asya ülkeleri olmak üzere Azerbaycan’ın dış politika ve ticaret ilişkileri çeşitlendirilmiştir. Son olarak ise Aliyev yönetimi petrol ve doğal gaz projeleri ve boru hatları siyasetinde belirleyici rol oynayan bir politikayı hayata geçirmiştir (Aras, 2013: 10).

Bugün İlham Aliyev tarafından gerçekleştirilen dış politika stratejisi sayesinde Azerbaycan devletlerarası bölgesel ve uluslararası ilişkilere daha yakından katılarak, Doğu ve Batı değerlerinin sentezinden oluşmuş yönleri kendinde birleştirerek, dünya birliğine yoğun bütünleşme hattını seçmiştir. Bu seçimi gerçekleştirmek için Azerbaycan devleti bir yandan dünya deneyimini öğrenerek, kendisinin ekonomik ve siyasi gelişme modelini belirliyor, diğer yandan ise uluslararası alanda kabul edilmiş ilkelere uygun olarak kendi milli çıkarlarını koruyarak devletlerarası ilişkilere giriyor (Ahmetov, 2013: 19).

İlham Aliyev iktidara geldiğinde Yeni Azerbaycan Partisinin programını değiştirmeyerek babasının mirasına sahip çıksa da kısmen revize etmiş ve ülkenin küresel projelere entegrasyonunu ve bölgesel barışın sağlanması için komşu ülkelerle

yakın işbirliğine yönelmiştir. Bir bakıma politik yapı bölgesel ve küresel barışın sağlanmasını sağlamak için kısmen de olsa dönüşüm yaşamıştır (Yılmaz vd. 2012: 6).

Haydar Aliyev dönemi ülkede istikrarın tesis edildiği, komşu ülkelerle ilişkilerde bir dengenin sağlandığı ve ülkenin zengin yeraltı kaynaklarına ilk yatırımların yapıldığı yıllar olmuştur. İlham Aliyev dönemi, kendinden önceki dönemde tesis edilen istikrar ve erken altyapı girişimleri üzerine modern Azerbaycan'ın inşa edildiği yıllar olmuştur (Araslı, 2013: 4). Ülkede istikrarın olması yabancı şirketlerinin yatırım yapmasına zemin yaratmıştır (Халилов, 2012). Azerbaycan bölgede güçlenmek için mücadele eden çeşitli güç merkezleri arasında manevra olanaklarını elde tutmakla, dış siyasetinin dengesini sağlıyor. Şimdi Azerbaycan çok yönlü diplomatik ilişkilere sahiptir, en etkili uluslararası kuruluşların, birliklerin, ekonomik ve finans kuruluşlarının üyesidir. Uluslararası kuruluşlara üye olmak, Azerbaycan gerçeklerini dünyaya ulaştırmak ve Azerbaycan'ın sorunlarını çözmek alanında büyük önem taşımaktadır. Azerbaycan bugün BM, AGİT, Avrupa Konseyi, BDT, GUAM, İslam İşbirliği Teşkilatı, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü gibi birçok prestijli Uluslararası kuruluşların üyesidir. 25 Ekim 2011 yılında Azerbaycan BM üyesi ülkelerin 155 nin lehine oy ile BM Güvenlik Konseyi'nin geçici üyesi seçildi (Huseynov, 2013: 57).

İlham Aliyev döneminde dengeli dış politika sürdürülmüştür. Fakat bu dönemde Azerbaycanın önceki dönemlere oranla daha Bakü merkezli bir politika izlediği ve çıkarlarına aykırılık tespit ettiği zaman Rusya ve ABD dahil çeşitli güçlere karşı hükümet olarak açıklamalar yapılmıştır (Aslanlı, 2011: 20-21).

Sovyetler döneminde Haydar Aliyevin politbüro görevlisiyken, Sovyet Yöneticiler tarafından görevden alınması ve istifaya zorlanması, İlham Aliyeye yapılan baskılar İlham Aliyevin rusların emperyalist siyasetine karşı dikkatli davranmasına sebep olmuştur. İlham Aliyevin bu tutumunun 2013 Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesi ağustosta Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı Vladimir Putinin ziyareti sırasında askeri gemilerle Baküde gövde gösterisi yapması haklı olduğunu birkere daha göstermiştir.

İlham Aliyev dış politika tercihlerini kullanırken bölgede güç dengesi politikasını daha da anlamlı kılmak uluslararası alanda yeni iş birlikleri (bu işbirliği içinde BTC, TANAP ve NABUCCO) oluşturarak sistemin bir ögesi haline dönüşmüştür.

Haydar Aliyev döneminde Azerbaycan Dış Politikası kurumsallaşmış, belirli çerçevede de olsa dengeye oturmuştur. Azerbaycan, yüzünü Batı'ya çevirmiş, ama komşularıyla ilişkilerini de sorunsuz biçimde yürütmeye çalışmaktadır. Bu politika günümüzde Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev tarafından da sürdürülmektedir. (Aslanlı, 2011).

İlham Aliyev kendi açıklamalarında, Azerbaycan'ın dış politikasının milli çıkarlara dayandığını, Azerbaycan'ın kendi dış politikasını Azerbaycan halkının milli çıkarlarına uygun bir şekilde gerçekleştirdiğini, uluslararası kuruluşlarda Azerbaycan'ın nüfuzunun ve rolünün arttığını vurgulamıştır. Bu dış politikanın temel amaçlarından biri Azerbaycan'ın küresel ve bölgesel açıdan mücadele değil, işbirliği alanı teşkil etmesi ve bir diğeryse içişlerine müdahaleye kesinlikle müsaade edilmemesi olmuştur (Aslanlı, 2011).

Denge politikasının politikanın temel amaçlarından biri Azerbaycanı mücadele alanı olmaktan çıkartıp, işbirliği alanına dönüştürmek olmuştur. Bunun için Aliyev iktidarları Batı ve Rusya arasında dengeli, uyumlu ve yakın bir politika yürütmeye çalışmış, ancak bu içişlerine müdahalesine kesinlikle müsaade etmemiştir (Yılmaz vd. 2012: 14). İlham Aliyev dış politikada izlediği denge politikasını korumakla iç politikada istikrarı yakalamış, bunun yanında çeşitli dönemlerde hükümete karşı gelenleri cezalandırmıştır.

İlham Aliyev döneminde Azerbaycan Milli Güvenlik Belgesi'ne uygun olarak, hem bölgesel, hem de bölgeye ait olmayan ülkelerle en üst düzeyde ilişkiler kurmaya çalışmıştır. En üst düzey yetkililerin açıklamalarında dış politikanın temel yönünün Batı'ya entegrasyon olduğu özel olarak vurgulansa da komşularla ilişkilere önem ve çokyönlülük devam ettirilmiştir (Yılmaz, 2013: 15).

İlham Aliyev döneminde Azerbaycan'ın dış politikasının temel önceliklerinden biri de çokyanlılıktır. Temeli Haydar Aliyev döneminde konan bu çok yanlılık Azerbaycan'ın

jeopolitik konumunun ve uluslararası sistemdeki gücü bakımından küçük devlet olmasının mantiki sonucu olarak oluşmuştur. Azerbaycan'ın İlham Aliyev döneminde kabul edilen 23 Mayıs 2007 tarihli ilk Milli Güvenlik Belgesi Azerbaycan'ı “Batı ve Doğu'nun kavuştuğu coğrafyada bulunan, Avrupa'nın temel değerlerini paylaşan ve Avroatlantik güvenlik yapılanmasının ayrılmaz bir halkası olan ve aynı zamanda, İslam dünyasının bir parçası olarak” nitelendirmektedir. Milli Güvenlik Belgesi'nde “Azerbaycan'ın Hazar-Kafkasya coğrafyasında bölgesel işbirliği açısından çok önemli, çoğu zaman ise kilit devlet olduğu, bilhassa enerji ve taşımacılık projelerinin gerçekleştirilmesinde eşsiz rol oynadığı” da vurgulanmaktadır (Aslanlı, 2011), (Yılmaz, 2013: 15).

Azerbaycanın dış politikada Dağlık Karabağ gibi önemli bir sorunu olduğunu ve Ermenistanın işgalci devlet olduğunu uluslararası arenada tanıtmak için diasporalar çok önemli görevler üstlenmektedir. 5 Temmuz 2002 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev “Yurtdışında Yaşayan Azerbaycanlılarla İş Devlet Komitesi'nin kurulmasına ilişkin” kararname imzalamıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in 19 Kasım 2008 yılı tarihli 54 sayılı emri ile ise Dış Ülkelerde Yaşayan Azerbaycanlılarla İş Devlet Komitesi temelinde Diasporayla İş Devlet Komitesi oluşturulmuştur. Henüz 1997 yılında dünyadaki Azerbaycan diasporunu koordine eden kurum, Dünya Azerbaycanlıları Kongresi de oluşturulmuştur (http://azerbaijans.com/content_494_tr.html).

16 Mart 2006'da Bakü'de düzenlenen Dünya Azerbaycanlılarının II. Kurultayı diaspora kuruculuğu sürecinde ileriye doğru bir sonraki adım olmuştur. Kurultayda alınan kararlar Dünya Azerbaycanlılarının II. Kurultayının kararı, kurultayın Cumhurbaşkanı ve dünya Azerbaycanlılarına muracaatı, kurultayın Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili dünya kamuoyuna, uluslararası örgütlere, yabancı ülkelerin parlamentolarına, devlet ve hükümet başkanlarına, BM Eğitim, Bilim ve Kültür Meseleleri üzere Kurumu'na (UNESCO), Azerbaycan ve Türk diaspora kuruluşlarına muracaatları yurtdışında yaşayan Azerilerin kurultaydan sonraki süreçte somut faaliyet programından oluşmaktadır(http://azerbaijans.com/content_494_tr.html).

Dünya Azerbaycanlılarının III. Kurultayı Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in "Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının onarılmasının yirminci yıldönümü hakkında" 21 Ocak 2011 tarihli emrine uygun olarak, bu yılın Temmuz ayının 5'de Bakü'de yapılmıştır. Kurultayda dünyanın 42 ülkesinden 1272 delege, 579 temsilci ve 211 misafir katılmıştır. Azerbaycan'da geleneksel olarak her 5 yılda bir düzenlenen "Dünya Azerbaycanlılar Kurultayı"nın 3'üncüsü Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de yapıldı. 5 yıl önce 336 Azerbaycan diasporası örgütünün faaliyetlerini yürüttüğünü belirten Cumhurbaşkanı Aliyev, yapılan desteklerle bu sayının 416'ya ulaştığını ifade ederek, diasporaların güçlendiğini söyledi. Aliyev, diasporanın, yurt dışında temsil edilen Azerbaycan Büyükelçilikleri ile iyi geçinmeleri ve "bir yumruk gibi ortak hareket etmelerini" istedi. Aliyev, Azeri diasporasının yaptığı çalışmalar sonucunda Ermeni diasporasına karşı önlemlerin de alındığı belirtti. (<http://qha.com.ua/dunya-azerbaycanlilar-3-kurultayi-baku-de-yapildi-95909tr.html>)

Kurultayda Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, tekrar DAIŞ-nın (Dünya Azerbaycanlılarını İlişkilendirme Konseyi) Başkanı seçilmiştir. DAIŞ'in üyelerinin sayısı 107'den 115'e kadar çıkarılmış ve Başkanlık Kurulu iptal edilerek İcra Sekreterliği oluşturulmuştur. 6 Temmuz'da Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in halklar arasında dostluğun güçlendirilmesi ve Azerbaycan diasporasının gelişimi, ayrıca bilim, kültür, sanat, gazetecilik, beden eğitimi ve spor alanlarındaki hizmetlerine göre bir grup kişinin ödüllendirilmesi ile ilgili 4 Temmuz tarihli emirlerinin uygulanması konusunda tanıtım töreni düzenlenmiştir. Sonra ise dünya Azerbaycanlılarının III.kurultayının Ermenistan - Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili dünya kamuoyuna, uluslararası örgütlere, yabancı ülkelerin parlamentolarına, devlet ve hükümet başkanlarına başvurusu kabul edilmiştir (http://azerbaijans.com/content_496_tr.html).

2013 yılında İlham Aliyev'in süresi sona erdikten sonra cumhurbaşkanlığı koltuğuna kimin oturabileceği konusunda zaman zaman basında yer alan yorumlarda "aileden birisinin" bu göreve "talip olacağı" veya uygun bir formül bulunacağı yönünde fikirler ileri sürülmekteydi. O yüzden iktidarın bu sorunla ilgili "geliştirdiği formül" hiç de garip karşılanmayacaktı. Formül çok basitti: Anayasada değişiklik yaparak cumhurbaşkanının

ardı ardına seçilmesini engelleyen sınırlamayı kaldırmak. Bu, sadece ilgili madde değiştirilerek değil, birçok değişiklikle bir arada oylanacaktı (Aleskerli, 2009).

Anayasa değişikliklerinin en dikkat çekici olanı 101.maddede bir kimsenin iki defadan fazla cumhurbaşkanı seçilemeyeceğine ilişkin 5.alt maddede yapılan yeni düzenlemedir. Yeni düzenlemeye göre, savaş durumunda yapılan askeri operasyonların, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılmasını imkansız kılması durumunda, cumhurbaşkanının yetki süresinin operasyonların sonuçlandırılmasına kadar, uzatılması Anayasa Mahkemesi kararı ile mümkün olabilecektir. Dolayısıyla, 5.alt maddede yapılan değişiklik, iki defadan fazla seçilememe kuralını zımnen ilga etmekte, siyasal hayat açısından İlham Aliyev'e bundan sonra yapılacak seçimlere girme yolunu açmaktadır (Alkan, 2010: 217). Bununla da İlham Aliyev 2018 yılında keçirilecek Cumhurbaşkanlığı seçimlerine de katılabılme hakkı vardır.

Referandumun yapıldığı gün International Herald Tribune ,Associated Press, Euronews, Reuter ,Washington Post gibi medya kuruluşları İlham Aliyev'in 2013 yılından sonraki süreci de garantilediğini yazmıştır. Bazı yorumculara göre ise İlham Aliyev'in bu adımı atmasında küresel kriz ve düşmekte olan petrol fiyatları etkili olmuştur (Aleskerli, 2009)

Azerbaycan Dış Politikasına etki eden, yönlendiren kurumlardan biri de Haydar Aliyev Fonudur. Haydar Aliyev Fonunun yurtdışında 4 temsilciliyi var: ABD temsilciliyi 2008 yılının ağustos ayından faaliyet göstermektedir, Haydar Aliyev Fonu Rusya Federasyasındaki temsilciliği 2007 yılının mayıs ayında açıldı. Misyonun Başkanı Leyla Əliyevadır, Türkiye ve Haydar Aliyev Fonunun Romanya'daki temsilciliği 2007 yılı Eylül ayının 24-de açıldı

(http://www.heydaraliyevfoundation.org/az/content/index/48/Fondun_m%C9%99qs%C9%99dl%C9%99ri).

Haydar Aliyev Fonunun amaçları

- Azerbaycan Cumhuriyeti'nin uluslararası nüfuzunun artırılması ile ilgili tedbirlerin uygulanmasını kolaylaştırmak;

- Azerbaycan gerçeklerini dünya kamuoyuna duyurmak;
  - Cumhuriyetin ve yabancı ülkelerin eğitim kurumları ile işbirliği yapmak;
  - Bilimsel araştırmaların yapılmasına yardımcı olmak;
  - Yabancı ülkelerin tanınmış araştırma merkezleri ile bilim alışverişini düzenlemek, ülkenin yaratıcı ve bilimsel potansiyelinin artırılmasına yardım etmek;
  - Bilim, eğitim, kültür, sağlık, spor, çevre alanlara ait program ve projeler hazırlayıp hayata geçirmek;
  - Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında ve yurtdışında güncel konulara ilişkin konferans ve seminerler düzenlemek;
  - Cumhuriyetin ve yabancı ülkelerin fonları, STK-ları, kamu kuruluşları ile işbirliğini genişletmek, onlarla ortak projeler gerçekleştirmek ve başkalarını;
- (http://www.heydaraliyevfoundation.org/az/content/index/48/Fondun_m%C9%99qs%C9%99dl%C9%99ri).

Son dönemlerde ADA'nın yaptığı çalışmalar Azerbaycan Dış Politikasını olumlu yönde etkileyecektir. Azerbaycan Diplomasi Akademisi Cumhurbaşkanı İlham Aliyevin emriyle Azerbaycan Dışışleri Bakanlığı tarafından kurulmuştur. ADA Ocak 2007 de öğrencilere kapılarını açtı ve 2012 yılının eylül ayında Baküde kampüse taşındı. ADA ayrıca bölgesel ve uluslararası alanda akademik ve politika konularında araştırma yapmak için uygun bir ortam sunmaya başladı. ADA'nın rektörü Hafız Paşayev uzun süre Azerbaycanın Amerikada büyükelçisi görevinde çalıştığını göz önünde bulundurursak, Azerbaycan dış politikasında denge politikalarına katkıda bulunabilecek akademik faaliyetini devam ettireceğini düşünürüz. Azerbaycanda yenilikçi fikirleri ortaya çıkarmada önemli rol oynayacaktır.

(http://www.ada.edu.az/en-US/Pages/about_ada.aspx)

3.1.1. İlham Aliyev döneminde Azerbaycanın Enerji Politikası

Azerbaycan enerji alanındaki ilişkilerin gelişiminde en önemli adımlardan biri de 1994 yılında imzalanan "Hazar Denizi'nin Azerbaycan'a ait Bölümünde Azeri, Çırağ, Güneşli Yataklarının Birlikte İşlenmesi ve Paylaşılması Hakkında Anlaşma"dır. Asrın Anlaşması olarak anılan bu anlaşma çok taraflı bir anlaşma olup, dünyanın önde gelen

petrol şirketleri arasında bir ortaklık oluşturmuştur. Azerbaycan Uluslararası Petrol Arama Şirketi'nde (AIOC/Azerbaijan International Operating Company) İngiliz firmaları %34, ABD firmaları %25, Japon firmaları %14, Norveç %9 ve Türkiye yaklaşık olarak %7 paya sahiptir. Azerbaycan petrol şirketi SOCAR'ın ise %10'luk payı bulunmaktadır. Geri kalan %1'lik kısım bu ortaklar arasında paylaşılmıştır. 1997 yılında üretime başlayan AIOC 2007 yılının Ocak-Haziran döneminde 16.7 milyon ton petrol üretimi gerçekleştirmiştir (Aras, 2013: 8).

Asrın Anlaşması'na 11 petrol şirketi katıldı. Konsorsiyuma ortak olan BP, Ramco, Amoco, Unocal gibi Batılı petrol şirketleri, Azerbaycan petrol kaynakları üzerinde önemli haklar elde ettiler. Süresi 30 yıl olan ve petrol üretiminin paylaşımını içeren bu anlaşmanın toplam yatırım tutarı 11,5 milyar dolardır. Bu anlaşmayla Hazar üzerindeki Azeri, Güneşli ve Çıracak petrol yataklarının geliştirilmesi ve işletilmesi AIOC'ye verildi. AIOC, petrol yataklarının geliştirilmesi ve işletilmesi sırasında çıkacak olan doğalgazıysa Azerbaycan'a bırakacaktı (Mardanov, 2013: 72).

Güney Gaz Koridorunun arz cephesindeki en önemli ülkesi olan Azerbaycan, sahip olduğu enerji kaynakları ile Avrupa'nın enerji arz çeşitliliğini sağlayabilecektir. Azerbaycan 90'ların ortalarından itibaren yaptığı ticaret sözleşmeleri ile günümüzde önemli bir arz kaynağı haline gelmiştir. Rusya'nın enerji politikalarını enerji arz güvenliğine tehdit olarak gören Avrupa Birliği için Azerbaycan, Yeni Enerji Düzeninde 21. Yüzyılın arz çeşitliliğini sağlayan önemli ülkelerden biri olacaktır. Bölgede enerji kaynaklarına sahip Kazakistan ve Türkmenistan'ın aksine Azerbaycan, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra Rusya'dan bağımsız politikalar izlemesi diğer iki ülkeye göre daha erkendir (Taştan, 2013).

İlham Aliyev döneminde Azerbaycan enerji politikasında en önemli gelişmelerden biri olarak ülkede araştırma projeleri çerçevesinde büyük doğalgaz rezervinin bulunduğu bildirildi. Ülkenin bugüne kadar açtığı en büyük ikinci doğalgaz yatağıdır. Konu ile ilgili olarak Fransız petrol şirketi TOTAL'den yapılan açıklamada, bulunan yeni doğalgaz rezervinin Abşeron yatağında bulunduğu ifade edilerek, rezervin zengin kaynaklar açısından ciddi olabileceği belirtildi. Bu arada, Fransız petrol şirketi Total'in

başkan yardımcısı Michael Borrell ve beraberindeki heyet, bulunan yeni doğalgaz rezervi hakkında bilgi vermek üzere Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev tarafından kabul edildi. Kabulde, Borrell ve beraberindeki heyetin, Cumhurbaşkanı Aliyev'e bulunan yeni doğalgaz rezervi hakkında bilgi verdiği kaydedildi. Michael Borrell, TOTAL ve Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) tarafından yürütülen doğalgaz arama çalışmaları sonucu bulunan yeni doğalgaz rezervinin önemli olduğunu belirterek, TOTAL ve SOCAR arasında yürütülen işbirliğinin başarılı bir biçimde devam ettiğini ve bundan sonra da genişleyerek pekişeceğini söyledi. Cumhurbaşkanı Aliyev, kabulden sonra konu ile ilgili olarak, bir basın açıklaması yaptı. Aliyev açıklamasında, Abşeron yatağında bulunan yeni doğalgaz rezervinin çok büyük olduğunu, bu durumu Azerbaycan kamuoyunu ile bütün Azerbaycan halkına duyurmak ve onları tebrik etmek istediğini söyledi. Abşeron yatağında yeni doğalgaz yatağının bulunmasının büyük bir rol oynadığını altını çizen Aliyev, bulunan yeni doğalgaz rezervinin Azerbaycan doğalgaz potansiyelin gelişmesine verilen büyük bir katkı olduğunu da ifade etti. Aliyev, bulunan yeni doğalgaz yatağı ile beraber Azerbaycan'ın doğalgaz ihraç eden bir ülke gibi dünya kamuoyu tarafından görülme başlayacağını da sözlerine ekledi. Abşeron yatağında bulunan yeni doğalgaz rezervinin, yerin 6550 metre altında bulunduğu belirtildi. Azerbaycan, geçen yıl Kasım ayında da yeni bulduğu "Ümid" doğalgaz yatağını faaliyete geçirmiştir (Mammadov, 2012: 64).

2000'li yılların ortalarından Azerbaycanda yatırım oranlarının arttığı görülmektedir. Özellikle Azerbaycan'da 2002-2006 yılları arasında yatırımda ciddi artışlar olmuştur. Azerbaycan'ın enerji politikaları ile birlikte izlediği kalkınma stratejileri bölgedeki Türkmenistan ve Kazakistan'a göre ortalama daha yüksek bir büyüme trendi yakalamasını sağlamıştır. Azerbaycan, petrol gelirlerinin daha etkin kullanılması için 29 Aralık 1999'da Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın kararnamesiyle Devlet Petrol Fonu'nu (SOFAZ) kurmuştur. Bu fon, enerji kaynaklarından elde edilen gelirin etkin kullanılması amacıyla işletilmektedir (Taştan, 2013).

İlham Aliyev döneminde Azerbaycan'da temel gelişmelerin ekonomi, dış politika ve eğitim alanlarında gerçekleştiği söylenebilir. Azerbaycan'da bu süreç içerisinde makroekonomik performans genel olarak sürekli gelişme yönünde seyretmiştir. Azerbaycan Devlet Petrol Fonu (SOFAZ) ile sosyal ve istikrar sağlayıcı harcamalar

finanse edilmeye çalışılmıştır. Yabancı yatırım miktarı aynı şekilde 1996'dan itibaren önemli oranda artmıştır (Aras, 2013).

Petrol ve doğal gazın dış politikası ve ekonomisi için büyük öneme sahip olması, Azerbaycan bu doğal kaynakların yönetimine özen göstermesine neden olmuştur. Bu çerçevede petrol ihracatından kaynaklanan gelirlerin toplanması ve bu gelirlerin etkin bir şekilde kullanımının gerçekleştirilebilmesi amacıyla Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Fonu (State Oil Fund of the Republic of Azerbaijan / SOFAZ) (http://www.oilfund.az/?hl=en_US) kurulmuştur. 2001 yılında kurulan SOFAZ'ın temel hedefleri şunlardır:

- Makroekonomik dengenin korunması, vergi disiplininin sağlanması, petrol gelirlerine bağımlılığın azaltılması ve petrol dışı sektörlerin teşvik edilmesi,
- Petrol ve doğal gazın tükenen kaynaklar olduğunu dikkate alarak gelecek nesiller için ülkenin petrol gelirlerinin biriktirilmesi ve muhafaza edilmesi,
- Sosyo-ekonomik gelişimi sağlamak için ulusal ölçekli projeleri finanse etmek (http://www.oilfund.az/?hl=en_US).

Azerbaycan petrol fiyatlarındaki düşüşlerden büyük ölçüde olumsuz olarak etkilenmektedir. Serbest piyasa ekonomisine geçiş için gerekli reformlar yapılmadığı takdirde, önümüzdeki yıllarda da petrol ihracatına bağımlılığın devam edeceği açıktır. Petrol ihracatının artırılmasındaki en önemli unsur ise taşıma için gerekli alternatif boru hatlarının inşa edilmesidir. (Doyuran, 2005, s. 25) Bunun için de İlham Aliyev Azerbaycan için yararlı olabilecek ve destekledikleri tüm boru hatlarını Devlet Petrol Fonundan finanse etmekle hayata geçirmektedir.

2001 yılından bu yana petrolden elde edilen gelirler bu fona toplanmaktadır. Fonun temel amacı doğal servetlerin bugün ve gelecekteki kuşaklar arasında adil bir şekilde paylaşımıdır. Bugün Azerbaycan'da petrol üretiminin günlük kapasitesi 24 bin tondur. Tahminlere göre 20 yıl içinde petrol ve doğalgaz üretiminden elde edilecek gelir 200 milyar dolar civarında olacaktır (<http://www.socar.com.tr/content/azerbaycanda-petrolve-dogalgazin-tarihi-ve-socar-tarihcesi>).

SOFAZ'ın amaçlarından da anlaşılacağı üzere, Azerbaycan doğal kaynakları ekonominin diğer alanlarının geliştirilmesinde ihtiyaç duyulan mali kaynak açısından da önemlidir. Petrol ve doğal gaz gelirleri sadece bu kaynakların üretimi harcamalarına değil aynı zamanda diğer sektörler için de harcanmaktadır. Azerbaycan bu kaynaklardan elde ettiği gelirlerle sanayisini geliştirmeyi de amaçlamaktadır. (Güzel, 2009, s.49) 2011 yılında AÇG'ye 485 milyon manat yatırım yapan 2012 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Fonunun aktiflerinin hacmi 30 milyar doları geçti (http://www.oilfund.az/en_US/about_fond/history/xronologiya.asp).

Azerbaycan'ın Hazar'daki ve bazı kara bölgelerindeki petrol sahalarında üretim arttı. Bu çerçevede toplam üretim 2005'te 45, 2012'deyse 60 milyon ton oldu. İç tüketim pek artmadığı için ihracat 2005'te 40, 2012'deyse 50 milyon tona ulaştı (Mardanov, 2013: 73).

1990ların ortalarında kendi ülkesinde çıkartılan petrolden elde edilen gelirden, reel anlamda sadece %8 pay alabilen Azerbaycan, 2013 itibariyle gelir payını %75'e çıkartmayı başarmış durumda. Bunda 1994-2003 yılları arasında Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi'nin (SOCAR) başkan yardımcılığı görevinde edindiği tecrübeyi, cumhurbaşkanlığı döneminde bu alanda yaptığı atılımlar için kullanmayı bilen İlham Aliyev'in de payı var. Neft Fonu'nun gelirlerini 2008'deki 2 milyar dolarlık seviyesinden, 2009'da 11,5 milyar dolara, 2012'de de 33,5 milyar dolara çıkartmayı başaran, 10 yıl içinde ise bu miktarı 100 milyar dolara taşımayı hedefleyen Azerbaycan, bu gelirlerin yaklaşık yarısını devlet bütçesine aktarıırken geriye kalan bölümünü ise yatırımlar için harcıyor. Bir örneğini Norveç'te gördüğümüz, "Gelecek Kuşaklar Fonu"na benzer biçimde, petrolün bitmesinden sonra Azerbaycan ekonomisinin kendi ayakları üzerinde durabilmesi için bir sigorta gibi değerlendirilebilecek Neft Fonu, güncel makro ekonomik istikrarın sağlanmasının da ana araçlarından biri durumunda. Dahası, 2007'den itibaren fon gelirlerinin Azerbaycan gençlerinin yurtdışında eğitimi için kullanılması da mümkün olmuş. Azerbaycan'da beş yıl çalışmayı taahhüt eden gençlerin yurtdışı eğitim masrafları bu fon üzerinden devlet tarafından karşılanıyor. Petrol gelirlerinin öncelikli olarak gelecek kuşaklar için yatırıma dönüştürülerek sarf

edilmesi, İlham Aliyev yönetiminin devlet idare anlayışındaki önemli bir özelliğini, beşeri sermayeye verdiği önemi, gözler önüne seriyor (Erhan, 2013: 14).

Azerbaycan Devlet Petrol Fonu'nun ulus aşırı ekonomik faaliyetleri dikkat çekmektedir. Petrol gelirlerinin adaletli gelir dağılımının tesisi amacıyla kullanılmasını öngören bu fon, 34 milyar dolarlık muazzam bir büyüklüğe ulaşmıştır. 2013 içerisinde, 600 milyon dolarlık yabancı hisse satın alımı ve SOCAR projelerine 1.5 milyar dolar katkıda bulunma, 12 ton altın alımı yaparak altın rezervlerini 30 tona ulaştırma gibi faaliyetler planlayan fon, 2012'nin ilk dokuz ayında Azerbaycan bütçesine 9 milyar dolar transfer etmiştir. (Aras, 2013: 8-9)

Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Fonu malzemesinin 2014'te kullanımının temel yönleri (programı) Cumhurbaşkanı İlham Aliyevin 2013 yılı 19 Aralık tarihli kararnamesiyle onaylanmıştır. Bu kararda:

Bakü-Tiflis-Kars yeni demiryolu projesinin finanse edilmesi; Türkiye Cumhuriyeti'nde "Star" petrol işleme kompleksinin inşaatı projesinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin katılım payının finanse edilmesi, TANAP projesinde Azerbaycan Cumhuriyetinin katılım payının finanse edilmesi planlanmıştır (<http://president.az/articles/10560>).

Yine bu kararda Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Fonu'nun 2014 yılı bütçesinin gelirleri 11 626 943,4 bin manat, giderleri ise 11 349 934,8 bin manat olacağı planlanmıştır. 2014 yılı için Petrol Fonundan TANAP projesine 800 bin manat para ayrılmıştır (<http://president.az/articles/10559>).

Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, nükleer araştırma merkezi kurulmasına ilişkin kararname imzaladı. Kararnamede, çağdaş dünyada nükleer enerjinin birçok alanda barışçıl amaçlarla kullanıldığı, ülke ekonomisinin gelişimi için Azerbaycan'da da nükleer enerji ve nükleer teknolojinin gerekli olduğu vurgulandı. Zamanın gereksinimleri ve ulusal çıkarlar gereği barışçıl amaçlarla kullanılmak üzere "Milli Nükleer Araştırmalar Merkezi" isimli yeni kurumun kurulacağı bildirildi.

(<http://www.president.az/articles/11694>)

Yeni kurumun İletişim ve Yüksek Teknolojiler Bakanlığına bağlı olacağı belirtiltiği kararnamede, ilgili diğler bakanlık ve kurumlara da "Milli Nükleer Araştırmalar Merkezi"nin tüzük ve yapısının iki ay içerisinde hazırlanarak Cumhurbaşkanı'na sunulması talimatı verildi ‘‘Bölgede enerji kaynaklarının etkin kullanımı için, ekonomik ve örgütsel koşulları yaratmak için devlet politikası hazırlanması gerekiydi’ (Mухсинова, 2003).

Devletin bilişim ve teknoloji güvenliğinin sağlanması için uzay aracının kullanılması ve 2013 yılının teknoloji yılı ilan edilmesi ve aynı zamanda 2014 yılının sanayi yılı ilan edilmesi önemli gelişmeler arasında yer aldı. Ekonomi ve Sanayi Bakanlığı 2014 yılının Azerbaycan’da ‘‘Sanayi Yılı’’ ilan edilmesi ile ilgili Etkinlikler Planını bir ay içinde hazırlayarak Azerbaycan Cumhurbaşkanı'na sunmakla görevlendirildi. Kararda, Bakanlar Kurulunun ‘‘Azerbaycan Cumhuriyeti’nde Sanayinin Geliştirilmesine İlişkin 2015-2020 Dönemi Devlet Programı’’ tasarısını 3 ay içinde hazırlayarak Azerbaycan Cumhurbaşkanı'na sunmakla yükümlü olduğu ifade edildi (<http://az.trend.az/news/politics/2228718.html>).

Güney Kafkasya Boru Hattı genişletilmesi Şahdeniz Yatağının tam kapasite işlenmesi projesinin bir parçasıdır. Bu genişletilmeye yönelik çalışmanın Azerbaycan topraklarında yeni boru hattının yapılması ve Gürcistan'da iki yeni compressor santralinin inşaatı dahil olacaktır. Bu, boru hattı ile ihraç edilen gaz hacimlerini yılda 20 milyar metreküpten fazla olmak üzere üç kez artıracaktır. 17 Aralık 2013 yılında SCP’nin genişletilmesi projesi nihai yatırım kararı ve Şahdeniz-2 projesi için kararın verilmesi aynı tarihte kabul edildi. 2014 yıl boyunca bir dizi anlaşmaların dahil ilk çalışmalar ve boru hattı tesisleri, ayrıca boru hattının inşası üzere anlaşmaların imzalanması bekleniyor. İlk boru partisinin Azerbaycan'a getirilmesi 2014 yılına hedeflenmiştir

http://www.bp.com/az_az/caspian/operationsprojects/pipelines/SCP.html).

Azerbaycan’ın Yeni Enerji Düzeninde en önemli stratejisi Avrupa pazarında yer almaktır. Güney Gaz Koridoru Avrupa açısından enerji arz güvenliğini sağlamak ise Azerbaycan açısından ise talep güvenliği söz konusudur. Azerbaycan için tüm bölge

ülkeleri için de geçerli Avrupa pazarına entegre olmanın sadece ticari faydaları olmayacaktır. Bu bağlamda Azerbaycan için Güney Gaz Koridorunun faaliyete geçmesi stratejik bir öneme sahiptir (Taştan, 2013)

Uzunluğu 691 km olan Güney Kafkasya Boru hattı (SCP) Hazar Denizi'nin Azerbaycan sektöründe bulunan Şahdeniz yatağından elde edilen gazı Gürcistan'dan geçerek Gürcistan Türkiye sınırına taşımak için tasarlanmıştır. Güney Kafkasya Boru hattı (SCP) Hazar Denizi'ndeki Şahdeniz gaz yatağından elde edilen gazı Türkiye'ye taşımak için inşa edilmiş gaz boru hattı. Bu boru hattı Türkiye sınırına kadar Azerbaycan ve Gürcistan'da Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) ham petrol boru hattı ile aynı düzergahdadır ve Türkiye'de bu ülkenin gaz dağıtım sistemine birleştirilmiştir. Boru hattının uzunluğu 691 km, bunun 443 kilometresi Azerbaycan'da, 250 kilometresi Gürcüstandadır. Boru hattı yedi milyar metre küp kadar gazın taşınması gücüne sahiptir. İlk gaz hacimlerinin Türkiye'ye ulaştırılmasına 2006 yılının Eylül ayında başlandı. Güney Kafkasya Boru hattı çevreye ve sosyal etkisi en aza indirmek için entegre aynı proje grubundan kullanarak BTC boru hattı ile aynı koridorda inşa edilmiştir. Kombine edilmiş projelerin inşaat aşamasının en yüksek döneminde yaklaşık 22 000 kişi işe alınmıştır. Bu boru hattı 2006 yılının sonlarında işletmeye başlayarak önce Azerbaycan ve Gürcistan'a, 2007 yılının Temmuz ayından başlayarak ise hem de Türkiye'ye Şahdeniz Aşama 1 gazını iletiyor. Yıl içinde SCP-nin günlük ortalama verim gücü 13,4 milyon metreküp (yaklaşık 473 milyon kubfut) gaz veya günde 81 600 varil petrol eşdeğeri olmuştur. SCP-nin iki operatörü var - BP SCP tesislerinin inşaatı ve işletilmesi sorumlu teknik operatör ve Statoil şirketi SCP-nin iş performansından sorumlu ticari operatörüdür .

(http://www.bp.com/az_az/caspian/operationsprojects/pipelines/SCP.html)

Çokuluslu şirketler (BP), küresel ve bölgesel güçler Hazar'da bulunan zenginlikten pay elde etmeye çalışmakta, zenginliğin esas sahibi olan bölge devletleriye petrolü ekonomik dönüşümlerini sağlayacak bir araç olarak algılamaktadırlar (Mardanov, 2013: 71).

Azerbaycan'ın petrol sektöründe iki önemli konu dikkat çekmektedir. İlki; tükenmekte olan eski petrol sahaları, ikincisiye henüz gelişmemiş olan yeni deniz sahalarıdır. Eski

sahaların yenileştirilmesi ve teknolojik yeniliklere ayak uydurarak deniz sahalarının geliştirilmesi, Azerbaycan petrol sektörünün önemli sorunlarıdır. Eski yataklarında 180 milyon ton toplam rezerv tahmin edilmekte ve bu yatakların gelecekte de canlılığını koruyabilmesi için yeniden yapılandırılması gerekmektedir (Mardanov, 2013: 71).

BP şirketi projelere harcanan esaslı harcamaları değerlendirirken aşağıdaki rakamları vermektedirler. Azerbaycan Uluslararası Operasyon Şirketi 1995 yılında kurulmasından beri AÇG, BTC, ŞD ve SCP projeleri için yaklaşık 43,1 milyar dolardır. Petrol ve kondensarekâtı ACG 1997-2013 yılları: toplamı 2,3 milyar barelden fazlası dâhil olmak üzere 2013 yılında 655,4 milyon barelden çok. ŞD'den kondensat hasılatı: toplamı yaklaşık 99,5 milyon varil ve 2013 yılında 19,6 milyon barelden çoktur.

http://www.bp.com/az_az/caspian/aboutus/ataglance.html

BP'nin verilerine göre gaz üretimi Azerbaycanda aşağıdaki değerlendirmeler şeklinde oluşmuştur. ŞD 2006-2013 yılları: toplamı yaklaşık 47,3 milyar standart metreküp dâhil 2013 yılında 9,8 milyar standart metreküp üretim yapılmıştır. Taşıma ve depolama olanakları 2013 yılı sonu için, Taşıma: Sangaçal terminali - Bakü şehrinin güneyinde bulunan petrol ve gaz işleme terminali. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) boru hattı - Sangaçal Platformunu Türkiye'nin Ceyhan deniz terminali ile birleştiren 1 768 km uzunluğunda (443 km Azerbaycan'da) boru hattı. Güney Kafkasya Boru Hattı (SCP) - Sangaçal terminali ile Gürcistan-Türkiye sınırı arasında 691 km uzunluğunda (443 km Azerbaycan'da) gaz boru hattı. Batı İhraç Boru Hattı (BGİB) - Sangaçal Platformunu Gürcistan'ın Karadeniz kıyısındaki Supsa limanı ile birleştiren 829 km uzunluğunda (456 km Azerbaycan'da) boru hattı.

Projelerin taşıma ve depolama kapasitesi şu şekilde oluşmaktadır:

BTC-günde 1,2 milyon varil;

SCP-günde 19,8 milyon standart metreküp (mmscm); BGİB - günde 106 bin varil.

Sangaçal terminali - günde 1,2 milyon varil (164 000 ton) petrol ve 41,5 mmscm gaz (27,4-u ŞD ve 14,1-i AÇG den) imal edebiliyor. Rezervuarların ham petrol kapasitesi 3,2 milyon varildir (450 000 ton)

http://www.bp.com/az_az/caspian/aboutus/ataglance.html

BP şirketinin kendi verilerine göre, 2014 yılının ilk çeyreğinin sonunda 18 kuyu istismar olup (13 hasilat ve 5 su enjeksiyon kuyusu) ve oradan ortalama günde 66 600 varil petrol üretimi bırakıldı

(http://www.bp.com/az_az/caspian/operationsprojects/ACG.html)

10 Ekim'de gerçekleştirilen ve 2012 yılının ilk dokuz ayı için sosyo-ekonomik gelişimin masaya yatırıldığı Bakanlar Kurulu toplantısında konuşan Cumhurbaşkanı Aliyev, ülkenin petrol üretiminde gerileme yaşandığını ve bunun da sorumlusunun BP şirketi olduğunu bildirdi. "Azeri" ve "Çırak" yataklarındaki petrol üretimindeki gerilemeyi beklemediklerini ve bu gerilemenin BP'nin yanlışları sonucu yaşandığını söyleyen Aliyev, BP'yi her zaman desteklediklerini ve kendilerinden de bunun karşılığını beklediklerini ifade etti. BP tarafından Devlet Petrol Şirketi'ne (SOCAR) verilen vaatlerin yerine getirilmemesinin kabul edilemez olduğunu vurgulayan Aliyev, şöyle konuştu: "Dünya ticaretinde bu tarz anlayışa yer yoktur. Biz, bütün ortaklarımıza karşı ister siyasette, ister ticarete adil davrandık. Her zaman vaatlerimizi yerine getirdik. Bu konuyu kamuoyu ile paylaşmamın nedeni sorula bilir. Çünkü geçtiğimiz ay BP, sorunların kısa sürede giderileceğini şahsıma resmi olarak bildirmişti. Fakat, bir ay geçmesine rağmen herhangi bir gelişme olmadı. Onların zaman kazanmak istediğini düşünüyorum. Bunu kabul edemeyiz. SOCAR'a konuyu resmi olarak gündeme getirmesi ve gerekenin yapılması yönünde talimat verdim. Görevini ve anlaşma şartlarına uymayan yatırımcılar bu durumdan ders çıkarsınlar." Petrol üretimindeki gerilemeyi istatistik verilerle ortaya koyan Aliyev, "Azeri" ve "Çırak" yataklarının 2009-2012 yılları hasilatıyla ilgili bilgi verdi: "2009 senesinde, Azeri ve Çırak yataklarından 46,8 milyon ton üretim yapılacağı bildirilmişti. Fakat, 40,3 milyon ton üretildi. 2010 yılında vadedilen rakam 42,1 milyon tonda fakat üretim 40,6 milyon ton oldu. 2011 senesinde vaat edilen 40,2 milyon tona karşı 35,6 milyon ton üretim yapıldı. Bu yıl da 35,6 milyon ton üretim yapılacağına dair söz verildi. Fakat, mevcut durum göz önünde bulundurulduğunda BP' nin 33 milyon tondan fazla üretim yapacağına ihtimal vermiyorum."(<http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1227601azerbaycanvebpninarasigittikceaciliyor>).

BP Bakü ofisinden yapılan açıklamada, BP'nin Azerbaycan Devleti'ne sadık olduğu ve üretimde yapılan aksaklıkların SOCAR'la işbirliği yapılarak giderileceği bildirildi.

İlham Aliyev, 2014 yılının ilk Bakanlar Kurulunda yaptığı konuşmada ise "Şahdeniz 2" doğalgaz yatağının işletilmesine, Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) ve Trans Adriyatik Doğalgaz Boru Hattı (TAP) projelerine ve bunların ülkeye yapacağı katkılara değindi. 2012 yılında Türkiye ile TANAP'ın imzalandığını, 2013'te Şahdeniz doğalgazının Avrupa'ya taşınması için TAP projesinin seçildiğini ve 17 Aralık 2013'te bu projeler için nihai yatırım kararının alındığını hatırlatan Aliyev, şunları da kaydetti:

"Bu tarihi başarıdır, tarihi zaferimizdir. Bu proje 21. asrın projesidir. Hem ekonomik hem de siyasi büyük kazanımlar elde edeceğiz. Ülkemizin ekonomik gücü ve dünyadaki nüfuzu artacak. Projeye ilk hesaplamalara göre 45 milyar dolar yatırım yapılması öngörülmüyor. Ülkemizde inşaat, altyapı, petrol-doğalgaz konusunda oldukça tecrübeli devlet kurumları ve özel şirketlerin olduğunu dikkate alırsak, bu şirketlerin büyük siparişler alacağını ve petrol dışı ekonomimizin yeni olanaklar kazanacağını söyleye biliriz." (<http://president.az/articles/11427>)

Aliyev hükümeti petrol ve doğal gaz projeleri ve boru hattı politikalarını kullanarak, Doğu-Batı koridorunda bölgesel ve uluslararası enerji güvenliği politikalarında önemli ve etkili bir aktör olma politikasını izlemiştir (Aras, 2014: 2)

3.2 Azerbaycan Rusya İlişkileri

Soğuk Savaş sonrası dönemde Kafkasyada Azerbaycan, Gürcüstan ve Ermenistanın bağımsızlıklarını kazanması, Avrasya coğrafyasında yeni dengeler oluştururken dünya politikasında da yeni bir dönemi başlatmıştır. Hazar enerji kaynaklarının Batıya aktarılmasında önemli bir güzergah olan Kafkasya bölgesi aynı zamanda etnik temelli çatışmalarıyla uluslararası politikada da aynı önemini korumuş ve sürekli tartışmaların içerisinde yer almıştır. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra da Rusya bütün dönemlerde jeopolitik ve jeostratejik önemini koruyan bölgedeki varlığını devam ettirmek istemiştir (Mammadov, 2012: 38)

Azerbaycan'la Rusya arasındaki ilişkileri belirlemede Hazar Denizi'nin statü sorununun önemli bir etken olduğu da unutulmamalıdır. Hazar'ın statüsü sorunu, Azerbaycan ve Rusya arasında en önemli sorunlardan biridir (Османов, 2006). Bugüne kadar Azerbaycan, Rusya'nın Hazar'daki tutumuna en şiddetli karşı çıkan ülke oldu ve bu konuda ABD desteğini arkasına almayı başardı (İbadov, 2007: 68).

Azerbaycan'da Sovyetler Birliği döneminden kalan bir petrol boru hattı mevcuttu. Söz konusu boru hattı Bakü'deki petrol yataklarının Rusya'daki boru hattı sistemi ile bağlantısını oluşturuyordu. Bu boru hattı şebekesi vasıtası ile, petrol Rusya'nın Novorossiysk Limanı üzerinden dünya pazarlarına ulaştırılabilirdi. Bakü-Novorossiysk petrol boru hattının uzunluğu 1.347 km, yıllık taşıma kapasitesi ise 6 milyon ton idi. Petrol Novorossiysk limanından Karadeniz üzerinden Akdeniz'e tankerlerle taşınacaktı. (İbrahimov, 2012: 134)

Yaşanan bu gelişmeler neticesinde Bakü-Novorossiysk petrol boru hattı ile beraber, Gürcistan üzerinden Karadeniz'e ulaştırılacak ikinci bir hat olan Bakü-Supsa petrol boru hattının inşasına karar verilmiştir. Uzunluğu 917 km olacak bu boru hattının yıllık taşıma kapasitesi 5.5-6 milyon ton olacaktı ve Novorossiysk'agiden boru hattında olduğu gibi, Supsa'ya ulaşacak petrol de tankerlerle Karadeniz üzerinden Akdeniz limanlarına ulaştırılacaktı (İbrahimov, 2012: 135).

BTC projesinde Rus petrol şirketi Lukoil da hissedarların (hisse yüzde 10) arasında yer alıyordu. Ayrıca, sözleşmenin imza töreninde Rusya Enerji Bakanı da yer alıyordu . Bunlar Rusya'yı ikna etmek için yeterli değildi . Rusya bir türlü Batı'nın bölgede varlığı ile anlaşmak istemiyordu. Sözleşme imzalanan gün Rusya Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Grigori Karasin bildirdi ki, “Hazar ülkeler Hazar Denizi'nin statüsü ile ilgili bir anlaşmaya gelmeyince Rusya bu anlaşmanın meşruiyet tanımayı reddediyor”. Rusya bu durumdan yararlanarak batı şirketlerinin Hazar Denizi'nde yatakların istismarına başlamasına engel olmak istiyordu . Bunun için Rusya Dışişleri Bakan kendisi de bildiri verdi : “Tüm çıkarlar dikkate alınmalıdır dahil Rusya'nın çıkarları ve meseleyi karşılıklı rıza temelinde çözmek gerekir”. Bu yetmezmiş gibi Rusya Dışişleri Bakanlığı

BTCproje de yer alacak tüm petrol şirketlerinin ait oldukları ülkelere resmi itiraz mektubu gönderdi (Mammadov, 2012: 40).

Azerbaycan petrolünün hacmi artınca onu boğazlardan taşımak daha da zorlaşacaktı. Çünkü, Novorossiysk limanından Azerbaycan petrolünün dışında, Rusya kendi petrolünü ve Kazak petrolünü de taşımaktaydı. Bu ise, boğazların taşıma kapasitesini ciddi şekilde aşmaktaydı. Bu yüzden asıl ihraç boru hattının boğazların dışında başka bir güzergahtan geçmesi gerektiği konusunda bir fikirbirliği oluştu. Bu boru hattı ise Akdeniz'e direkt olarak uzanacak olan Bakü-Tiflis-Ceyhan olmalıydı (İbrahimov, 2012: 136).

Realist Devletçiler Moskovanın, Hazar Havzası konusunda Rusyanın stratejisini kabul etmesi için Azerbaycana baskı yapması gerektiğini iddia ediyorlardı. 21 Temmuz 1994'te Dışişleri bakanı Kozirov ve Dış İstihbarat Teşkilatı başkanı Primakov, devlet başkanı Yeltsini 396 sayılı gizli kararnameyi imzalamaya ikna ettiler. Kararname: Hazar Denizinde Rusya Federasyonunun Çıkarlarını Koruma" başlığını taşıyordu. Kozirev ve Primakov, Başbakan Çernomırdini, Azerbaycanın Rusyanın taleplerini kabul etmesi için ona karşı ekonomik baskı uygulamaya çağırıyordu. Çernomırdin bu tür bir sert tedbiri benimsemedi ve LUKOİL de Azerbaycan petrollerindeki yüzde 10'luk payından vazgeçmedi. LUKOİL'in konsorsiyumdan ayrılmaması Rusyaya resmi ortaklık statüsü kazandırdı. Çünkü LUKOİL bir devlet şirkettir. 20 Eylül 1994'te büyük bir törenle "Asrın Anlaşması" olarak bilinen petrol anlaşması Baküde imzalandı. Böylece Azerbaycan;

İngiltere'nin British Petroleum ve Ramco

Amerikan'ın Amoco, Pennzoil, Unocal ve McDermot

Norveç'in Statoil

Suudi Arabistan'ın Delta-Nimir

Türkiye'nin TPAO

Rusya'nın LUKOİL şirketleriyle ortak oldu (Aslan, 1997: 21).

Ekonominin enerji ihracatına olan bağımlılığından dolayı, Rusya'nın enerji stratejilerinin temel amacı ülkenin dünya enerji pazarındaki konumunu güçlendirmek üzerinedir. Rusya'nın enerji stratejilerini yedi başlık altında toplamak mümkündür:

1. Kafkasyadaki enerji arzı üzerindeki monopol konumunu korumak.
2. Kafkasyadaki enerji kaynaklarının kontrolünde olmayan alternatif boru hatlarıyla dünya pazarlarına açılmasını engellemek; bu çerçevede enerjiyi daha uygun fiyata taşıyacak yeni boru hatları inşa ederek, alternatif boru hatlarını dezavantajlı konuma düşürmek.
3. Yeni boru hatları inşa ederek Avrupa'daki ithalatçı ülkelere enerji naklini transit ülkelere gerek kalmaksızın gerçekleştirmek.
4. Avrupa'daki dağıtım sistemlerinin Gazprom tarafından satın alınarak, Rus projelerine alternatif projelerin hayata geçmesinin engellenmesi.
5. Gazprom'un Rusya'daki monopol konumunun korunması, yabancı enerji şirketlerin Rusya veya Orta Asya'daki enerji sahalarını kontrol etmesinin, üretimde ve taşımada söz sahibi olmalarının engellenmesi.
6. Yabancı doğalgaz üreticilerinin (Katar, İran) Avrupa pazarına girmemesi için politikalar üretilmesi.
7. Yabancı doğalgaz üreticilerinin hisselerinin satın alınarak, söz konusu üreticilerin doğalgaz satış politikalarının etkilenmesi. (Kantörün, 2010: 7)

Rusya etnik gruplaşmaları etki altına almakla, bölgesel ihtilafları körüklemiş ve Azerbaycan'da hükümet darbelerini desteklemiştir. Azerbaycan'a doğal kaynakların kendi ülkesi üzerinden taşınması yönünde baskıda bulunan Rusya, bu ülkelerin petrol politikalarına yön vermeye çalışmıştır. Burada anlatılanlara paralel olarak Emil Pain, Rusya'da 3 farklı politik yönelim sırasında Azerbaycan'a karşı uygulanan stratejileri şöyle sıralar: (Top, 2012: 5).

Hazar havzasında yeniden ağırlığını koymak isteyen Rusya, söz konusu Azeri petrolünün kendisinden bağımsız çıkarılması ve taşınması olunca Hazar Denizi'nin hukuki statüsünü Soyutlanma Politikası (Isolationism): Ekonomik sorunlarla uğraşan Rusya, eski cumhuriyetlerle bağıını koparmış, Azerbaycan kazançtan çok yük olarak görülmüştür

Hegemonya (Domination): Ülke içindeki muhalefetin de etkisiyle Azerbaycan'ın Kafkasya ile beraber Rusya'nın arka bahçesi olarak görüldüğü ve bu bölgede denetim kurmaya çalıştığı stratejidir

İşbirliği (Cooperation): Baskı kurmakla Azerbaycan'a yöne veremeyeceğini anlayan Rusya, Azerbaycan'la iş birliği yoluna giderek, özellikle ekonomi alanında etki sahibi olmak istemiştir (Top, 2012: 5)

Azerbaycanın Batıya yönelmesi, Rusyanın nüfuz alanından çıkmak istemesinin başlıca sebepler şunlardır:

- 1) Azerbaycan kendi topraklarında çıkan çatışmaların çözümü konusunda, Rusyanın çok istekli olmadığı kanaatine vardılar. Rusyanın Karabağ sorununu bölgedeki kendi nüfuzunu korumak için kullandığı fikri ortaya çıktı. Hatta, Karabağ savaşında Rusyanın tarafsızlığını bozarak, Azerbaycan aleyhine davrandığı kanıtlanmıştır.
- 2) Güney Kafkasya devletleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, Sovyetler Birliğinin sunduğu sistem yerine, demokratik devletlerin kurmuş olduğu dünya düzenini benimsemeye çalıştılar. Sovyetler Birliğinin mirasını devralan Rusya, Güney Kafkasya devletleri için daha çok, Sovyetler Birliğini hatırlatıyordu. demokratik adımların atılması konusunda da Rusya, Güney Kafkasya devletlerine öncülük yapamadı (Çapraz, 2006: 137).

Azerbaycan ise, Rusya'nın çıkarlarının genelde dengede olduğu bir ülkedir. Buradenge kavramı ile hem Azerbaycan-Rusya ilişkilerinde Azerbaycan'ın ve Rusya'nın çıkarlarının dengelenmesi, hem de Azerbaycan-Rusya ilişkilerinin Azerbaycan'ın diğer önemli güçlerle olan ilişkileriyle dengelenmesi kastedilmektedir (Aslanlı, 2013: 25).

İlham Aliyev, Putin'in resmi daveti üzerine 5 Şubat 2004'te Rusya ziyaretinde bulunmuştur. Rusya-Ermenistan arasında askeri işbirliğine yönelik yapılan değerlendirmeler üzerine Rusya'nın Azerbaycan ile her türlü ve her boyutta askeri işbirliğine hazır olduğu ve bunun önünde herhangi bir engelin bulunmadığı

vurgulanmıştır. İlham Aliyev iktidarının ilk döneminde Rusya ile Azerbaycan arasında ticaret hacmi 300 milyon dolardan 1 milyar dolara yükselmiştir ve bu hacmin önümüzdeki yıllarda 5 milyar dolara kadar yükselmesi planlamaktadır. İlham Aliyev döneminde Azerbaycan'da kurulan Savunma Sanayi Bakanlığı ve Acil Durumlar Bakanlığı malzeme ihtiyaçları için Rusya ile işbirliği içindedir (Salmanlı, 2007: 86). İlham Aliyev'in 2004 yılında Rusya Federasyonu'na ziyareti sırasında 2005 yılında Rusya'da Azerbaycan yılının ve 2006 yılında Azerbaycan'da Rusya yılının geçirilmesi ile ilgili karar kabul etti. Cumhurbaşkanı Rusya'da Azerbaycan yılının ve Azerbaycan'da Rusya yılının geçirilmesi devletlerarası işbirliğin güçlendirilmesi, karşılıklı anlaşmanın genişlemesi, vatandaşlar ve iş adamları arasında ilişkilerin ilerlemesi bakımından önemli olduğunu vurgulamıştı (Mammadov, 2009: 95).

Moskova'da 19 Ekim 2004 tarihinde toplanan Tüm Rusya Azerbaycanlıları II. Kongresinde konuşan Aliyev, Ermenistan'ın Rusya'nın yardımlarından faydalanarak işgalcilik siyasetini devam ettirdiğini, Rusya'nın her fırsatta Çeçen militanlara Azerbaycan tarafından yardım edildiğini gündeme getirmesinin ve Beslan eyleminden sonra Rusya'nın sınır kapılarını kapatmasının Bakü'de rahatsızlık yarattığını ifade etmiştir. (Karabayram, 2007: 210)

Azerbaycan'da düzenlenen Rusya yılına katılmak için 20 şubat 2006 yılında Putin Azerbaycan'ı ziyaret etmişti. Putin, Azerbaycan'da Rusya yılına katıldıktan sonra İlham Aliyev'le görüştü. İki ülkenin Devlet Başkanları arasında yapılan görüşmelerde birçok alanlarda müzakereler olmuştu. Bu konuşmalar sırasına İran'ın nükleer programı, Karabağ sorununun çözüm yolları, Azerbaycan-Rusya arasında olan enerji ilişkileri ve önemli konulardan biri olan Hazar Denizindeki enerji transfer rotalarının değişmesinin bölgenin jeostratejik önemini arttırması gündeme gelmiştir. (Mammadov, 2009: 95)

Rusya Savunma Bakanı İvanov'un Ocak 2006 ayı içerisinde Bakü'ye gerçekleştirdiği ziyaret sonrasında İlham Aliyev; "Rusya ile ilişkilerinin siyasi, ekonomik, askeri ve teknik alanlarda gelişme göstermesinden memnuniyet duyduğunu, 2006 yılının Azerbaycan'da Rusya Yılı olarak ilan edildiğini" belirtmiştir. Ayrıca İvanov'un söz konusu ziyaret çerçevesinde Azerbaycan Savunma Bakanı Sefer Abiev ile de görüşmüş

ve Rusya'ya kiraya verilen Gebele (Daryal) radar istasyonunun faaliyetleri, Rusya'nın Hazar'da "Casfor"(Caspian Force) askeri operasyon grubu oluşturma girişimi, Rusya Savunma Bakanlığı'na bağlı eğitim kurumlarında Azerbaycan silahlı kuvvetleri için uzman yetiştirilmesi, Rusya-Azerbaycan hükümetler arası askeri-teknik işbirliği komisyonu oluşturulması konularına değinilmiştir (Karabayram, 2007: 211).

Azerbaycan Milli Güvenlik Belgesinde Rusya ilişkilerinin çerçevesi şu şekilde çizilmiştir: "Azerbaycan ile Rusya arasında mevcut ilişkiler bölgenin istikrarı ve gelişmesi için önemli faktördür. Azerbaycan Cumhuriyeti Rusya Federasyonu ile ikili ilişkilerde, keza Avrupa bölgesel örgütleri, özellikle de BDT çerçevesinde çok yanlı ilişkilerde politik, ekonomik, güvenliğin sağlanması, uluslararası suçlarla mücadele ve diğer alanlarda stratejik ortaklık ve işbirliği yapmayı hedeflemektedir" (Yılmaz vd. 2012: 16) (Aslanlı, 2011).

İlham Aliyev'in davetiyle 3 Temmuz 2008 tarihinde Rusya'nın yeni seçilmiş Devlet Başkanı Dimitri Medvedev Azerbaycan'a gelmişti. Görüşme sırasında Medvedev, Rusya ve Azerbaycan ilişkilerinin pozitif meyilli olduğunu kaydederek 2008 yılında iki ülke arasındaki ticari hacmin bir önceki yıllara göre artmasından memnun olduğunu ve mevcut durumu korumak, ticaret hacminin enerji dışında diğer alanlarda da gelişmesi gerektiğini vurgulamıştı (Mammadov, 2009: 95).

Devlet liderlerinin görüşmesi sırasında Rus enerji şirketi Gazprom başkanı Aleksey Miller ve Azerbaycan enerji şirketi SOCAR başkanı Rovnag Abdullayev, enerji anlaşmasını parafe etti. İki lider ayrıca işbirliği ve ticaretin gelişimi ile ilgili de bir anlaşma imzaladı. İki ülke arasında imzalanan doğal gaz anlaşmasına göre 1 Ocak 2010 tarihinden itibaren Rusya, Azerbaycan'dan yıllık 500 milyon metreküp doğalgaz almaya başladı (Mammadov, 2009: 96).

Özellikle son yıllarda Azerbaycan'ın dış politika ve ekonomik bağlamda daha bağımsız politika izlemesi hiç şüphesiz Rusya'yı rahatsız etmiştir. Azerbaycan'ın Rusya'yı rahatsız eden politikalarını kısaca aşağıdaki gibi değerlendirmek mümkündür (Медоев, 2003) :

- Dağlık Karabağ probleminin halledilmesinde Azerbaycan'ın daha bağımsız politika uygulamaya çalışması;
- Silah alımında Rusya'dan daha çok Türkiye ve diğer devletlere öncelik vermesi;
- ABD, NATO ve Avrupa devletleri ile askeri ilişkilerini geliştirmek çabası;
- Transhazar petrol boru hattının inşa edilmesindeki jeoekonomik menfaatini ön plana çıkarması;
- Dağıstan'da yaşayan Azerbaycanlıların Azerbaycan devleti tarafından örgütlendirildiği hakkında iddialar;
- Gürcistan ile ilişkilerinin geliştirilmesi;
- Gebele radar üssünün kiralanması ile ilgili Azerbaycan'ın yeni şartlar ileri sürmesi (ve daha sonra üssün kapatılması) ;
- Rusya'nın iddiasına göre Azerbaycan basınında son zamanlarda Rusya karşıtı fikirlerin daha fazla yer alması; (Cabbarlı, 2013),

Rusya'nın Azerbaycan politikasında algılanan problemler ise bu şekilde değerlendirilebilir:

- Rusya tarihsel nedenlerden dolayı halen Azerbaycan'ın bağımsızlığını hazmedememiştir;
- Dağlık Karabağ probleminin halledilmesinde başlıca engel Rusya faktörüdür;
- Rusya Ermenistan'ı kayıtsız şartsız siyasi, ekonomik ve askeri olarak desteklemektedir;
- Ortak Güvenlik Antlaşması Teşkilatı çerçevesinde Ermenistan'da konuşlanan 102. Rus askeri üssü Azerbaycan için ciddi tehlike kaynağıdır;
- Rusya Azerbaycan'daki azınlıkların bölücülük faaliyetlerini desteklemektedir (Ниязов, 2012);
- Rusya'nın Azerbaycan iç politikasına müdahale imkanları halen tükenmemiştir;
- Azerbaycan'ın bağımsız enerji politikası hayata geçirmesi Rusya'yı rahatsız etmektedir(Cabbarlı, 2013), (Koca, 2013) ;

Toprakları Ermenistan tarafından işgal edilmiş olan Azerbaycan, Rusya'nın katkısızmadan bu sorunun çözümünün imkansız olduğuna inanmakta, bu nedenle de

Batı ile ilişkilerini geliştirirken, bu ülkeyi de gözardı etmemektedir. Hem siyasi, hemaskeri, hem enerji, hem kültürel, hem de genel ekonomik ilişkiler alanında Azerbaycan, Rusya'nın hasım olarak gördüğü güçler ile ilişkiler geliştirirken, Rusya'nın çıkarlarında gözardı edilmemekte, özellikle Rusya'nın askeri ve kültürel alandaki çıkarlarını dikkate aldığı söylenebilmektedir (Aslanlı, 2013: 25).

Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesinde, Rusya'nın Karabağ Sorununun çözümünde tarafsızlığını sağlamak, Hazar'ın Statüsü konusunda da baskılarının durdurmak iki temel hedeftir. Tarafsızlık hedefine tam olarak ulaşılabilirdiği söylenemese de Rusya'nın daha dengeli bir yaklaşıma zorlanabilirdiği görülebilmektedir. Öte yandan Rusya'nın Azerbaycan'ı "arka bahçe" yapma hedefinden uzaklaştırılması, İran'ın da Azerbaycan'ı üs olarak görme eğiliminin ortadan kaldırılması yaşamsal önemde başarılarıdır (Yaşın, 2013).

Rusya ile Azerbaycan arasında en önemli meselelerden biri Hazar enerji kaynaklarının Avrupa'ya nakliyatı ve buna bağlı olarak da Nabucco projesinin hayata geçirilmesinde Rusya'nın devre dışı bırakılması sorunuuydu. Ancak son görüşmelerdeki mesele ise, Azerbaycan'ın doğalgaz yataklarının Rusya tarafından satın alıp alamamasıdır. Azerbaycan doğalgazının Rusya tarafından ithalatı, Rusya'nın iç piyasasındaki artan doğalgaz talebinin karşılanması amaçlanmasına yöneliktir. Rusya daha önce güney bölgelerindeki doğalgaz talep açığını Türkmen doğalgazıyla kapatırken, şimdi ise Kazakistan'dan ihraç edilen kaynaklarla karşılamaya çalışmaktadır. Sibirya'dan elde edilen doğalgaz ise, Moskova, Petersburg ve kuzey-batı bölgelerinin ve Avrupa'nın artan taleplerini karşılamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla Kuzey Kafkaslarda sadece Çeçenistan tek başına yıllık 2,5 milyar metreküp doğalgaz tüketmesi ve bu bölgenin gittikçe artan ihtiyacı neredeyse sevkiyatı durdurulan Türkmenistan ve yetersiz kalan Kazakistan ve Özbekistan kaynakları nedeniyle bölgeye yakın olan Azerbaycan enerji kaynaklarının önemi artmaktadır (Askeroğlu, 2013).

İlham Aliyev'in Nisan 2009'daki Moskova ziyareti sırasında Şah Deniz 2 sahasından Rusya'ya gaz satışında mutabakata varmışlardır. Bunun ilk adımı 27 Mart 2009 tarihinde Azerbaycan şirketi SOCAR ile Gazprom arasında imzalanan memorandum

olmuştur. Bağımsızlığından itibaren sürekli Rusya'dan gaz ithal eden Azerbaycan'ın ilkdefa Rusya'ya doğal gaz satacak olması nedeniyle anlaşma önem taşımaktadır. Azerbaycan enerji anlaşmalarını Rusya'nın Karabağ sorunundaki tutumunu değiştirmek için de kullanmak istemiştir. Özellikle Ağustos 2008'deki Rusya-Gürcistan çatışmasından sonra Rusya'nın bozulan imajını düzeltmek için Karabağ sorununda insiyatif almak istemesi de Azerbaycan'a fırsat vermiştir. 2 Kasım 2008 tarihinde Moskova'da yapılan Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya Devlet Başkanlarının zirve toplantısından sonra Moskova Deklarasyonu'nun imzalanması Rusya'nın süreçte ön plana çıkması olarak değerlendirilse de deklarasyonunun Rusya'yı memnun etmek için Azerbaycan ve Ermenistan Devlet Başkanları tarafından imzalandığı bağlayıcı bir yönünün olmadığı ve taraflara bir sorumluluk yüklediği de ifade edilmiştir (Mammadov, 2012: 63).

2012'de Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı'nın inşasına başlanması Rusya'nın Trans Hazar'da olduğu gibi bu yeni projeye de şiddetle karşı çıkacağı bölgedeki gerginliği daha da yükseltmiştir. Rusya Devlet Başkanı Medvedev, Hazar'a kıyıdaş ülkelerin rızası olmadan Trans Hazar hattının inşasının kabul edilemez olduğunu beyan etmişti. Rus Ulusal Enerji Güvenli Vakfı Başkanı Konstantin Simonov daha ileri giderek "Moskova'nın Trans Hazar projesine şiddetle karşı çıkacağını, hatta gerekirse askeri müdahaleden bile kaçınmayacağını" söylemişti. Rus "Nezavisimaya Gazeta" geçenlerde "Hazar Denizi'nde Savaş Çıkabilir" başlığıyla yayımladığı haberde, Avrupa'ya gaz temini konusunda yaşanan rekabetin sınır sorunlarının çözülmediği Hazar Denizi'nde silahlı çatışmaya yol açabileceğini ileri sürdü. Bazı Rus enerji uzmanları da bu konuda Rusya'nın pozisyonunu göz ardı etmenin kesinlikle 2008 yılında Gürcistan ile yaşanan benzeri bir silahlı çatışmaya yol açabileceği uyarısında bulundular (Nebioğlu, 2013).

İlk dönem ilişkileri diplomatik çatışma dönemi denilebilir. İkinci dönem ilişkilerin sadece bir normalleşme değil, aynı zamanda yavaş yavaş, karşılıklı iyi komşuluk ilişkilerinin kurulması dönemi olmuştur ve şimdi son dönemde Putin ve İlham Aliyev, resmi düzeyde iki ülke arasındaki stratejik ortaklığın durumu hakkında müzakereler mevcuttur (Османов, 2006).

Putin-Aliyev görüşmesinde, medyaya az yansıyan, ancak ele alınan en önemli konulardan bir Karabağ sorunu ile Gümrük Birliği/Avrasya Birliği pazarlığı olmuştur. Rusya Azerbaycan'a Sovyet coğrafyasında Batı yanlısı politikalar izleyen Gürcistan, Azerbaycan, Moldova, gibi ülkelerin toprak sorunları yaşadıklarını, Bağımsız Devletler Topluluğuna odaklı ülkelerin ise bu tür sorunlarla karşılaşmadıklarını göstermeye çalışmaktadır. Bundan yola çıkarak Azerbaycan'ın Avrasya Birliği entegrasyonu sürecine katılması Karabağ sorununun çözümünün çıkış yolu olarak sunmaya çalışmaktadır. Alexander Dugin vesti.az sitesine verdiği röportajda "Putin Azerbaycan'la ilişkilerinde, mevcut sorunlar dahil, yeni bir zeminde inşa etmek istemiştir. Bu sorunların çözümün temelinde ne NATO, ne de AB'nin var olduğu, bölgenin şartlarını ve dünyadaki jeopolitik değişimi göz önünde bulundurarak iki tarafın ilişkilerini yeni zemin üzerinde kurmak istemiştir. Rusya bu yaklaşımını ABD'nin bölgedeki politikalarının başarısızlığına dayanmaya çalışmaktadır. Mısır'daki ABD yanlısı iktidarın görevden uzaklaştırılması ve ülkede hala kaosun devam etmesi, Suudi Arabistan ve Katar gibi ABD müttefiklerinin bölgedeki siyasi süreçlerin çözümünde başarısız olmaları, Rusya'nın desteklediği ve ABD'nin yıkmak istediği Suriye'deki Başar Esad rejiminin hala ayakta olması, Gürcistan Cumhurbaşkanı Mihail Saakaşvili'nin radikal ABD yanlısı politika izlemesi sonucu topraklarını kaybetmesi gibi gelişmeleri öne sürerek Azerbaycan'ın kendi toprak bütünlüğünün korunmasının garantörü ABD değil de, Rusya olabileceğini göstermeye çalışmıştır" diye vurgulamıştır (<http://www.evrazia.info/article/4671>).

Putin'in Bakü ziyareti ve Aliyev ile görüşmesinde enerji alanında önemli görünebilecek işbirliği anlaşması gerçekleşmiş olsa da bunun Azerbaycan'ın enerji politikasında ciddi bir değişikliğe yol açması düşünülemez. Rusya açısından ise, güney bölgelerinin kalkınması ve doğalgaz ihtiyacının karşılanmasında kaynakların çeşitlenmesinde önemli bir başlangıç olmuştur. Putin'in Azerbaycan'da 2013 yılında gerçekleşen olan cumhurbaşkanlığı seçiminde kazanan Aliyev ile ilişkilerin iyi tutulmasına önem vermiştir. Putin ilişkilerin bozulmasından kaçınılmasını tercih ederek, bunu Rusya için ileriye yönelik doğru bir strateji olacağını düşünmüştür. Putin-Aliyev görüşmesinin Karabağ sorununun çözümüne karşı Bakü'nün Moskova odaklı dış politika izlemesi yakın gelecekte beklenemez. Dış politikasını "çok yönlülük" konsepti temelinde

sürdüren Azerbaycan, ne Moskova'yı Batı'ya, ne de Batı'yı Moskova'ya radikal şekilde tercih edecektir. İki ülke arasında 4 milyar dolar değerinde ticari hacmi artmaya devam ederken, önemli miktarda Rusya'dan silah alımı gerçekleştiren Bakü, ordusunun modernizasyonu konusunda Türkiye, İsrail ve ABD ile işbirliğini de devam ettirecektir. Rusya'nın Kafkasya politikası açısından Putin'in ziyareti iki ülkenin sınır güvenliği ve Rusya'nın Kuzey Kafkasya bölgelerinin iç güvenliği açısından da olumlu bir gelişme olmuştur (Askeroğlu, 2013).

2013 yılı başlarından itibaren bunlara Bakü-Novorossiysk petrol boru hattı ile ilgili sorun da eklenmiştir. Mayıs ayında Rusya tarafı kar etmediği (Azerbaycan bu boru hattı ile kapasitesinin çok altında petrol naklettiği için) gerekçesiyle boru hattının ortak kullanımına dair anlaşmanın süresinin uzatılmamasıyla ilgili resmi karar verdiğini açıklamıştır. Tüm sorunları çözmesede bu gidişatı değiştiren önemli bir gelişme ise Putin'in 13 Ağustos 2013 tarihli Azerbaycan ziyareti olmuştur. Ziyaret sırasında iki ülke arasında enerji alanı da dahil olmak üzere 5 farklı konuda antlaşma imzalanmış ve genelde olumlu mesajlar verilmiştir (Aslanlı, 2013: 27).

Rusya uzun süre Azerbaycan'ın kuzeyinde Gebele Radar Üssü'ne (Gebele RLS) sahip olmuştur. Rusya'nın Azerbaycan'daki askeri etkinlik çabaları Azerbaycan'ın ABD ile geliştirdiği askeri ilişkilere yönelik Rus tepkilerinin etkili olması, Azerbaycan'ın askeri konularda Rusya'yı fazla rahatsız etmekten çekinmesinin göstergesi olarak değerlendirilebilir (Aslanlı, 2013: 26).

Rusya hava savunma sisteminde önemli role sahip olan Gabala Radar istasyonu, Kuzey yarımkürede (tahminen 10 bin kilometre karelik saha içindeki) kıtalararası balistik füzelerin hareketlerini tespit etmekte ve ayrıca Türkiye, İran, Pakistan, Ortadoğu ve Hint Okyanusu'nda askeri istihbarata olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda Azerbaycan, Rusya'nın enerji konusundaki siyasetini daha ciddi boyutlara ulaştırması durumunda Gabala Radar istasyonu'nun durumunu tekrar gözden geçirecek ve hatta istasyonun yıllık kira bedelinin yükseltilmesini gündeme getireceği bekleniyordu ki, Azerbaycan tarafından bu adımlar atıldı (Karabayram, 2007: 206).

Azerbaycan'daki Gebele Rus askeri üssünün kapatılması Rusya'nın hanesine önemli bir olumsuzluk olarak yazıldı ama Moskova bunu her zaman olduğu gibi Ermenistan üzerinde telafi etme amacıyla olacaktır (Cafersoy, 2014: 54).

19 Kasım 2013 te Putin Kreml Sarayında üst düzey askeri yetkililer için ödül töreninde yapılan görüşmede ortak hava savunma sistemi kuracaklarını beyan etmiştir. Buradan da görüldüğü gibi, Putin Polonya ve Çek Cumhuriyetinde olan projelere karşı Beyaz Rusya Batı, Güneyde Ermenistan ve Doğuda Kazakıstanda hava savunma sistemi kuraabileceklerinin sinyallerini vermiştir (Cafersoy, 2014: 54).

Cumhurbaşkanı İlham Aliyev döneminde Azerbaycan hem bölgesel, hem de bölge dışı ülkelerle en üst düzeyde ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Rusya ile mevcut ilişkileri bölgenin istikrarı ve gelişmesi için önemli bir faktör gibi değerlendiren Azerbaycan yönetimi, bu ülke ile ilişkilerini üst düzeyde devam ettirmiş, doğrudan doğruya iki ülkeyi ilgilendiren konuların yanı sıra bölgesel güvenlik ve enerji konularında ciddi adımlar atılmıştır. Bu çerçevede Rusyanın özellikle Gürcistan müdahalesinden sonra Karabağ sorununun çözülmesinde aktifleşmesi kabul edilmiştir. İlham Aliyev döneminde iki ülke yetkililerinin karşılıklı ziyaretlerindeki yoğunluk devam etmiştir (Veliev vd. 2011: 51).

Rusya topraklarında yaşayan Azerilerin sayısı 3 milyona yakındır. Bunların yaklaşık 800.000 Rusya vatandaşı olarak yaşamaktadır. Ülkede faaliyette bulunan en güçlü Azerbaycan diaspora örgütü “Umumrusya Azerbaycanlıları Kongresi”dir. 5 Mart 2001 tarihli parti kongresinde Rusya ve Azerbaycan’ın yüksek devlet yöneticileri, kamuoyu temsilcilerinin katılımı ile oluşturulan kongre Rusya Federasyonu topraklarında uluslararası barışın ve sivil barışın güçlendirilmesi, Rusya devleti ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasında sosyal ekonomik ve kültürel işbirliğinin gelişmesi ve derinleşmesi sürecine yardım etmeyi hedeflemektedir. Azerbaycanlıların milli özelliğini, örf ve adetlerine, dilini, dinini, kültürünü korumak, hak ve özgürlüklerinin, sosyal güvencesinin sağlanması, Rusya topraklarında yaşayan diğer halkların milli, manevi değerlerine, gelenek ve göreneklerine saygı UAK’nın esas görevlerindedir. Aynı zamanda, kongre Rusya ile Azerbaycan arasında ikili dostluk ilişkilerinin, siyasi

ilişkilerin geliştirilmesi yönünde gerçek adımlar atmıştır. Rusya topraklarında yaşayan çok sayıda ünlü Azerilerin temsilcilerinin kongrenin faaliyetine katılmasına çalışılmıştır. Rusya Federasyonunun 73 bölgesinde örgütün şubeleri faaliyetini devam ettirmektedir. Rusya’da bölgesel ulusal diaspora teşkilatları arasında faaliyeti ile seçilen toplumlardan biri St. Petersburg’da 1999 senesinde kurulmuş olan “Azerbaycanlıların Milli Kültürel Muhtariyeti”dir (http://azerbaijans.com/content_495_tr.html).

Rusyada Azerbaycanla ilgili kurulmuş olan bazı örgütler Azerbaycanda seçim zamanı yaklaşırken, ülkenin siyasi hayatına müdahale edebilecek çeşitli vasıtalarla ulaşmaktadırlar. Bu örgütlerin aktif olarak dışarıdan Azerbaycanın siyasi hayatını karışdırması örgütlerin arkasında Kremlin olduğunu göstermektedir. Gelecek yıllarda da Rusya bu örgütleri Azerbaycana karşı kullanabilir.

3.3. Azerbaycan ABD ilişkileri ve ABD’nin bölgeye etkisi

1991 yılının Ekim ayının 18’de Azerbaycan bağımsızlığını ilan ettikten sonra, ilk tanıyan devletlerden biri de ABD oldu. Aynı yıl 25 Aralıkta ABD Azerbaycan’ın bağımsızlığını tanıdı ve 1992 yılının Şubat ayında ABD Dış İşleri Bakanı James Baker iki ülke arasında resmi ilişkiler tesis etmek amacıyla Bakü’yü ziyaret etti. Bu ziyaretin hemen ardından, Mart ayından itibaren resmi diplomatik ilişkiler kuruldu. Bu dönemden itibaren ABD Azerbaycan’a çeşitli düzeylerde diplomatik heyetler göndererek ilişkilerin gelişmesine zemin hazırladı. ABD’li yetkililer Azerbaycan’la ilgili bilgiler edinirken bu ülkeyle ilişkilerde ABD’nin gelecek dış politika hedeflerinin neler olması gerektiği konusunda da temel prensipler belirlemeye çalışıyorlardı. ABD’nin dış politika yöneticileri Kafkas’ta uygun jeopolitik konuma sahip, bölgenin en güçlü, doğal kaynakları bakımından zengin ve gelişme potansiyeline sahip bir ülkesi olan Azerbaycan’a önem veriyorlardı. Bağımsızlığın ilk yıllarından itibaren Azerbaycan ABD ve Batının Kafkasya’da stratejik ortağı gibi görülmüştür (İbadov, 2007: 64).

Soğuk Savaş döneminde ABD politikasında Kafkasya önemli bir bölge olarak görünmemiştir. Ama 1990’larda Hazar havzasındaki petrol ve gaz rezervlerinin keşfedilmesiyle Kafkasya bölgesi dikkat çekmeye başladı (Purtaş, 2008: 120). Bu

dönemde ABD bölgede kendi nüfuzunu artırmak için jeopolitik boşluğu değerlendirmekle, demokrasi girişimleri ile Güney Kafkasya Cumhuriyetleri ve aynı zamanda Azerbaycanı etkilemeye başlamıştır (Сучков, 2011).

Kafkasya ülkelerinin NATO'nun Barış için Ortaklık (BİO) programına dahil edilmesi bölgede bulunan hidrokarbon rezervlerinin dünya piyasasına aktarılması için Chevron, Amaco, Exxon, Arco gibi Amerikan firmaları yerleşmişti. Hazar havzasındaki petrol ve gaz rezervlerinin uluslararası pazarlara açılması ve bu bölgeye Amerikan şirketlerinin yerleşmesi aynı zamanda başlamıştı (Rajan, 1998: 3).

1998'de ABD'nin Ulusal Güvenlik Strateji Belgesinde Kafkasya'ya verilen önem de artmaya başladı. Bu belgede, "enerji rezervlerinin uluslararası pazarlara aktarılmasının ve bölgenin istikrarını ABD için önem taşıdığını açık bir şekilde" belirtmişti. (http://nssarchive.us/?page_id=66).

1999 Temmuzunda Amerikan Kongresi tarafından çıkarılan İpek Yolu Strateji Yasası aslında ABD'nin 1990'lı yıllarda Orta Asya'ya yönelik politikasının ana hatlarını ortaya koymaktaydı. Bu Yasaya göre, ABD'nin Güney Kafkasya ve Orta Asya'ya yönelik politikası aşağıdaki gibi şekillenecektir.

(<https://www.govtrack.us/congress/bills/106/hr1152/text>)

- Bağımsızlığın, egemenliğin, demokratik yönetimin ve insan haklarına saygının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi;
- Hoşgörünün, çoğulculuğun ve anlayışın geliştirilmesi ile ırkçılık ve anti semitizmle mücadele;
- Bölgesel sorunların çözümüne aktif olarak yardımcı olmak ve sınır ticaretinin önündeki engellerin kaldırılmasını kolaylaştırmak;
- Dostça ilişkilerin ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi;
- Piyasa merkezli ilkelerin ve uygulamaların gelişmesine yardımcı olmak;
- İletişim, ulaşım, eğitim, sağlık ve enerjiye ilişkin gerekli altyapının geliştirilmesine ve Orta Asya ve Kafkasya ülkeleriyle Avrupa-Atlantik Topluluğunun istikrarlı, demokratik

ve piyasa merkezli ülkeleri arasında güçlü uluslararası ilişkilerin kurulması için Doğu-Batı ekseninde ticaretin geliştirilmesine yardımcı olmak;

- Bölgedeki Amerikan ticari çıkarlarını ve yatırımlarını desteklemek.

Yasanın amacı, ilk olarak bu ülkeleri destekleyerek ABD'nin ticari çıkarların korumak ve bölgede Rusya'nın nüfuz etmesini sınırlandırmaktır. 1990'larda ABD Hazar hafızasındaki enerji üzerinde yoğunlaşarak enerjinin uluslararası pazarlara sorunsuz bir şekilde ulaşmasını sağlamak istedi. Ama enerjinin ulaşması için Rusya boru hatları kullanılmaktaydı. Dolayısıyla bu durum ABD'nin ticari ve stratejik çıkarlarını aykırıydı, bir de Hazar hafızası üzerinde Rus nüfuzunu kırmak amacıyla alternatif boru hatlarını destekleyerek hem Rus etkisini sınırlandırmış hem de güzergahları çeşitlendirmiş olacaktı. Bu nedenle 19 Kasım 1999'da, Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Boru Hattı projesi İstanbul'da imzalandı. Hatta bu proje diğer alternatiflere göre daha maliyetliydi. W. Bush döneminde de ABD Ulusal Enerji Politikası Geliştirme Grubu tarafından hazırlanan raporda da enerjinin ulaştırılmasında alternatif hatlar oluşturması açısından BTC boru hattı projesinin Amerikan yönetimince desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktaydı. (Bernard, 2005)

Azerbaycan'ın dış politikası başından itibaren kuvvetle ABD'ye yönelikti. Bu politika yaklaşımında başlıca iki görüş etkin olmuştu:

1. Azerbaycan, bağımsızlığının ilk yıllarında güvenliğine, politik bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne karşı potansiyel bir tehlike olarak gördüğü ve özellikle Karabağ uyuşmazlığında Ermeni hükümetine ve ayrımcılara fiili destek veren Rusya'ya karşı ABD'yi bir denge gücü olarak görüyordu.

2. Azerbaycan ABD'yi aynı zamanda önemli bir iş ortağı olarak görüyor ve Hazar Denizi kıyılarındaki petrol kaynaklarının kullanımı için Amerikan yatırımcılarının ilgisini çekmek istiyordu (Mammadov, 2012: 34).

ABD'nin izlediği Azerbaycan siyasetini dolaylı olarak yine bu ülkenin izlediği Rusya Federasyonu siyaseti olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. SSCB döneminde

Hazar'da iki ülke varken; (SSCB, İran) sonrasında kıyıdaş ülkelerin sayısının beşe çıkması, burada Rusya hegemonyasının bitmesi anlamına gelmiş, dolayısıyla da “denge” unsuru ortadan kalkmıştır (İyikan, 2009: 9).

ABD dış politikasında dünyanın başka yerlerinde olduğu gibi, Azerbaycan'da da enerji politikası ve demokrasiye üstünlük vermiş, daha fazla kaynaklı bölgesel çatışmaları Dağlık-Karabağ çözmek için çabaları ile uğraşmış, İrani değiştirmek için, şimdi, Asya'yı Avrupa'ya bağlayan Hazar-Karadeniz bölgesini güvenli, ve tutum ve nükleer geliştirme konusunda davranış. Tüm bu cephelerde, Amerika Birleşik Devletleri Azerbaycan'ın desteğini istiyor (Welt, 2006).

Azerbaycan'ın ABD ve diğer bölge ülkeleri için adeta “vazgeçilemez” konumda olması, bölgesel ve küresel güçlerin “Bakü merkezli” siyaset oluşturmalarını beraberinde getirmektedir. Bakü'yü abartılı bir ifade ile adeta “cazibe merkezi” yapan özellikler şunlardır:

1. Zengin hidrokarbon potansiyeli vardır, keşfedilecek olası rezervler de buna dahildir.
2. Azerbaycan'ın ABD'nin “Şer Üçgeni” olarak değerlendirdiği ülkelerden biri olan İran ile komşu olması; bu ülkenin nükleer silah edinme konusunda ısrarcı bir siyaset izlemesi,
3. Azerbaycan nüfusunun çoğunluğunun İran'da olduğu gibi “Şii” olması,
4. Soğuk Savaş döneminde NATO ve Varşova Paktı'nın iki lider ve rakip ülkesinin – Rusya Federasyonu SSCB'nin devamı – Azerbaycan'da tekrar çıkar çatışmasında karşı karşıya gelmeleri,
5. Son on yılda gerçekleştirdiği ekonomik atılımla adından söz ettiren Çin'in Orta Doğu çıkışlı enerjiye olan bağımlılığı; Hazar havzasıyla bağımlılığı çeşitlendirmek istemesi, Dile getirilenler, ABD'nin bölge siyaseti ile birlikte Azerbaycan siyasetini de yönlendirmekte, etkileyici olmaktadır (İyikan, 2009: 3-4).

Bill Clinton'un Orta Asya, Kafkasya ve aynı zamanda Azerbaycana yönelik politikası dört unsur üzerinde dayanmaktaydı:

- Bölge ülkelerinin demokratikleşmesi ve pazar ekonomisine hızlı bir şekilde geçmesinin sağlanması;
- Hazar enerji kaynaklarının güvenliğinin sağlanması;
- Rus denetimi altında olmayan güzergahlarla enerjinin dünya pazarına aktarılması için projelerin geliştirilmesi; bölgesel çatışmalar barışçıl yollarla çözüme kavuşturulması;
- Bölgedeki Amerikan firmalarının ticari faaliyetlerinin desteklenmesi (Efegil, 2000: 191).

11 Eylül 2001 olaylarından sonra ABD'nin stratejik çıkarlarıyla ortak hareket eden Azerbaycan, karşılığında ABD'den askeri yardım almaya başlamıştır. İlham Aliyev döneminde daha sık dile getirilmeye başlanılan Azerbaycan-ABD askeri ilişkilerinin ve bu bağlamda ABD'nin Azerbaycan'a askeri üs kuracağı konusunun temelini de Haydar Aliyev döneminde zaten atılmış olduğunu ileri sürülmektedir. Hatta Haydar Aliyev'in dış politika danışmanı Vefa Guluzade, 20 Aralık 2003'teki açıklamasında, Haydar Aliyev'in yıllar önce (kesin tarih verilmemiş) ABD Dışişleri Bakanı Madeline Albright ile yaptığı görüşmede, Azerbaycan'a ABD askerlerinin yerleştirilmesi planına "evet" dediğini ifade etmiştir. Azerbaycan'da askeri üs edinme girişimlerinin Savunma Bakanı Donald Rumsfeld düzeyinde resmi ağızdan doğrulanması, ABD yetkililerinin sürekli olarak Hazar'ın güvenliğinin kendi güvenlikleri olduğu şeklindeki açıklamaları olmuştur (Aslanlı, 2013: 23).

ABD'nin Azerbaycan politikasında ilk defa olarak son dönemlerde en azından görünüşte, demokrasi ve insan haklarının, ekonomik çıkarlardan daha ön plana çıktığını söyleyebiliriz. Ama, ABD yetkililerinin açıkladıkları konseptlere bakıldığında, uzun vadeli olarak, bunun da ekonomik çıkarlar doğrultusunda yapıldığı iddia edilebilir. Aliyev döneminde Azerbaycan-ABD ilişkileri Aliyev'in genel olarak dengeli dış politika çizgisinin bir parçası olmuştur. Aynı şekilde ABD'nin Azerbaycan politikasının da çerçeve olarak aslında pek değişmeden aynı şekilde sürdüğü, sadece dönemsel olarak kısmi değişikliklerin yaşandığı rahatlıkla gözlenebilmektedir. (Aslanlı, 2011)

Aliyev'in 2003 senesinde ölmesi, ardından oğlu İlham Aliyev'in iktidara gelmesi ve babasının zikredilen siyasetine sadık kalması ABD'nin çıkarlarıyla aynı şekilde örtüşmüştür. (İyikan, 2009: 6). İlham Aliyev döneminde ABD'nin Azerbaycanla ikili ilişkileri geçen yıllara göre daha hızla gelişmiştir.

ABD, 1993 yılından bu yana Azerbaycan'a uyguladığı ilginç bir ambargoyu 2004 yılının Nisan ayında kaldırmak için girişim başlattı. Amerikan Kongresi'nin 907 no'lu ambargo kararı, Azerbaycan'ın Yukarı Karabağ'daki Ermeni isyancılara uyguladığı abluka sebebi ile alınmıştı. ABD'deki Ermeni lobisinin başarılarından birisi olan bu karar, Karabağ'a ambargo kalkmadıkça Azerbaycan'a da ambargo uygulanmasını öngörüyordu. 907 no' lu karar, topraklarının beşte biri Ermeni işgali altında bulunan Azerbaycan'ı bir bakıma cezalandırıyordu (Mikail, 2010: 45).

11 Eylül saldırısı sonrası ABD'nin değişen dış politikası ve yönetimdeki petrolcüler, 2004 yılının Nisan ayında bu kararın askıya alınmasında önemli rol oynadılar. ABD, ambargo süresince Ermenistan ve Gürcistan'a yılda 1 milyar dolara yakın yardım yaparken Azerbaycan'ı hep dışarıda tuttu (Mikail, 2010: 45). Azerbaycan'ın Avrupa'ya, Orta Doğu'ya ve Orta Asya'ya açılan bir yerdeki jeostratejik konumu ve teröre karşı savaşta verdiği destek (örneğin hava sahasını ve hava alanlarını Orta Asya'ya uçmaları için Amerikan jetlerine açması), gerek Bush yönetimi ve gerekse Azerbaycan hükümeti tarafından kısıtlamanın kaldırılmasının daha çok ifade edilir olmasına yol açtı. 19 Aralık'ta Temsilciler Meclisi'nde ve 20 Aralık'ta Senato'da çoğunluk oyu ile "Başkan, ABD'nin ulusal güvenliği için gerekli olduğuna karar verdiği takdirde, Azerbaycan üzerindeki yasaklamanın kalkması" kabul edildi. Başkan Bush verilen bu yetkiyi 25 Ocak 2002 tarihinde başarıyla kullanarak 907. bölümü iptal etti (Mammadov, 2012: 36)

2002 yılında yapılan anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanı'nın yetki kullanamayacağı durumlarda bu yetki Meclis Başkanından Başbakan'a devredilmiştir. Anayasal değişikliğin ardından 4 Haziran 2003'te Haydar Aliyev, İlham Aliyevi Başbakan olarak atamıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı Ağustos 2002 anayasal değişikliği için yapılan referandumu kusurlu ve demokrasinin çok az yararına olarak değerlendirmiştir. (Veliyev, 2013: 258)

2003 Cumhurbaşkanlığı seçimleri için iktidar partisi Yeni Azerbaycan Partisi (YAP) hem Haydar Aliyev`i, hem de İlham Aliyev`i aday göstermiştir. Fakat seçimlerden iki hafta önce 2 Ekim`de Haydar Aliyev ABD`deki Cleveland Hastanesi`nden seçimlerden İlham Aliyev lehine çekileceğine dair bir bildiri yayımlamıştır (Aslanlı, 2011).

İlham Aliyevi genç reformist grubun lideri olarak değerlendiren Batılı kaynaklar adaylığına olumlu bakmıştır. Batılı devlet adamları ile olan ilişkileri, genç olması ve İngilizce bilmesi dünya basınının dikkatini çekmiş ve İlham Aliyev döneminde genç reformistlerin önemli reformlara imza atacağı beklentisi ortaya çıkmıştır (Veliyev, 2013: 259).

Seçim sürecinde muhalefet parçalanmış ve seçim propagandası oldukça etkisiz olmuştur. Ağustos 2003`te dört muhalefet partisi Londra`da ikinci aşamada tek bir adayı destekleme kararı almış olsa da, seçimler ikinci aşamaya kalmamış ve hatta bu anlaşmaya uyan da olmamıştır. Seçimlerden önce muhalefetin birleşmemesi İlham Aliyev`in seçilmesinde en büyük etkenlerden biri olmuştur. Birçok uzman muhalefetin birleşmemesini İlham Aliyev`in birinci aşamada seçimleri kazanamayacağını düşünmesinden kaynaklandığını düşünmüştür. 15 Ekim seçimlerinin resmi sonuçlarına göre, İlham Aliyev % 76.84 oy alırken, en yakın takipçisi İsa Kamber % 13.97 oy almıştır. Bu seçim sonuçlarına göre, İlham Aliyev Azerbaycan`ın yeni cumhurbaşkanı seçilmiştir. (Veliyev, 2013: 262).

ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, Brükselde AB-ABD Enerji Konseyi toplantısında konuştu. Kerry`nin ABD Dışişleri Bakanlığının resmi internet sayfasında yayınlanan konuşmasında, “Güney Doğalgaz Koridoru üzerinden Azerbaycan`dan büyük miktarlarda doğalgazın Türkiye`ye, oradan da Avrupa`ya nakli için alternatif arayışları bugün gündemdedir” ifadeleri yer alıyor (http://www.dakaz.org/index.php?manset_id=277).

Son dönemlerde Azerbaycan ABD ilişkilerinin Bakü Büyükelçisi Morningstar iktidara yönelik eleştirilerine Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı İdaresi Başkanı Ramiz Mehdiyevden çok sert cevap geldi. O açıklamasında, “ABD büyükelçisinin bu demeci

dünyada ve eski Sovyetler Birliği mekanında daha çok Batı'nın yüzünden gerginleşen jeopolitik süreçler fonunda olması şaşırtıcıdır. Onu bu röportajı vermeye ve diplomatik etikete uygun olmayan fikirler yürütmeye iten güç ve sebeplerin ne olduğunu söylemekte zorlanıyorum. Bu, ülkenin içişlerine açık, doğrudan, kaba müdahaledir ve bunu haklı bulmak mümkün değildir. Bu hem de Diplomatik ilişkiler hakkında Viyana sözleşmesine göre kabul edilemez” söylemiştir (<http://telegraf.com/news/5632>).

Aynı demeçte Mehdiyev Batılı ülkelerin büyükelçilerine de göndermede bulunmuştur. Morningstar, ABD Büyükelçisi olarak, olduğu ülkenin egemenliğine saygı göstermeye borçludur: “Yeri gelmişken, bu, bazı Batılı devletlerin büyükelçileri için de geçerlidir. Onlar da, Amerikan büyükelçisinin hareketlerine uygun olarak hareket etmeye çalışıyorlar. Biz Azerbaycan'a karşı saygısız ilgi gösterenlere katlanmak niyetinde değiliz” (<http://telegraf.com/news/5632>).

Azerbaycan mihaciretinin en geniş temsil edildiği ülkelerden birisi ABD'dir. Burada yaşayan Azerilerin sayısı hakkında net bir bilgi olmasa da, çeşitli kaynaklarda onların sayısı 400 binden 1 milyona kadar gösterilir. ABD'nin Los Angeles kentinde 1997'de kurulmuş olan “Dünya Azerbaycanlıları Kongresi” (DAK) sadece Amerika'da değil, dünyanın çeşitli ülkelerindeki Azerbaycan topluluklarının faaliyetini koordine etmeye çalışmaktadır. 1970'de ABD'de kurulan “Amerika Türk Birlikleri Kurulu”nun (ATBK) Amerika ve Kanada'da 57 şubesi çalışmaktadır. ATBK tarafından süreli yayınlar, aynı zamanda, “The Turkish World” dergisi (1989) yayınlamaktadır. ATBK Türkiye ve Türk-Amerikan topluluklarının yaptığı forumlara aktif olarak katılıyor ve diğer topluluklarla yoğun ilişkiler içinde bulunuyor. Azerbaycan gerçeğinin dünyaya duyurulması, Azerilerin örgütlenmesi, Karabağ sorununun çözümü yönünde atılan adımların geniş yayılması yönünde çalışmalar yapmaktalar (http://azerbaijans.com/content_495_tr.html).

3.4. Azerbaycan-Türkiye ilişkileri

Soğuk Savaş sonrası dönemde Kafkasyanın değişen uluslararası konumunu üç ayrı düzlemde ele alınabilir: 1) Uluslararası küresel dengelerdeki değişim ve bu değişimin

bölge üzerindeki etkileri; 2) Bölgeye doğrudan müdahil olan Rusya, Türkiye, İran gibi ülkeleri kapsayan bölgesel düzlem (Оган, 2009). 3) Bölgenin etnik ve dini farklılaşmasını da içinde barındıran bölge içi dengeler ve çelişkiler (Davutoğlu, 2013: 125).

Çift kutuplu uluslararası ilişkiler dengesinin en belirgin şekilde yansıdığı bölgelerden birisi olan Kafkasyada Soğuk Savaş sonrası dönemde aralarında ABD, İngiltere, Almanya ve Japonya gibi ülkelerin de bulunduğu küresel güçlerin doğrudan müdahil olduğu bir konjonktür ortaya çıkmıştır. Özellikle küresel ekonomi politik rekabetin yönlendirdiği bu yeni konjonktür çokuluslu şirketlerin de devreye girdiği stratejik nitelikli doğal kaynakların aktarım meselesine odaklanmış durumdadır (Davutoğlu, 2013: 125)

Bölgesel düzlemdeki rekabet hem bu küresel nitelikli rekabetin yansımalarını barındırmakta hem de bölgeye doğrudan müdahil büyük ve orta ölçekli bölgesel güçlerin jeopolitik ve diplomatik manevralarını kapsamaktadır. Rusya-Ermenistan, Türkiye-Azerbaycan yakınlaşmaları İran ve Gürcistanı da değişik denge politikaları izlemeye sevketmektedir. (Davutoğlu, 2013: 126)

Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıyan ve bununla birlikte Azerbaycan ile ilk olarak diplomatik ilişkilerde bulunan ülke Türkiye olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, Kuzey Atlantik Paktı Örgütü (NATO), Amerika, İngiltere ve Sovyetlerin karşı çıkmasına rağmen, Sovyetler Birliği'nin resmi olarak varlığını devam ettirdiği bir dönemde ve SSCB henüz dağılmamışken, 9 Kasım 1991'de Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıdı (Karaman, 2012: 14).

Türkiye 1991'de Azerbaycanın bağımsızlığını ilk tanıyan devlet olmuş ve cumhuriyetin yeniden yapılanma sürecini yoğun bir şekilde desteklemiştir. Sivil bürokrasinin yeniden inşasında kendi deneyimlerini aktardığı gibi, Azerbaycanın ihtiyaç duydukları silahlı kuvvetlerinin ve güvenlik güçlerinin oluşturulmasında ve NATO standartlarında örgütlenmesinde de rol oynamıştır (Loğoğlu, 2007: 10).

İlham Aliyev döneminde Türkiye Azerbaycan ilişkilerinin parametreleri değişmemiştir. İki ülke arasındaki ilişkiler son yıllarda yükselen hat üzere seyir etse de, bazı zamanlarda ilişkilerde sıkıntılı dönemler yaşanmıştır. Haydar Aliyev'in sağlık durumundaki belirsizliğin sürdüğü dönemde, 4 ağustos 2003'te oğlu İlham Aliyev Başbakanlığa getirmiştir. Olay Azerbaycan basını ve Türkiye basınının yanı sıra birçok uluslararası medya tarafından genelde olumsuz yorumlanmış ve monarşi benzetmeleri yapılmıştır. Daha sonra Haydar Aliyev'in partisinden tek aday olarak cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılan İlham Aliyev 2003 itibariyle Azerbaycan Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. 15 Ekim 2003'te yapılan seçimlerle iktidara gelen İlham Aliyev halen görevini devam ettirmektedir. İlham Aliyev yönetimi boyunca Türkiye için "Azerbaycan'ın en yakın müttefiki" ifadesini kullanmıştır. Haydar Aliyev döneminde oturmuş ve kararlı dış politika çizgisi İlham Aliyev zamanında da devam ettirilmiştir (Babayeva, 2013: 140)

Denge politikası oturtulmadan önce, bir ara Türkiye ile ilişkiler gerginleşmiştir. Sonraki dönemlerde ilişkiler iyiyken bile bazen sıkıntılar ciddi boyutlara ulaşabilmiştir. Fakat İlham Aliyev göreve geldiğinde artık ilişkiler rayına oturmuştu. Önceki dönemlerde proje olarak düşünülenler bu dönemde artık uygulamaya geçmiştir. Önümüzdeki dönemde de bu sürecin devam etmesi beklenebilir. İlham Aliyev döneminde, yıkılmaz dostluk ve kardeşlik temellerine dayanan Azerbaycan Türkiye İlişkileri stratejik ortaklık prensibi temelinde kurulmuştur. Ankara'ya birçok ziyarette bulunan İlham Aliyev ilk resmi ziyaretini Nisan 2004 tarihinde gerçekleştirmiştir. Ankara'da bulunan Aliyev, Genel Kurul'da milletvekillerine yaptığı konuşmada ayakta alkışlanmıştır (Babayeva, 2013: 141).

İlham Aliyev Ankara'ya yaptığı ziyarette Azerbaycan'ın dış politikasının ana hatlarını da belirlemiştir. Ülkesinin bağımsızlığını kazanmasından sonra büyük felaketler yaşadığını, Ermenistan'ın ülkesine yönelik saldırgan siyasetinin, Azerbaycan topraklarının bir bölümünün işgaliyle sonuçlandığını, Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan toprağı olduğunu ve bundan sonra da öyle olacağını vurgulamıştır. Aliyev, bölgenin daha istikrarlı ve emniyetli olması, tehlikelerin ortadan kaldırılması için Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki Dağlık Karabağ sorununun çözüme kavuşması gerektiğini

vurgulamış ve “Azerbaycan devleti adaletlidir ve uluslararası hukuk normları esasına dayalıdır” demiştir. 2000’li yıllardan itibaren iki ülke parlamento başkanları ve milletvekilleri arasındaki karşılıklı görüşmeler yoğunlaşmağa başlamış, 2002 yılında her iki ülke parlamenterleri karşılıklı seferler gerçekleştirmiştir. Azerbaycan ve Türkiye Parlamentoları uluslararası parlamento teşkilatlarında da işbirliği yapmışlar. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi’nin Ermenistan Azerbaycan, Dağlık Karabağ çatışması ile ilgili 2005 yılında 1416 sayılı kararı kabul etmesine Türkiye de katkı sağlamıştır. Bu karar Ermenistan’ın Azeri topraklarından geri çekilmesini talep etmekteydi. Azerbaycan da aynı zamanda bazı kararların alınmasında, İlham Aliyevin 2001-2003 yılında Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi’nde Azerbaycan Cumhuriyeti parlamento delegasyonunun başkanı olarak ve aynı zamanda Ocak 2003 tarihinde Avrupa Parlamenterler Asamblesi’nin başkan yardımcısı olarak Türkiye’yi desteklemiştir. (<http://president.az/president/biography/>)

İ. Aliyev döneminde Azerbaycancılığın dış politikadaki yeni çizgilerine ise daha çok Ermeni diasporasına ve Ermenistan’a yönelik Bakü ile Ankara arasında geliştirilen işbirliği sürecinde rastlamak mümkündür. Bakü tarafından sözkonusu işbirliği sürecinin bir türk milliyetçiliği söylemlerine dönüşmemesine büyük önem verilmekle beraber, zaman zaman Ermeni faktörünün Türk dünyası bağlamında Azerbaycan ve Türkiye için ortak bir sorun oluşturduğu dile getirilmektedir. Nitekim 9 Mart 2007’de 48 ülkeden 513 temsilcinin katılımıyla (73 Azerbaycan ve 150 Türk diaspora örgütünü temsilen) Bakü’de gerçekleştirilen Azerbaycan ve Türk Diaspora Örgütlerinin I. Ortak Forumu önemli bir gelişme idi. Dolayısıyla, Azerbaycancılık fikri, İ. Aliyev döneminde de başat konumda olmakla beraber, Türkçülük frekansı üzerinden Bakü’nün dış politika üretmesi için her hangi bir sorun yaratmamaktadır. Başka bir deyişle, İ. Aliyev döneminde de ağırlıklı olarak sosyo-kültürel alanda varlığını sürdüren Türkçülük, Türkiye ile ilişkiler bağlamında zaman zaman siyasal alanda da zemin yoklayabilmektedir. Buna karşın, “Bir millet, iki devlet” sloganı hala etkin olduğu için gerek iç, gerek dış politikada herhangi bir tehdit faktörüne dönüşmemektedir (Rustamov, 2008: 313-314).

Azerbaycanın Türkiye ile ilişkileri Cumhurbaşkanı İlham Aliyev dış politikasının en önemli yönlerden biri olma vasfını sürdürmüştür. Azerbaycan ile Türkiye arasındaki

siyasal ilişkiler önemini güçlendirerek korumuş, ekonomik, askeri ve kültürel alanlarda önemli adımlar atılmıştır. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz boru hattı, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattı gibi projeler, lobilerin ortak faaliyeti gibi çabalar bu ilişkilerin strateji karakterini daha da güçlendirmiştir. Nabucco projesi ile güçlendirilmesi beklenen bu işbirliği sürecinde sıkıntı yaratan konu ise resmi Ankaranın Türkiye-Ermenistan sınırlarının açacağına dair haberler olmuştur. Sorun Türkiye yetkililerinin bu süreci yalanlayan açıklaçaları ve bu haberler sonrasında yoğunlaşan işbirliği çabaları ile aşılcaya çalışılmıştır (Veliev, vd. 2011: 52).

13 Temmuz 2006 yılında Türkiye'nin Ceyhan şehrinde BTC kemerinin Türkiyetafındaki kısmının açılış töreni düzenlenmiştir. BTC boru kemerinin açılışından birgün sonra Ceyhan şehrinde Türkiye Azerbaycan Dostluk Parkının ve Haydar Aliyev adına müzenin açılış töreni düzenlenmiştir. İlham Aliyev Bakü Tiflis Ceyhan boru hattının bölgedeki önemini bildirirken, boru hattının bölgeye istikrar, güven, güç getireceğini ve Azerbaycanı Türkiyeye daha sıkı bağlayacağını vurgulayarak, "Bölgede Türkiye'siz, Azerbaycan'sız tek bir bölgesel işbirliği mümkün değildir" demiştir (Salmanlı, 2007: 89).

Şekil 2 Petrol boru hatları güzergahları.

Açılış törenine cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Başbakan Erdoğan da katılmıştır. İlham Aliyev Azerbaycan'la Türkiye arasında işbirliğine dev enerji projelerinin hayata geçirilmesine ve diğer meselelere engel yaratmak isteyen güçlerin mevcutluğuna değinerek, bu bakımdan bölgede bu süreçte halklarımızın birliğinin ve sıkı işbirliğinin daha da pekiştirilmesinin önemini vurgulamıştır. İ.Aliyev döneminde özellikle ekonomik anlamda, enerji projelerinde Türkiye-Azerbaycan tam anlamıyla ortak hale gelmişlerdir (Salmanlı, 2007: 90).

Devlet başkanı İlham Aliyev döneminde gerçekleştirilen ekonomik atılımlar ve petrol yatırımlarının devreye girmesi ve petrolün uluslararası pazarlara ihraç edilmesiyle Azerbaycan, dünyanın en hızlı büyüyen ekonomileri arasına girmeyi başarmıştır. Ülke Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol boru hattının 2006 yılında devreye girmesi ile % 34,5'lik rekor bir büyüme kaydetmiştir. Petrol fiyatlarındaki düşüşe ve yaşanan global krize rağmen ekonomi 2006 yılından beri bütçe fazlası vermeye devam etmektedir (Karaman, 2012: 62). BTC Hattı sayesinde Boğazlar'ın bu yükünün hafiflemesi söz konusu olacaktır.

İlham Aliyev iktidarının başladığı dönemde ülke önemli gelişmeler kat etmiş ve BTC boruhattının tamamlanmasıyla ekonomik açıdan güçlenmiştir. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın "Türkiye ile Azerbaycan kardeş iki millet, iki dost ülkedir" olarak tanımladığı ve Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in de "Dünyada Türkiye ve Azerbaycan arasındaki sıkı ilişki olan ikinci bir birliktelik bilmiyorum" sözleri ile anlattığı Türkiye-Azerbaycan ilişkileri her geçen gün daha da kuvvetlenmektedir. İlham Aliyev, Şubat 2006 tarihinde Başkent Bakü'de Dünya Azerbaycanlıları 2'nci Kurultayı'nda Türkiye ile ekonomik ilişkileri daha da canlandırmak için, iki ülkeyi demiryolu ile birbirine bağlayacaklarını bildirmiştir (Salmanlı, 2007: 92).

Enerji alanında imzalanan önemli anlaşmaların yanı sıra, karşılıklı yatırımlar da 10 milyar doları geçti. Ankara-Bakü arasında ticaret hacminin yakın dönemde 5 milyar dolara, karşılıklı yatırımların ise 20 milyar doların üzerine çıkması hedefleniyor. İlham Aliyev döneminde iki ülke arasında özellikle ekonomik ilişkiler yüksek düzeyde gelişme göstermiştir. Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ekonomik ilişkilerinin önemli bir

göstergesi, Türk iş adamlarının Azerbaycan'a yaptıkları yaklaşık 6 milyar dolarlık yatırımdır. Bunun 3 milyar doları petrol sektörüdedir. 2007 yılının 6 Kasımında Bakü şehrinde imzalanmış olan “Azerbaycan Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında uzun müddetli ekonomik işbirliği Programı ve İcra planına esasen taraflar ekonomik işbirliğinde 8 öncelikle alan belirlemişler ki, aralarında bunları sayabiliriz: Ticaret, bağımsız ekonomik bölge, sanayi, enerji, taşıma, turizm, rabite ve tarım (Babayeva, 2013: 141).

17-19 Kasım 2007'ye kadar Bakü'de Türk Devlet ve Cemiyetlerinin XI. Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Kurultayı düzenlenmiştir. Kurultaya 1150 delege katılmış ve 30 ülkeden 550 kadar konuk davet edilmiştir. Kurultayda Türk dünyasının tüm sorunları tartışılmıştır (http://azerbaijans.com/content_496_tr.html).

Azerbaycan Türkiye arasında daha bir önemli doğal gaz boru hattı projesi olan BTE'dir. Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz boru hattı ortaklarının hisse payları ise şu şekildedir:

1. BP (İngiltere) 25,5%
2. Statoil (Norveç) 25,5%
3. Lukagip (Rus-İtalyan) 10%
4. Total (Fransa) (Mammadov, 2012: 72).

Türkiye tarafı Ermeni yakınlaşmasının Karabağ probleminin çözümüne katkıda bulunacağını, Ermenistan'ın meselelere öncekinden daha ılımlı ve yapıcı yaklaşacağını ifade etseler de, Azeri tarafı bu protokollerle birlikte Ermenilerin güçleneceği ve görüşmeleri tıkamaya başlayacağı ve problemde uzlaşmaz bir konuma geleceği beyan ederek bir bakıma Karabağ konusundaki uzlaşmazlığı Türkiye'ye bağlamaya çalışan bir tavır sergilemiştir (Yılmaz, 2012: 29). Türkiye'nin Ermenistan ile yakınlaşması Azerbaycanı bir hayli rahatsız etmiş ve Bakü yönetimi bu yakınlaşmaya tepki olarak iki konuyu gündeme getirmiştir: Türkiye'nin Azerbaycandan aldığı doğalgazın fiyatının revize edilmesi ve Türkiye üzerinden Avrupaya Azeri doğalgazının ulaştırılması projesinin gözden geçirilmesidir.

Ekim 2009'da Türkiye ve Ermenistan arasında protokollerin imzalanması üzerine Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev “Azerbaycan yıllardır Türkiye'ye dünyadaki

fiyatların üçte birine, yüzde 30`una doğalgaz satıyor” açıklamasını yapmıştır. (Balcı, 2013: 304)

Türkiye-Ermenistan yakınlaşmasının Azerbaycan tarafını bu derece rahatsız etmesinin sebeplerini üç ana başlıkta toplamak mümkündür. Birincisi, Türkiye'nin Ermenistan'la yakınlaşması Azerbaycan yönetimini yalnız kalma konusunda korkuya sevk etmiştir. İkincisi, yıllardır devam eden süreçte AGİT Minsk Grubu'nun başarısız çalışmaları nedeniyle çözüme ulaşılamaması ve görüşmelerin çok uzamasıdır. Üçüncüsü, Karabağ probleminin Azerbaycan kamuoyunda oluşturduğu rahatsızlıktır. (Yılmaz 2012: 34)

Türkiye-Ermenistan yakınlaşması ile Azerbaycan'ın bu duruma tepkisi en üst düzeyde olmuştur. Nitekim, Azerbaycan devlet başkanı İlham Aliyev, 6-7 Nisan tarihinde İstanbul 'da yapılacak olan Medeniyetler İttifak'ı zirvesine katılımını iptal etmiş, Türkiye Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ının ısrarlarına rağmen, yerine alt düzeyde bir heyet göndermiştir. 7 Nisan tarihinde hiç alışılmadık bir şekilde Azerbaycan'daki hükümet ve muhalefet partileri ortak bir açıklama yaparak, Azeri topraklarının işgali devam ettikçe sınırın açılmasının Ermenistan'ın saldırgan politikalarının ve soykırım iddialarının çabalarının meşrulaştırılması anlamına geldiğini ilan etti. Azeri yetkililer Türkiye'yi sert bir şekilde eleştirdiler. İlham Aliyev bir Avrupalı yetkiliyle olan görüşmesinde de, AB ve ABD'nin önkoşullar olmadan Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkilerinin normalleştirilmesini teşvik etmeleri durumunda bunun Şahdeniz doğalgazıyla ilgili çok önemli sonuçlar doğuracağı yönünde tehditlerde bulunmuştur (Karaman, 2012: 71)

2010 yılına gelindiğinde Türkiye Ermenistanla görüşmelerde bir ilerleme sağlanmasını Dağlık Karabağ sorununun Azerbaycan lehine çözüm şartına bağladığını açıkladı. Bu gelişmenin ardından kısa süre içinde enerji transferi konusundaki anlaşmazlıklar çözülmüştür. (Balcı; 2013: 305)

Türkiye'nin 2009–2010 yıllarında BM Güvenlik Konseyine geçici üye seçilmesinin ardından, Azerbaycan'ın da böyle bir görevi üstlenmiş olması büyük bir başarının göstergesi olmuştur. Azerbaycan'ın BM'in Güvenlik Konseyi'ne 2012–2013 yıllar için daimi olmayan üye seçilmesine Türkiye aktif destek vermiş ve Azerbaycan'ın

uluslararası güvenlik ve barışa hizmet eden bu kadar önemli bir göreve seçilmesinden memnuniyet ve gurur duymuştur. Azerbaycan 20 yıl gibi kısa bir zamanda BM Güvenlik Konseyine 155 oy alarak geçici üye seçilmesi tüm dünyada büyük takdire layık görülmüştür (Karaman, 2012: 63).

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin olması gereken boyutta olması için ekonomik anlamda bazı pürüzlerin giderilmesi gerekmektedir. Bu sorunlardan bazıları olan Türkiye'nin Azerbaycana vize uygulamamasına rağmen Azerbaycanın Türkiye vatandaşlarına vize uygulaması, Serbest Ticaret Anlaşmasının henüz yapılamaması, ortak sanayi bölgesi ve serbest bölge projelerinin hayata geçirilmemesi, Azerbaycan gümrüklerindeki bekleme sürelerinin fazla oluşu, oturmave çalışma izinlerinin alınmasının zorluğu, Türk bankalara izin verilmemesi, Türk mallarına referans fiyat uygulanmaması gibi sorunlar çözüme kavuşturulması gereken başlıca konulardır (Karaman, 2012: 63).

Son yıllarda Azerbaycan ordusunun NATO standartlarına göre yeniden yapılandırma çabalarına hız verdiği görülmektedir. Bu konuda bizzat İlham Aliyev askeri açıdan önceliklerinin bu kapsamda olduğunu ve bu noktada Türkiyeden istedikleri yardımı aldıklarını ifade etmiştir (Karaman, 2012: 66). İki ülke arasındaki uyum sonucunda Türkiye piyasasına yönelik yatırımlarda bulunan Azerbaycan şirketleri arasında Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi (State Oil Company Azerbaijan Republic – SOCAR) yere sahip bulunmaktadır. Bu çerçevede SOCAR, bir Türk şirketi olan Turcas Petrol Anonim Şirketi ile 2006 yılında bir ortaklık ilişkisi içine girmiş, % 51 hissesi SOCAR'a, % 25 hissesi Turcas A.Ş.'ye ve % 24 hissesi de Aksoy Holding A.Ş.'ye ait olmak üzere SOCAR & Turcas Enerji Anonim Şirketi kurulmuştur (Güzel, 2009: 86-87).

Kurulan bu ortaklığın Türkiye'de lider entegre petrol ve doğal gaz şirketi olmak gibi bir amaç belirlemiş olması, SOCAR'ın Türkiye'de kalıcı ve önemli yatırımlar yapmak arzusunda olduğunu göstermektedir. Nitekim STEAŞ 30 Mayıs 2008 tarihinde 2.040 milyon ABD Doları karşılığında Petkim Petrokimya Holding A.Ş.'nin % 51 hissesini satın almıştır (Güzel, 2009: 86-87).

Kars-Tiflis-Bakü demiryolu ve Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) fikrinin ortaya çıkması ile Azerbaycan'ın enerji gelirlerini, bölgesel enerji güvenliğini sağlayacak şekilde kullanmaya başladığı anlaşılmıştır. 7 milyar dolarlık yatırım maliyeti olan TANAP Projesi'nde Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi'nin (SOCAR) payının %80 olması, hem Nabucco gibi çok uluslu projelerdeki hantallığı ve karar alma süreçlerinde yaşanan tıkanmaları aşmayı, hem de Azerbaycan'ın doğal gazını “daha çok” Türkiye topraklarını kullanarak hayata geçirme niyetini göstermektedir. SOCAR şirketi, büyük bir devlet tekeli olarak Azerbaycan ekonomisinde yönlendirici bir işleve sahip olmanın yanında uluslararası bir yatırımcı profiline sahiptir (Araslı, 2013: 8).

Türkiye-Azerbaycan ilişkileri benzersiz ve özeldir. Ekonomik olarak güçlenen Azerbaycan artık Türkiye'ye sermaye yatırıyor. Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) 5 milyar dolarlık yatırım bedeliyle İzmir Aliğa'daki Petkim yarımadasına rafineri inşa edecek. Bakü'nün yürüttüğü akılcı ekonomi ve enerji politikaları ülke ekonomisini gözle görünür seviyede yukarı taşımıştır. 2003 yılından itibaren artan sıcak petrol paraları artık Azerbaycan sınırlarını da aşmaya başladı. İlham Aliyev'in Petkim yarımadasındaki imza töreninde söylediği gibi Azerbaycan, kendi sınırları dışındaki en büyük yatırımları ancak kardeş Türkiye'ye yapabiliyordu. Baku'nün bu tarihi jestinin arkasındaki nedenlerden biri tabii ki iki ülke arasındaki kardeşlik bağlarıdır. Fakat işin siyasi ve ekonomik boyutu da doğru adresin Türkiye olduğunu gösteriyor (Nebioğlu, 2012).

Enerji alanındaki önemli projelerden biri de Şah Denizi Arama Projesi'dir. 1996 yılında imzalanan bu projede Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) %9'luk paya sahiptir. Proje kapsamında yapılan çalışmalar sonucunda önemli miktarda doğal gaz rezervine ulaşılmıştır. Şahdeniz yataklarında öngörülen yıllık üretim miktarı yaklaşık olarak 8.38 milyar metreküp civarındadır. Bununla beraber TPAO Kürdaşı Projesi'nde %5; Araz, Alov ve Şerg bölgesinde petrol aramayı içeren Alov Projesi'nde ise %10 paya sahiptir. (Güzel, 2009: 51-52).

Azerbaycan bölgeyi Avrupa'ya bağlayan projeler konusunda öncül konumunu muhafaza etmiş, fakat NABUCCO örneğinde olduğu gibi riskleri tamamen kendisi

üstlenmeden tarafların kaynak ve sorumluluğu ortakça paylaşmalarını istemiştir. NATO'ya entegrasyon ve Türkiye ile ikili askeri ilişkilerin de bölgesel risklere fırsat vermeden geliştirilmesi de bu çerçevede değerlendirilmiştir (Yılmaz vd. 2012: 13).

Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi, 26 Aralık 2011 tarihinde Ankara'da imzalanan mutabakat zaptı ile daha somut hale geldi. 2017 sonu 2018'in başı itibariyle Şahdeniz-2 sahasından çıkarılacak olan gaz Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) ile Türkiye ve Avrupa'ya ulaştırılacak. Başka bir deyimle, TANAP, Nabucco'nun gazını Bulgaristan sınırına getirecek. Şahdeniz-2 gazının bulunmasından sonraki baş döndürücü gelişmeler bölgedeki dengeleri değiştirmekle kalmayıp, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini daha da güçlendirecek. İki ülke TANAP'la Avrupa pazarına beraber çıkacak ve en önemlisi, Türkiye dev gaz pazarına transit ülke olarak değil, direkt ihracatçı, yani satıcı ülke olarak girecek. Türkiye ve Azerbaycan'ın ekonomik kazançları ile beraber siyasi kazanımlarını da göz ardı etmemek lazım. Özellikle, Dağlık Karabağ sorununun çözülmesi yolunda Bakü'nün eline ciddi bir manevra ve baskı mekanizması geçiyor ve bunun da çeşitli avantajlar sağlayacağı şüphesizdir. Azerbaycan'ın Avrupa'ya ulaşan direkt boru hattına sahip olması Ankara ve Bakü'nün dış politika hamlelerine ayrı bir güç katacaktır (Nebioğlu, 2012).

13 Kasım 2013 tarihinde ise Türkiye ve Azerbaycanlı yetkililerin katıldığı Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Toplantısı gerçekleştirilmiştir. Toplantıdan sonra Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ortak bir basın toplantısı düzenleyerek basın mensuplarının sorularını cevaplamıştır (Babiş, 2014: 35)

Basın açıklamasında, enerji ve ticaret alanında önemli açıklamalara imza atılmıştır. Bakü-Tiflis-Erzurum ve Bakü-Tiflis-Ceyhan projelerinden sonra Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'nin (TANAP) hayata geçirilmesinin enerji alanında iki ülkeyefaydaları belirtilmiştir. Bilindiği gibi, TANAP cumhuriyet tarihinde Türkiye'de yapılan en büyük yabancı yatırım özelliğini taşımaktadır. TANAP'ın hayata geçirilmesiyle enerji koridoruyla Türkiye'nin stratejik değerini artıracacağı gibi, Rusya ve İran'a olan gaz bağımlılığını bir nebze olsun azaltacaktır. Buna ek olarak, basın

toplantısında Iğdır-Nahçıvan arasındaki doğalgaz transferi gündeme gelmiştir (Babiş, 2014: 36)

SOCAR Turkey Enerji A.Ş., Azerbaycan ve Türkiye arasında giderek sağlamlaşan ekonomik işbirliğinin en önemli temsilcisidir. Dünyanın en köklü petrol şirketlerinden biri olan Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi - SOCAR, 30 Mayıs 2008 tarihinden itibaren SOCAR Turkey Enerji A.Ş. adıyla Türkiyede faaliyetlerini sürdürmektedir (<http://www.socar.com.tr/content/socar-turkiye-hakkinda>).

Dünyanın en önemli petrol ve doğalgaz fuarları arasında yer alan, Bakü Expo Center'da 2013 yılın 4-7 Haziran tarihleri arasında 20. kez düzenlenen Caspian Oil & Gas Fuarı'nın açılışını Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev yaptı. Fuar kapsamında SOCAR Türkiye'nin standını da ziyaret eden Cumhurbaşkanı Aliyev'e, SOCAR Başkanı Rövnag Abdullayev ve SOCAR Türkiye Başkanı Kenan Yavuz tarafından, şirketin Türkiye'deki faaliyetleri ve yatırım projeleri ile ilgili kapsamlı brifing verildi. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev SOCAR'ın 2018 yılında Türkiye'nin üç büyük grubundan biri olma hedefinden büyük memnuniyet duyduğunu ifade ederek, 2023 yılı için bu hedefi revize ederek SOCAR'ı Türkiye'nin en büyük sanayi şirketi olarak görmek istediğini söyledi. (<http://www.socar.com.tr/content/caspian-oil-gas-fuari-nin-acilisini-azerbaycan-cumhuriyeti-cumhurbaskani-ilham-aliyev-yapti>)

SOCAR Türkiye Başkanı Kenan Yavuz ise, SOCAR Türkiye'nin Petkim Yarımadası için belirlediği Rafineri-Petrokimya-Enerji-Lojistik Entegrasyonu'nun en önemli adımı olan STAR Rafinerisi'nin, atılan imzalarından sonra 51 ay içinde faaliyetine başlamasını öngördüklerini söyledi. Toplam sabit yatırım tutarı yaklaşık 4 Milyar Dolar olan yatırımın, geçtiğimiz yılın aralık ayında Türkiye'nin ilk Stratejik Yatırım Teşvik Belgesi'ni aldığını da anımsatan Yavuz, bu dev projenin Türkiye'yi pek çok ilk ile tanıştıracığını da vurguladı (http://www.dakaz.org/index.php?haber_id=2593).

- 10 milyon ton / yıl kapasiteli STAR Rafinerisi; Ural, Azeri Light ve Kerkük gibi çeşitli ham petrol türlerini işleyebilecek kabiliyete sahip olarak dizayn edilecek.
- Rafineri Petkim Yarımadası'nda yaklaşık 2.300 dönüm alanda kurulacak.

- Rafineri tam kapasite ile üretime geçtiği zaman yılda 4 milyon 900 bin ton Ultra Düşük Kükürtlü Motorin, 1 milyon 300 bin ton Nafta, 457 bin ton Karışık Ksilen, 1 milyon 630 bin ton Jet Yakıtı, 260 bin ton LPG, 525 bin ton Reformat, 692 bin ton Petrokok ve 159 bin ton Kükürt üretecek (<http://www.socar.com.tr/content/star-rafinerisi-icin-yaklasik-4-milyar-dolarlik-imzalar-atildi>).
- Projede en üst seviyedeki AB normları ve çevresel standartlar uygulanacak.
- Toplam 63 tankın bulunacağı STAR Rafinerisi, yaklaşık 1 milyon 640 bin metreküp depolama kapasitesine sahip olacak.

SOCAR Türkiye'nin PETKİM Yarımadası üzerindeki gelecek projeksiyonlarının önünü açacak ve ham madde güvenilirliği sağlayacak olan 10 milyon ton ham petrol işleme kapasiteli rafineri yatırımı, 10 Eylül 2008 tarihinde kurulan STAR Rafineri A.Ş. tarafından gerçekleştirilecektir (<http://www.socar.com.tr/content/star-rafinerisi-icin-yaklasik-4-milyar-dolarlik-imzalar-atildi>).

Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi'nin (State Oil Company of Azerbaijan Republic – SOCAR) Türkiye iştiraki olan SOCAR Turkey Enerji A.Ş. ve CIG Enerji ortaklığında kurulan SOCAR Gaz Ticareti A.Ş., 07/06/2010 tarihinde Azerbaycan ile Türkiye arasında imzalanan milletler arası anlaşma gereğince, 1 Ocak 2013 tarihi itibarıyla, Türkiye'de yıllık 1.2 milyar m³ doğal gaz satışına başlamıştır (www.socargas.com).

Doğal gaz ithalat ve satışında Türkiye ve Avrupa'ya, Azerbaycan gazını alternatif bir kaynak olarak sunmaktır. Kesintisiz doğal gaz sağlayarak, Türkiye'nin enerji arz güvenliği noktasında güvenilir bir kaynak olmaktır. Uygun fiyatlı gaz tedarik ederek, Türkiye'nin enerji kaynaklı dış ticaret açığının kapatılmasına katkıda bulunmak ve Türkiye doğal gaz pazarında %20'lik paya sahip olmak SOCAR'ın esas hedeflerinden biridir (<http://www.socar.com.tr/content/socar-gaz-ticareti>).

Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde bir başka tartışılması gereken ilişkiler KKTC Azerbaycan ilişkileridir. KKTC-Azerbaycan ilişkilerindeki gelişmelere rağmen, Azerbaycan KKTC'yi henüz tanıyamamıştır. Azerbaycan'ın KKTC'yi tanıyamamasında Yukarı Karabağ sorununun önemli bir yeri bulunmaktadır. KKTC'yi

tanıma, Karabağ bölgesinde kurulacak bir Ermeni devletinin kurulmasına imkan verebilir endişesi Azerbaycan'ı rahatsız etmektedir. Azerbaycan'ın Kosova'nın bağımsızlığını tanıma konusunda da aynı endişeye sahip olduğunu görmek mümkündür. Kosova'nın bağımsızlığını tanımasının, Yukarı Karabağ'ın Azeri topraklarından kopmasına neden olacağı endişesine sahiptir. Bu nedenle Kosova'nın bağımsızlığını uluslararası hukuka aykırı bulduğunu açıklayan Azerbaycan, 1999 yılından itibaren Türk taburu bünyesinde Kosova'da görev yapan askerlerini 2008 yılında geri çekme kararı almıştır (Güzel, 2009: 30).

Türkiye'nin 1915 olaylarının soykırım olmadığı görüşüne Azerbaycan destek vermektedir. 2007 yılında ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komisyonu'nda sözde Ermeni soykırımı yasa tasarısının kabul edilmesi üzerine, Türkiye'nin yanı sıra Azerbaycan da konuya ilişkin açıklamalarda bulunmuştur. Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı, alınan bu kararı kınadığını, ABD Kongresi'nin etnik lobilerin etkisi altında kalmaması gerektiğini ve Türkiye'nin arşiv belgelerini açma görüşünü desteklediğini açıklamıştır. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev de Ermenilerin Türkiye'ye karşı öne sürdüğü asılsız iddialardan vazgeçmesi gerektiğini vurgulamıştır (Güzel, 2009: 26).

Türkiye ve Azerbaycan'ın ortak lobi faaliyetinde bulunması Ermeni lobisinin sözde Ermeni soykırımını dünyaya tanıtmaya girişimlerinin etkisinin kırılmasına katkı sağlayabilecek niteliktedir. Bu iki devlet zengin doğal kaynaklara sahip olmak, stratejik konum, ekonomik birer güç olmak gibi özelliklerini birleştirerek, Ermenistan'ın her iki devlete karşı yürüttüğü saldırgan politikayı etkisiz kılabilirler. Aynı zamanda yürütülecek ortak lobi faaliyetleri, Türkiye ve Azerbaycan arasındaki yakınlığa ve birbirleriyle uyum içinde hareket ettikleri konularda başarıya ulaşmalarına da katkı sağlayabilir (Güzel, 2009: 27-28).

Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi için yapılması gerekenler:

- 1) Güney Kafkasya bölgesinde istikrarı tesis etmek
- 2) İkili ilişkilerde yakın coğrafya ve ortak kültürün önemini vurgulamak
- 3) Ermeni işgalinin sona erdirilmesi
- 4) Çok yönlü faaliyet programlarının oluşturulması

- 5) Uluslararası platformlarda Türkiyeye Azeri desteği
- 6) Türkiye-Azerbaycan arasında demiryolu bağlantısının sağlanması
- 7) Büyük güçlerin Azerbaycan üzerindeki olası kontrolünü engellemek (Kona, 2004).
- 8) Azerbaycanın Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile ilişkilerinin geliştirilmesi

3.5. Azerbaycan-İran İlişkileri

İran 25 Aralık 1991`de Azerbaycan Cumhuriyetinin bağımsızlığını tanımış ve Ocak 1992`de ise İran İslam Cumhuriyetinin Bakü`de elçiliği açılmıştır. Azerbaycan`da baş veren yönetim değişiklikleri ile Tahran-Bakü ilişkilerinde gerilme ve yakınlaşmalar müşahede edilmiştir. İran-Azerbaycan ilişkilerini Güney Azerbaycan sorunu, Karabağ sorunu, Hazar sorunu ve Azerbaycan Batı ilişkileri şekillendirmiştir (Veliyev, 2007: 2).

1. Azerbaycan-İran ilişkilerindeki gerilim beş ana meselede yoğunlaşmaktadır:
2. Hazar`daki enerji paylaşımı,
3. Güney Azerbaycan,
4. İran`ın mezhepsel müdahaleleri,
5. Azerbaycan`ın Batı bloku ve özelde İsrail`le Artan İlişkisi,
6. İran`ın Ermenistan ile ilişkileri. (Yılmaz, 2012: 2)

Azerbaycan dış politikasında sınır komşularıyla olan ilişkileri büyük önem arz etmektedir, bu bakımdan İran`la olan ilişkiler büyük öneme sahiptir. Azerbaycan`ın bağımsızlığı kazanmasından günümüze kadar olan dönemde, İran`ın Azerbaycan politikasında üç yaklaşım dikkat çekmiştir. Bağımsızlıktan AHC iktidara gelene kadarki dönemde İran`ın bekleme politikasına ağırlık verdiği gözlenilmiştir. AHC iktidarı döneminde İran Ermenistan`la daha da yakınlaşma politikasına ağırlık vermiştir. Haydar Aliyev Cumhurbaşkanı seçildikten sonraki dönemde İran, Ermenistan`ın saldırgan politikasını kınamakla beraber, Erivan`la ekonomik-ticari ilişkilerini de geliştirmeyi sürdürmüştür (Aliyev, 2008: 39). Bölgede İran kendine has fars politikası yürütmekle, İlham Aliyev döneminde de devam etmekle beraber, hep Azerbaycanın egemenliğine tehdit oluşturmaktadır.

İran sorununda kriz ilerledikçe bölgede önemli rol üstlenecek ülkelerden birisi de Azerbaycan'dır. Azerbaycan, jeopolitik konumu, güney Azerbaycan'da yaşayan otuz milyon Azeri nüfusun politik etkinliği ve bu nüfusun rejim değişikliğinde olası rolü nedeniyle İran sorununda dikkate alınması gereken önemli bir aktördür. İran Azeri milliyetçiliğini tehdit gibi algılamaktadır. Etnik ve dinsel akrabalık alanı her iki ülke için potansiyel bir tehdit kaynağıdır (Багиров, 2006).

İranda bulunan 100.000 ermeninin, İran Meclisinde iki sandalye hakkı olmasına rağmen, 30 milyon azeri türkün bir sandalye hakkı bile bulunmamaktadır. İranda ermeniler ana dillerinde konuşabilir, okuyup yazabilirler. Ermenilere ait dört siyasi parti mevcuttur (Önder, 2013: 289). Farıların azerilere karşı ayrımcılık politikası aşıkarak görünmektedir.

Azerbaycan'ın İran sorununda ABD'ye destek sunması Ermenistan ile olan sorunlarının giderilmesi ve Rusya'nın etkinliğinin sınırlandırılması ile mümkündür. Eğer İran konusunda verilecek destek Karabağ sorununun çözümünde ilerleme sağlayabilirse, bu durum Türkiye-Ermenistan ilişkilerini farklı bir zemine taşıyabilir. Öte yandan Azerbaycan'ın vereceğidesteği kırmak isteyen İran, Karabağ sorununun daha da derinleşmesine yolaçabilir (Özcan, 2006: 65).

İran açısından Azerbaycanı değerlendirsek, aşağıdaki hususları gözönünde bulundurmak gerekiyor:

1. Özellikle, bölge ülkelerinin bağımsızlığa kavuşmasının ilk yıllarında yayılcılık alanı oluşturmak (Azerbaycan ve Azerbaycan Türklerinin yoğun olarak yaşadığı güney Gürcistan bağlamında);
2. Büyük güçlerin (özellikle ABD ve Rusya'nın) kendisine yönelik projelerini engellemek;
3. Bağımsız Azerbaycan'ın güçlenmesi durumunda, bunun kendi sınırları içerisindeki
4. Azerbaycan Türkleri üzerinde yapabileceği etkiyi sınırlamak; Bölgedeki doğal kaynakların yabancı şirketler tarafından işletilmesini ve bu kaynakların uluslararası

- piyasalara çıkarılmasını engellemek (hem Batılı güçlerin bölgeye bu bahanelerle yerleşmelerini önlemek, hem de kendisine alternatif oluşturmalarını engellemek);
5. 2000’li yıllarda İran’ın nükleer programından kaynaklanan sorun şiddetlendikçe ve İran Batılı güçlerin (özellikle de ABD ve İsrail’in) askeri ve siyasal açıdan hedefi olma konumu güçlendikçe komşu bölgeler, özellikle de Güney Kafkasya İran açısından “milli güvenlik riski” taşıyan bölgeler niteliğine sahip olmuştur (Aslanlı, 2013: 19).

SSCB’nin dağılmasının ardından Hazar Havzasının zengin petrol ve doğal gaz yatakları, bölgeyi uluslararası rekabetin merkezine taşıdı. Ortaya çıkan yeni devletler, bu zenginliklerini İranı dışarıda bırakan güzergahlarla Batı pazarlarına ulaştırmanın yollarını aramaya başladılar. Bu arayışı destekleyen ve cesaretlendiren ABD yönetimleri oldu. İranın dışlandığı güzergah seçimi, zaman zaman ABD ile karşı karşıya gelmesine neden oldu (Özcan, 2006: 13).

İran her zaman Azerbaycanın Rusya, ABD, Türkiye ve Avrupa ile ilişkilerine kıskançlıkla bakmış, Azerbaycanın her zaman kendi etkisi altında olmasını istemiştir. Azerbaycan devletinin varlığı İranı rahatsız etmektedir. Bunun nedeni İranın kuzeyinde yaşayan 30 milyon Azerinin anavatanlarına olan ilgisidir. Şiiilerin kendilerine ait özel bir din eğitim sistemleri olmakla birlikte Azerbaycan Şiiilerinin durumu İran Şiiilerinin durumundan farklılık göstermektedir (Yılmaz, 2012: 6). İran-Azerbaycan ilişkileri bu açıdan hep sorunlu olması sebeplerinden biri de budur.

Azerbaycan-İran ilişkileri de son dönemlerde ciddi gelişmelere sahne olmuştur. İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hateminin uzun zamandan beri planlanan ve sürekli ertelenen Azerbaycan ziyareti, nihayet, Ağustos 2004 başlarında gerçekleştirilmiş ve ardından Azerbaycan-İran ilişkilerinde hareketli bir döneme girilmiştir. Sadece Aralık 2004 boyunca İran Dışişleri Bakan Yardımcısı ve İran Cumhurbaşkanı’nın Hazar Konusundaki Özel Temsilcisi Mehdi Seferi, İran Sağlık Bakanı Mesud Pezişkiyan, İran Özel İstihbarat Bakanı Ali Yunisi, İran Savunma Bakanı Ali Şemhani ve çok sayıda diğer İranlı yetkili Azerbaycanı ziyaret etmiş ve önemli görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret trafiğine Azerbaycan yetkililerinin İrana yaptıkları ziyaretler, uluslararası

toplantılar sırasında yapılan ikili görüşmeler ve en son İlham Aliyevin 24-26 Ocak 2005 tarihlerinde gerçekleştirdiği geniş kapsamlı İran ziyareti de eklenince Azerbaycan-İran ilişkilerinin de Azerbaycan-Rusya ilişkilerine benzer şekilde nitelik değiştirmek üzere olduğu görülmektedir (Aslanlı, 2011).

Temmuz 2005'te İran'ı ziyaret eden Azerbaycan Savunma Bakanı Sefer Ebiyev, Hatemi Hükümeti Savunma Bakanı Ali Samhani ile savunma alanında işbirliği anlaşması imzalanmıştır. İran-ABD krizinin yükseldiği dönemde İran'ın Azerbaycan'a önem vermesi de Tahran'ın Azerbaycan topraklarında ABD üslerini görmek istememesinden kaynaklanmaktadır. (Salmanlı, 2007: 85).

Öte yandan Azerbaycan-ABD işbirliğinin ilerlemesi İran'ın Azerbaycan'a verdiği önemi artırmıştır. ABD-İran krizinin sürdüğü dönemde Azerbaycan, İran'ın sunduğu kolaylıklardan yararlanmaya çalışmıştır. Bu bağlamda ablukada olan Nahçıvan halkının elektrik ve doğalgaz ihtiyacını karşılama ve Azerbaycan anakarası ile Nahçıvan arasında İran üzerinden karayolu bağlantısı gibi kolaylıklar Azerbaycan'ın çıkarlarına olmuştur. Azerbaycan'ın İran politikasında en önemli değişiklik ABD-İran krizinin tırmandığı 2006 yılında belirginleşmeye başladı. Önce Dünya Azerbaycanlılarının II. Kurultayı'ndaki konuşmalar sırasında Güney Azerbaycan'dan bahsedilmesi, İran'ın Azerbaycan'a nota vermesine neden olmuştur. İran'ın notasına yanıt veren Azerbaycan geri adım atmamış ve hatta İlham Aliyev daha sonraki konuşmalarında, 50 milyonluk Azerbaycanlının vatanının Azerbaycan olduğunu vurgulamıştır (Salmanlı, 2007: 86).

ABD, İran'ın politik merkezinde ciddi krizler yaratmak istiyorsa, Azeri milliyetçiliği faktörünü göz ardı etmemek zorundadır ve gelecekte üzerinde en fazla yoğunlaşacağı konu da bu olacaktır. Azeri milliyetçiliği, sadece rejim değişikliğine değil, aynı zamanda Şia dünyasını bölebilecek bir güce de sahiptir (Özcan, 2006: 37).

İlham Aliyev döneminde Azerbaycan-İran ilişkilerinde enerji bağlamında yeni bir dönem başlamıştır. Doğalgaz ihtiyacının büyük bölümünü Rusya'dan karşılayan Azerbaycan, Rusya'nın 2006 Ocak ayında doğalgazı kesmesi ve ardından fiyat yükseltmesine gitmesiyle birlikte Azerbaycan'da enerji güvenliği tartışma konusu

olmuştur. Bunun üzerine Azerbaycan hükümeti doğalgaz alımını çeşitlendirmeye başlamış ve içinde İran da yer almıştır. (Salmanlı, 2007: 87).

Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, İrana 3 kez ziyarette bulunmuş ve bu ziyaretlerde İran tarafından provokatif adımlar atılmıştır. Bu konuda en çok akılda kalan, Azerbaycan bayrağını ters asarak, ilk rengin yeşil olmasını göstererek, Baküye mesaj verilen görüntüler olmuştur. İlham Aliyev döneminde Bakü-Tahran ilişkileri Azerbaycan-İsrail ilişkilerine de doğrudan yansımıştır. İlham Aliyev'in İsrail ile olan ilişkileri doğal olarak İran ile ilişkilerini etkilemiştir (Gafarlı, vd. 2012: 294).

2010 yılından başlayarak Azerbaycan İran ilişkilerinin zor dönemi başlamıştır. İlham Aliyev'in Dünya Azerbaycanlıları Kongresinde "Ben dünyadaki bütün Azerbaycanlıların Cumhurbaşkanıyım" demesi İranı daha da kızdırmıştır. Böylelikle son yıllarda Azerbaycan İranın dinsel yönde provokatif propogandasının yapıldığı bir ülke olmuştur. Azerbaycanda İran din hocalarının faaliyetinin durdurulması ve İran istihbarat elemanlarının yılda bir kaç kez yakalanması sonunda Hizbullah ve buna benzer radikal grupların aktifleştiği görülmüştür (Gafarlı vd. 2012: 294-295).

Zaten son gelişmelerle Haydar Aliyev'in dış politika mirasına sahip çıkan Devlet Başkanı İlham Aliyev döneminde de İran bu tavrında fazla bir değişiklik olmadığını, hatta bu saldırgan bir tavrın gelişerek devam ettiğini görüyoruz (Cefersoy, 2012).

İlham Aliyev döneminde Azerbaycan-İran ilişkileri de önceki çizgisini önemli ölçüde korumaktadır. Sadece İran'ın Azerbaycan'a rejim ihracı çabasından, İran-Ermenistan, Azerbaycan-ABD ve Azerbaycan-İsrail ilişkilerinden kaynaklanan bazı gerginlikler yaşanmıştır. (<http://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=14&Pid=10&Lang=TR>).

Azerbaycan ile güney komşusu olan İran arasında varılan anlaşmaya göre Azerbaycan gazı İran'a da ihraç edilmeye başlandı. Ocak 2011'de imzalanan anlaşmaya göre, Azerbaycan İran'a 1 milyar m3 gaz ihraç etme kararı aldı. Rusya ile olan antlaşmada olduğu gibi, İran ile olan antlaşmada da miktarın daha sonra yapılacak müzakereler vasıtasıyla sağlanacak anlaşmaya göre artırılması mümkün olacaktı. İran'a ihraç edilen

doğalgazın karşılığında, Azerbaycan ile toprak bağlantısı olmayan İran'dan Nahçıvana gaz ulaştırılmaktadır. Dolayısıyla İran'a gaz ihracatı ekonomik sebeplerden daha çok jeopolitik önem taşımaktadır. Öte yandan, İran'a karşı uygulanan uluslararası yaptırımlar nedeniyle bu ülkeye ihraç edilen doğalgazın miktarında artış beklenilmemektedir (İbrahimov, 2012: 140)

İsrail'in İran'a karşı askeri ve istihbarat faaliyetleri için Azerbaycan'dan yararlandığı/yararlanacağı konusu sürekli olarak Azerbaycan-İran ilişkilerinde derin krizlere neden olmaktadır. 2012 yılı ikili ilişkilerde gerginlik yılı, 2013 yılının başları ise (29 Nisan 2013'te Cumhurbaşkanlığı İdaresi Başkanı Ramiz Mehdiyev, 20 Mayıs 2013'te ise Kafkasya Müslümanları İdaresi Başkanı Allahşükür Paşazade İran'ı ziyaret ederek önemli görüşmeler gerçekleştirmiştir) bu gerginliği azaltma girişimleri aşaması olarak dikkat çekmiştir. (Aslanlı, 2013: 31)

3.5.1. İran açısından Azerbaycan İsrail İlişkileri

1990'lı yılların birinci yarısına kadar İsrail-Azerbaycan ilişkilerinde ciddi bir gelişme söz konusu olmamıştır. İsrail Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanısa da iki ülke arasında diplomatik ilişkiler kurulmamıştır. Bu dönemde Azerbaycan'ın iç politikasında yaşanan sorunlar, gelişmekte olan Azerbaycan-İran ilişkileri ve İran'ın Azerbaycan'ın iç işlerine müdahale etme yeteneği İsrail-Azerbaycan ilişkilerini etkilemiştir. Azerbaycan ve İsrail'i işbirliği yapma konusunda ikna eden diğer bir tehdit unsuru; bağımsızlığın ilanından belirli bir süre sonra yeniden büyük güç olma iddiasına giren Rusya'nın bölgede hem tek başına, hem de Batı'nın Türkiye ve İsrail üzerinden aktif olma çabalarını dengelemek üzere Ermenistan, İran ve Suriye ile yürüttüğü faaliyetler olmuştur (Erdoğan, 2013: 29)

İsrail devleti Azerbaycan Cumhuriyetinin bağımsızlığını 25 Aralık 1991'de resmen tanıdı. Azerbaycan-İsrail arasında diplomatik ilişkiler ise 6 Nisan 1992'de kuruldu (<http://mfa.gov.az/files/file/Azerbaijan%20-%20Israel.pdf>). İsrail'in 1994 yılında Bakü'de büyükelçilik açmasıyla gelişme kaydetmeye başlamıştır.

İsrail-Azerbaycan arasındaki ilişkilerin gelişmesi İran'ı ciddi bir biçimde rahatsız etmiş ve endişe duymuştur. İran hükümeti Azerbaycan'a itiraz ederek İslam dünyasının düşmanı olan Siyonist rejimle iyi ilişkiler kurarsa Azerbaycan'ın ciddi sorunlarla karşılaşacağını ifade etti. İran'ın bu itirazlarını Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı ciddi bir şekilde yanıt verdi. Hatta dönemin Dışişleri Bakanı Hasan Hasanov yaptığı bir açıklamada İran'ın Müslüman devlet olmasına rağmen Azerbaycan topraklarının % 20'sini işgal eden Ermenistan ile ekonomik ve askeri işbirliği yaptığını ve İsrail'in İran topraklarını işgal etmediği için Azerbaycan-İsrail arasındaki ilişkilerinden rahatsız olmaması gerektiğini ifade etti. İran Milli Güvenlik Kurulu Başkanı Hasan Rohani Azerbaycan'a yaptığı ziyaret sırasında Devlet Başkanı Aliyev'le yaptığı bir görüşmede Azerbaycan-İsrail ilişkilerinden rahatsız olduklarını dile getirirken, Aliyev İran'ın Azerbaycan'a yaptığı baskılara rağmen İsrail ile işbirliğine devam edeceklerini ifade etti (Cabbarlı, 2012)

1990'lı yılların başlarında İran Azerbaycan'da etkin bir duruma geleceğini ümit etse de daha sonra bunun mümkün olmayacağını anladı. Özellikle Azerbaycan'da faaliyet gösteren İran yanlısı İslamcı partilere karşı hükümetin uyguladığı siyasi baskı İran'ın faaliyet alanını kısıtladı. İran aynı zamanda kuzey-batı bölgesinde yaşayan Azerbaycan Türklerini kontrol altında tutmak için Azerbaycan topraklarının % 20'sini işgal eden Dağlık Karabağ Ermenileri ile ekonomik ilişkilerini geliştirdi (Cabbarlı, 2012)

Azerbaycandaki İsrail elçisi Eitan Naeh, Ekim 2001de Cumhurbaşkanı Aliyeye iyi niyetlerini sunduğu zaman Aliyev ona, Azerbaycanın, kısa bir süre sonra İsrailde bir elçilik açacağını belirtti. Fakat bunun Tel Avivde mi yoksa Kudüste mi olacağını belirtmedi. Eğer elçilik Kudüste açılırsa bu, İslam Cumhuriyetine doğrudan bir meydan okuma olacaktı. Ayrıca Aliyev, Dış İşleri bakanı Vilayet Guliyevin 2002 yılı başında İsraili ziyaret edeceğini duyurdu 1990'lar boyunca Azerbaycan-İsrail ilişkileri güçlenmişti ama bu ilk dönemlerde daha çok Türkiye-İsrail anlaşmaları çatısı altında idi. İki ülke arasında bir çok ortak toplantılarla, Azeri ve İsraili subayların katıldığı çok sayıda askeri tatbikatlar yapıldı. Bu ilişkiler, Netanyahu'nun ağustos 1997'de bir Doğu Asya seyahati dönüşünde Baküye yaptığı ziyaretten sonra daha da arttı. Bununla birlikte iki ülke arasında tam diplomatik ilişkileri sağlayan asıl etken, ABD'nin "terörizme

karşı” başlattığı savaşı. Azerbaycanlı uzman Vefa Guluzadeye göre, “Azerbaycan, İsrail ile ilişkiler kurmaya istekli idi fakat İrandan çekiniyordu. Ama 11 Eylül’den sonra, ABD’nin, Orta Asya, Gürcistan ve Azerbaycanda artan nüfuzu ile birlikte durum değişti.” Guluzade, bu değişikliği, “Bizim, ABD’nin gölgesi altında olmamız, Rusyanın ve İranın bize karışamayacağı anlamına gelir. Bu da bizi daha da cesaretli kıldı” sözleriyle açıkladı (Olson, 2000, 132). Vefa Guluzade 1991-1999 yılları arasında Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı Özel Danışmanı olarak görev yapmış ve kendi isteyile istifa etmiş olan çok tecrübeli siyaset uzmanıdır. Bu bakımdan Azerbaycan İsrail ilişkilerinin gelişmesinde önemli rol oynamış ve bir kez Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev tarafından İsrail’e resmi ziyarete gönderilmiştir.

İran’ın itirazlarına karşılık cevap veren Azerbaycan, İsrail ile ilişkilerinde İslam dünyasını karşısına almamaya çalışmıştır. Özellikle Suudi Arabistan, Kuveyt ve Birleşmiş Arap Emirliklerinden düşük faizle kredi alan (İslam Bankası ve Kuveyt Fonu Azerbaycan’a düşük faizle 45 milyon Dolar kredi vermiştir) Azerbaycan bu bağlamda dengeli bir politika izlemeyi tercih etmiş ve İsrail’de Büyükelçilik açmayı her defasında ekonomik sıkıntıları gerekçe göstererek ertelemiştir (Cabbarlı, 2012).

İsrail-İran gizli savaşında casus başkenti haline gelen Bakü, bu iki devlet arasındaki kimilerine göre Soğuk Savaş, kimilerine göre bölgesel güç mücadelesi, kimilerine göre ise medeniyetler çatışmasında çok önemli bir çarpan olmaya devam edecektir (Önder, 292: 2013).

Genel olarak, Azerbaycan İsrail ilişkilerini ve onun gelişmesini değerlendirirken bölgede olan İran-Ermenistan devletlerinin çıkarlarına karşı kendi çıkarlarını güdmekte olan iki devleti Azerbaycan ve İsraili görmekteyiz. Bu ilişkilerin strateji işbirliğine dönüşmesinde Türkiyenin rolü gözardı edilemez.

Tahran Erivan’ın, Bakü karşısında güçsüz bir konuma düşmesini engellemeye çalışmıştır. Çünkü İran, Ermenistan’ı Azerbaycan’a karşı bir “tampon devlet” olarak görmüş ve Bakü’nün İran’daki Azerilere yönelik girişimlerde bulunması ihtimaline karşı Ermenistan’ı koz olarak kullanma stratejisini geliştirmiştir. (Kasım, 2011: 146)

İran, İsrailin Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye ile güçlenen ilişkilerinden rahatsızdı. Nisan 2002de, Bar İlan Üniversitesi, Begin-Sedat Stratejik Araştırmalar Merkezi (bu merkez, 1990 lardan itibaren Türkiye-İsrail ittifakını destekledi) Müdürü Begin-Sedat Efraim İnbar, Azerbaycanla bağlantı kurmak için Baküye gitti. Fakat Bakü İle Kudüsün, Ankara ile Kudüsün kurduğu ittifakı kurmaları şüpheli idi. İnbar, Cumhurbaşkanı Aliyevin danışmanları ve “arkadaşça” olduklarını belirttiği Dış İşleri ve Güvenlik Bakanlıklarının müsteşarları ile görüşmeler yaptı. İnbar, İsrail ve Azerbaycan arasında birçok benzerlikler: “İran ve radikal İslam korkusu, Rusyaya karşı duyulan şüphe, Türkiye ile dostluk ve batının bir parçası olma isteği” idi (Olson, 2000: 131).

İstihbarat paylaşımı konusuna gelince, Azerbaycan’ın İran’ı kuzeyden çevreleyen ve diğer Türk Cumhuriyetlerine yakın stratejik konumunu nedeniyle İsrail’in daha girişken taraf olduğu tespitini yapmak çok da yanlış olmayacaktır. İki ülke arasındaki istihbarat işbirliğinin de ortak tehditlerle mücadele etmek bakımından daha çok; istihbarat toplama ve paylaşma, uydu görüntüleri başta olmak üzere elde edilen istihbari bilgileri analiz etme, Azerbaycan devlet başkanına yurt dışı seyahatlerinde istihbarat sunma ve bazı kaynaklara göre İran sınırı ile Hazar Denizi boyunca elektronik dinleme ve gözetleme tesisleri kurma konuları etrafında yoğunlaştığı söylenebilir. İlgili bağlamda, Azerbaycan’ın sınır güvenliği için İsrail’den satın alınan ve daha sonra yaklaşık 60 adetinin iki ülke tarafından birlikte üretileceği duyurulan insansız hava araçlarının, dolaylı olarak da olsa İsrail’in İran’ı gözetleyebilmesini kolaylaştıracağı bilinmektedir (Erdoğan, 2013: 32).

İsrailin ve İnbarın, ilişkileri güçlendirmek konusunda gösterdikleri çaba, İsrailin Azerbaycan petrol ve gazına duyduğu ihtiyacın bir ürünüydü. Resmi Azeri istatistiklerine göre İsrail, Azerbaycan petrolünün ikinci en büyük alıcısı idi. BTC petrol boru hattının ve gaz boru hatlarının inşa edilmesinin bir nedeni, İsrailin bu yollar aracılığıyla enerji kaynaklarına ulaşmasını sağlamaktı. BTC’nin son noktası olan Ceyhandan, Akdenizin kuzeydoğusundan geçen ve eğer İsrail ile Suriye anlaşma imzalarlarsa Suriyenin değişik bölgelerine uzanan boru hatları inşa edilebilirdi. ABD, İsrail ve Amerikan Yahudi Lobisi BTC’ye büyük destek verdiler. Yukarıda bahsedildiği üzere, Başbakan Ecevitin Ocak 2001’de Washingtona yaptığı ziyareti süresince, ABD Başkan Yardımcısı Dick

Cheney, Türkiye'ye BTC'nin yapımında kullanabileceği kaynağı sağlamak için Dünya Bankası Başkanı James Wolfensona baskı yapabileceğini söylemişti. Ayrıca İsrail, iki ülke arasındaki ticari ilişkileri ve ekonomik bağları sağlamlaştırmak için Azerbaycandan İsrail'e göç eden 40-50 bin Yahudi ve Azerbaycanda kalan 20,000 Yahudiye güveniyordu. Bu, eski Sovyetler Birliğindeki 800,000 Yahudinin, uçak, füze, uydu, hava üssü ve nükleer sanayi gibi konularda, Rusya ve İsrail arasındaki ilişkileri güçlendirmesi gibi bir şeydi (Olson, 2000: 133).

BTC boru hatları ve gelecekte Azerbaycan kıyılarında ve Hazar denizinde keşfedilecek doğal gaz yatakları, İsrail, Türkiye ve Hazar bölgesi ülkeleri arasındaki iyi ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunacaktı. Ya Wihbey kahindi ya da 11 Eylül'den sonra onun planları uygulamaya konuldu. Çünkü 11 Eylül'den sonra ABD'nin Kafkasyada, Orta Asyada, Afganistanda ve Orta Doğuda izlediği politikalarla, Wihbeyin planları hemen hemen aynı idi (Olson, 2000: 133).

İsrail Savunma Bakanı Bünyamin Ben-Eliezer 9 Temmuz'da Ankara ziyareti sırasında "İran füze geliştirme planlarının sadece İsraili değil, ayrıca Türkiye'yi de tehdit etmeye başladığını" belirtti ve "Bildiğimiz kadarıyla bunlar, 2005'te hazır olacak" dedi. Bakan İranın artan tehdidi ve Türkiye'nin ulusal füze savunma kalkanına duyduğu ihtiyacı vurguladı: "Kökten dincilerin elinde nükleer silahlar olduğunu, bir düşünün" dedi (Olson, 2000: 111).

8 Ağustos'ta Türkiye'ye ziyaretinden önce CNN-Türk ve Turkish Daily News'e verdiği röportajda Ariel Şaron, Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan arasında yapılacak bir iş birliğinden memnun olacağını bildirdi: "Ankara da, İrana, Rusyaya ve Ermenistana karşı Azerbaycan ile ilişkileri geliştirmeye istekliyiz" dedi (Olson, 2000: 114).

Tahran, Türkiye ve İsrail arasındaki yakın ilişkilerin, Bakü ve Kudüs arasındaki iş birliğini arttırmasından endişeli idi. Tahran, Türkiye-İran paktının, İsrailin Kafkasya ve özellikle Azerbaycana girişini sağlayacağını düşündü. Başbakan Netanyahu, 29 Ağustos 1997'de, Doğu Asyadan bir seyahetinden dönerken, Baküyü ziyaret edince, İranın korktuğu başına geldi. Netanyahu ve Aliyev, İsrailin, yapımı tamamlandığı zaman

Ceyhan boru hattı aracılığıyla Baküden petrol alması ihtimali üzerinde konuştular. Petrol, Akdenizin altındaki boru hattı ile Ceyhandan Hayfaya ve oradan da Suriyedeki kara yolu ile İsrail'e taşınacaktı. Netanyahu, ayrıca Aliyeye, İsrail, Türkiye ve Azerbaycanın İranın kökten dinci ideolojisine ve nükleer silah politikasına karşı iş birliği yapmasını önerdi (Olson, 2000: 110).

Tahran hemen Aliyevi Netanyahu ile konuşmayı kabul ettiği için kınadı. Tahran radyosu, "Bakünün, Siyonist rejimin yayılmacı Başbakanını kabul etmekle tehlikeli bir oyun oynadığını; bunu yaparak, kendisinin bölgedeki ve dünyadaki İslam devletleri ile olan bağlarına zarar verdiğini; böyle devam ederse muhtemelen Azerbaycanın müslümanın halkının, Türkiyedeki ve Mısır'daki müslüman halkın yaptığı gibi, er ya da geç hükümetlerine Siyonistlerle bağlarını kesmesi için baskı yapacaklarını" duyurdu (Olson, 2000: 108).

18 Eylülde, İran, Baküye yönelik eleştirilerini arttırdı. İran Dış İşleri Bakanı, Kemal Harazzi, "İsrailin Azerbaycan ile ilişkilerinin İran için kabul edilemez olduğunu" ifade etti. Bakan özellikle İsrailin Azerbaycan ile istihbarat alanındaki iş birliğini vurguladı: "Biz, doğal olarak Siyonist rejimin Azerbaycan ve Türkiye gibi ülkelerdeki varlığını ve onlar arasındaki iş birliğini, ulusal çıkarlarımıza karşı olarak değerlendiriyoruz. Biz bütün bu olanlardan hiç memnun değiliz. İsrailin bu bölgede olmak istemesinin, bölgenin çıkarına olmadığını düşünüyoruz" (Olson, 2000: 90).

Yukarıdaki ifade, İranın, İsrailin Azerbaycanın iç işlerine ve kendi azeri sorununa müdahalesine tamamen karşı olduğunu gösterir. Bu hareketler, İsrailin 1960'larda ve 1970'lerin başında İraktaki Kürtler için verdiği destekle ters düşer. Bununla birlikte, İsrail ile Azerbaycan arasındaki güçlü bağların kendi güvenliğini tehdit ettiğini düşünürse İran, Aliyev veya herhangi başka bir azeri hükümetinin çöküşünü sağlayacak yollar arayabilir. Tahranın Bakü-Kudüs arasında artan ilişkilere muhalefeti, Türkiye-İsrail-ABD arasındaki ilişkilere muhalefeti yanında sönük kalır (Olson, 2000: 90).

İsrail'in Dağlık Karabağ meselesindeki tutumu ikili ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Tel Aviv, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne vurgu yapmakta,

Ermenistan'ın işgal ettiği topraklardan çekilmesi gerektiği görüşünü savunmaktadır. İsrail Dışişleri Bakanı Avigdor Lieberman ve Cumhurbaşkanı Şimon Perez 2007 ve 2009'daki Bakü temaslarında Dağlık Karabağ meselesinin Azerbaycan-Ermenistan arasında uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde ve devletlerin toprak bütünlüğü esası temelinde çözülmesi gerektiğini açıkça ifade etmiştir (İsmayılov, 2013).

Azerbaycan Dağlık Karabağ konusunda Ermenistan'a karşı destek bulabilmek amacıyla Avrupa ve ABD'deki Yahudi lobileriyle ilişkilere de önem vermektedir. Bakü, ABD'nin Azerbaycan'a sağlayacağı yardımları sistematik biçimde engelleyen Ermeni lobisine karşı Washington'da etkili olan Yahudi lobisinin desteğini almaya çalışmaktadır. Perez'in 2009'daki Bakü ziyaretinde bu konu gündeme gelmiş, İsrail Cumhurbaşkanı Azerbaycan'a dünyadaki Yahudi lobi kuruluşlarıyla işbirliğini önermiştir. Yahudi diasporasının Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü desteklediğini vurgulayan Perez, Bakü'ye Tel Aviv'de büyükelçilik açma çağrısında bulunmuştur (İsmayılov, 2013).

İsrail Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Avigdor Liberman'ın 23 Nisan 2012'deki Azerbaycan ziyareti, bu yoğun çalışmanın yakın zamanda kamuoyuna yansımaları olarak kabul edilebilir. Bakü'de İlham Aliyev tarafından kabul edilen Liberman'ın, Başbakan Yardımcısı Yakup Eyyübov, Dışişleri Bakanı Elmar Memmedyarov ve Olağanüstü Haller Bakanı Kemaleddin Heyderov`la da görüşmesi iki ülke arasındaki yeni adımların kapsamlı işbirliğine dönüşeceğini gösteriyor. Resmi olarak iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasının 20. yılı nedeniyle gerçekleştirildiği söylenen ziyaretin İran'a müdahaleye dair senaryoların gündemde olduğu ve Azerbaycan-İsrail ilişkilerinin Tahran yönetiminin rahatsızlığına neden olduğu bir ortamda yapılması ister istemez çeşitli düşünceleri beraberinde getiriyor. Liberman'ın İran'a karşı sert politikaların uygulanmasını isteyen politikacıların başında gelmesi bu düşünceleri daha da ciddi hale getiriyor ve bu noktada ziyaretin önemini daha da artırıyor. Zaten dünya basını da her iki tarafın kesin bir dille yalanlamasına rağmen, Liberman'ın bu ziyaretini öncelikle İran merkezli olarak yorumluyor. (<http://www.glopolitic.net/?Syf=26&Syz=128772>)

Azerbaycan'ın İran` komşu olması, Güney Azerbaycan meselesi ve BM Güvenlik Konseyi geçici üyesi olması gibi faktörler de Azerbaycan`ı Tahran ile Tel-Aviv arasında psikolojik savaşın merkezine itmiştir ve ülkeyi İran-İsrail çekişmesinin en önemli cephesi haline getirmiştir. Bu aşamada her iki ülke Azerbaycan'ı kendi saflarında görmek için mücadele ediyor (<http://www.glopolitic.net/?Syf=26&Syz=128772>).

Azerbaycan bağımsızlığının korunması ve toprak bütünlüğünün sağlanması konusunda ABD`deki güçlü Yahudi lobisinden yararlanmak istiyor. Bu bağlamda Bakü yönetimi, Yahudi lobisi aracılığı ile bir yandan, Rusya`ya karşı ABD`nin bölgede dengeleyici rol almasını, diğer yandan Washington`da Ermeni lobisinin gücünü kırmayı ve hatta bu şekilde İran`ın ülke üzerindeki baskısını hafifleterek bölgede bir denge oluşturmayı hedeflemektedir. Yirmi yıldır yapılan Karabağ müzakerelerinin sonuçsuz kalması ve bu bağlamda Ermenistan`la savaşın halen güçlü bir olasılık olarak değerlendirilmesi nedeniyle Azerbaycan ordusu bugün modern silahlarla donatılmaktadır. Bu süreçte Bakü-Tel-Aviv arasındaki silah ticareti ve istihbarat işbirliği Azerbaycan için ayrı bir öneme sahip. Bu yılın Şubat ayında imzalanan 1.6 milyar dolarlık silah ve askeri hizmet alımına ilişkin anlaşma iki ülke arasında bu alandaki işbirliğinin en son örneğini oluşturuyor (<http://www.glopolitic.net/?Syf=26&Syz=128772>). İsrailin dış politikada Azerbaycana verdiği önemi Ermenistana vermediği görülüyor. İsrailin Gürcistan Büyükelçiliği aynı zamanda Ermenistan`da akredite olmuştur

Son yıllarda iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerde gözlemlenen belki de en dikkat çekici gelişme 2013 yılı içerisinde yaşanmış, Azerbaycan Dışişleri Bakanı Elmar Memmedyarov Ortadoğu ziyareti kapsamında İsrail'e giderek üst düzey yetkililerle görüşmüştür. Memmedyarov'un ziyaretinin neredeyse hemen ardından Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı İdaresi Başkanı Ramiz Mehdiyev beraberindeki heyet ile birlikte İran'a gitmiştir. Burada, "İran'ın Azerbaycan'a duyduğu öfkeye su serpmeyi hedefleyen" Mehdiyev, ülkesinin İran karşısı adım atmak gibi bir niyetinin olmadığını ve topraklarını kötü niyetli amaçlar için İsrail'in kullanmasına izin vermeyeceğini anlatmaya çalışmıştır (Erdoğan, 2013: 34-35). Her iki hükümet yetkilisi de bu ziyaretleri yapmakla bölgede Azerbaycan dış politikası açısından İran ve İsrail arasında dengeyi korumayı gözlemlemişler.

İsrail'in telekomünikasyon şirketi Bezeq Azerbaycan milli telefon işletim sisteminde büyük bir paya sahip olmuş, Azerbaycan'da yatırım yapan ilk İsraili şirket sıfatını kazanmıştır. Aynı yıl içinde Azerbaycan'ın ilk cep telefonu operatörü Bakcell, Azerbaycan İletişim Bakanlığı ve İsraili GTIB şirketi ortaklığında kurulmuş ve faaliyet göstermeye başlamıştır (İsmayılov, 2013) 2008 yılı değerlerine göre İsrail'in yalnızca Azerbaycan'dan ithal edilen Petro-kimya ağırlıklı ürünler için ödediği rakam 3.5 milyar doları aşmıştır (Erdoğan, 2013: 36)

3.6. Azerbaycan-Gürcistan İlişkiler

Güney Kafkasya, Sovyetlerin dağılması sonrasında Doğu ile Batıyı birleştiren en önemli koridor olarak gündeme gelmiştir (Панков, 2011). Kafkasya'da Gürcistan coğrafi konumu, Azerbaycan ekonomik potansiyeli, doğal zenginlikleri ve nüfusunun büyüklüğü sebebiyle stratejik önem arz etmektedirler. Ayrıca bölge hem zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahiptir, hem de Hazar havzasında bulunan zengin kaynakların batı pazarlarına ulaştırılmasında bu iki ülke kilit rol oynamaktadır. (<http://www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/azerbaycan.pdf>)

Gürcistan ile Azerbaycan, Kafkasya bölgesinin önemli stratejik ortakları olduğu gibi, bölgede güvenlik, barış ve huzurun sağlanmasında önemli katkıları olan ülkelerdir. Batı ile bütünleşmeyi hedefleyen Gürcistan ve Azerbaycan bir an evvel Rusya'nın etkisinden çıkmanın mücadelesini vermektedirler. Gürcistan ile Azerbaycan'ın, SSCB sonrasında stratejik partner olmaları; her şeyden önce, iki ülkenin de Batı ile bütünleşmeyi amaç haline getirmelerine, her iki ülke de toprak bütünlüğü sorunlarının varlığına, Azerbaycan'ın zengin petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olmasına ve Gürcistan'ın bu kaynakların uluslararası pazarlara taşınmasında en uygun güzergah seçeneği olmasına dayanmaktadır. (Yöndemli, 2009: 85)

Azerbaycan ve Gürcistan arasındaki ilişkileri belirleyen bir diğer faktör, Ermenistan'ın bölgede oynadığı roldür. Türkiye'nin bölgedeki varlığı, Rusya'nın bu iki Kafkasya cumhuriyetine karşı baskılarını sınırlamaktadır. Gürcistan'ın Türkiye'yi bölgede

güvenliği açısından önemli partner olarak görmesi, Azerbaycan-Gürcistan ilişkilerini olumlu yönde etkilemiştir (Yöndemli, 2009:88).

Mihail Saakaşvili iktidarı döneminde Büyük Kafkasya'da yeni jeopolitik gerçekleri ortaya atmak için çaba sarf etmiştir. Bunun yanı sıra Azerbaycan ile stratejik komşuluk Rusya ile ise düşmanlık ilişkisini devam ettirmiştir. Rusya kendi belirlediği Güney Kafkasya politikası ile Gürcistana baskı politikalarını sürdürmüştür. (Васильева, 1997) Gürcistanın egemenliğine en büyük tehdit Rusyadır. Özellikle de Rusyanın fiilen Güney Osetya ve Abhazya bölgelerini elinde bulundurması buna örnektir. 2011 yılının sonlarında Gürcistan yeni milli güvenlik doktrinini kabul etti. Doktrine göre ABD ve Azerbaycan ile ilişkilerin geliştirilmesi dış politika öncelikleri içerisinde yer almaktadır. Bu ilişkiler "stratejik ortaklık" olarak da tanımlanabilir. Ermenistan ile ilişkileri ise yakın iş birliği olarak isimlendirilmekte, Türkiye ise "en önemli bölgesel ortak" olarak tanımlanmaktadır. Buna rağmen milli haklarını savunmaya başlayan bölge Azerileri Gürcistan'ın en önemli iç sorunlarından birisine dönüşmüş durumdadır (Emrahov, 2012), (Alsirt, 2009: 43).

Gürcistanda yaşayan azeriler yoğun yaşadıkları bölge olan Borçalının tarihi Azerbaycan toprağı olduğunu bilmelerine rağmen bölücülük yapmadan Gürcistanın toprak bütünlüğünü destekliyorlar. Ancak Gürcüstanda özellikle Cavahetiyada yaşayan ermeniler şiddetle özerklik talebinde bulunmaktadırlar. 2010 yılının sonlarında ülkenin en fazla nüfusa sahip şehrinde azeriler ve Ermeniler içerisinde anket yapıldı. Ankete katılanların yüzde 60.4'ü milli azınlıklarının haklarının ihlal edilmediğini ve vatanlarının Gürcistan olduğunu ifade etti. Vatandaşların sadece yüzde 6.2'si Gürcistan'ın ikamet bölgeleri, yüzde 3'ü ise doğdukları bölge olarak tanımladı. Borçalı vatandaşlarının yüzde 3.5'i vatanlarının Azerbaycan, Cavahetiya yaşayanların yüzde 28.3'ü ise vatanlarının Ermenistan olduğunu belirtti (Emrahov, 2012).

Ancak anket sonuçlarına rağmen bölgede ikameteden Azeri aydınlar ve siyasilere önemli bir kısmı Tiflis yönetiminin baskıcı politika takip ettiğini düşünmekte. Arsaların özelleştirilmesi, ana dilinde eğitim gibi konular da sorunlar bulunduğu önesürülmektedir. Bunun yanı sıra Azerilerin devlet birimleri içerisinde yer almasının

engellendiği de vurgulanmaktadır. Bölgedeki Azeri okulların kapatılması ve Azerilerin Gürcüce bilmemesi de önemli sorun olarak gösterilmektedir. Azerbaycan içerisinde Gürcistan Azerilerinin teşkilatlanması konusunda ise önemli adımlar atılmaktadır. Bakü'de toplanan diaspora temsilcileri sorunlarını gündeme taşımak için önemli fırsatlar elde etmekte. 2006 yılının Ağustos ayında Bakü'de Gürcistan Azerilerinin Uluslararası konseyi kuruldu. Konseyin merkezi ofisi Bakü'de bulunmaktadır. (Emrahov, 2012)

Bağımsızlık sonrası Azerbaycan ve Gürcistan arasında ilişkiler bazı gerilimler dikkate alınmazsa yükselen hatla gelişmiştir.

Nitekim her iki ülke üzerindeki Rusya baskısı, etnik ayrımcılık sorununun bir türlü çözülememesi vurgulanması gereken hususlardandır. Azerbaycan'ın ekonomi ve dış ticaret alanındaki Türkiye üzerinden Batıya açılan yolunda Gürcistan anahtar ülke rolünü oynamış ve oynamaya devam etmektedir. Bulunduğu coğrafi konumu Gürcistan'ı önemli ülke haline getirirken Azerbaycan'ın ekonomik zenginliklerinden de nasibini almasına olanak vermiştir. Gürcistan Türkiye ve Azerbaycan arasındaki gerçekleştirilen bölgesel projelerde yer almış, ekonomik olarak Azerbaycan tarafından desteklenmiş ve projelerin geliştirilmesinde Azerbaycan'ın finansman yardımlarından yararlanmış. Azerbaycan-Gürcistan ilişkilerindeki en hassas hususlardan biri ise Gürcistan'da çok sayıda Azerbaycan Türkünün yaşaması, bunların sorunlarının çözümünde Azerbaycan'ın destek sağlamasıdır. Gürcistan'da yaşayan Azerbaycan Türklerinin toprak, eğitim, kültür, yönetim alanlarında belli başlı sıkıntıları zaman zaman gündeme getirilmiş, bunların çözümü için iki ülkenin ilgili kurum ve kuruluşları diyalog geliştirme yoluna gitmişlerdir (Asker, 2011).

Azerbaycan'ın sahip olduğu petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarının uluslararası piyasalara çıkarılması, Azerbaycan'ın denize kapalı ülke olması sebebiyle güvenli bir güzergah ihtiyacını doğurmuştur. Güney batıdan İran yolu ABD tarafından, batıda Ermenistan yolu, Azerbaycan tarafından kabuledilmemiş, en uygun yol olarak Gürcistan-Türkiye (Bakü-Tiflis-Ceyhan) yolu tercih edilmiştir (Yöndemli, 2009:88)

Gürcistan'daki müslümanlarla ilgili kararlar Kafkas Müslümanları İdaresi (KMI) tarafından alınmaktadır. Merkezi Bakü'de yerleşen bu kurum Kafkasya

Müslümanlarının dini yaşamlarını sürdürebilmeleri için oluşturulmuş bir kurumdur (Asker, 2011).

Azerbaycan Güney Kafkasya'nın tek Müslüman ülkesiydi. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra teşkilatın ismi Kafkas Müslümanları İdaresi olarak değiştirilmiştir. İdarenin yetki alanı Gürcistan'da yaşayan Müslümanları da kapsamaktaydı. Mayıs ayının ortalarında Gürcistan'da yeni bir oluşumun yapıldığı yönünde basında çıkan haberler ortamı gerginleştirmiştir. Gürcistan ile Azerbaycan arasındaki önemli bir sorun da Gürcistan Müslümanları Dini Kurumunun oluşturulması. Kurumun oluşturulduğuna dair ilk açıklama 5 Ocak 2011 yılında yapılmıştı. Kurumun oluşmasından sonra "Birleşik Devletin Kurulmasında Gürcistan Müslümanlarının Rolü" isimli konferans düzenledi. (Emrahov, 2012).

Gürcistan'ın Azerbaycan'ın desteğine ihtiyacı vardır. Bu destek Gürcistan'ın ekonomik, enerji, ulaşım projelerinde kayda değer şekilde hissedilmektedir. Ayrıca Azerbaycan doğalgaz satışı ve Gürcistan'daki yatırımları açısından da önemli ağırlığı olan bir ülkedir. Gürcistan, ekonomik ve ticari ilişkilerin çok iyi olduğu Azerbaycan'la ilişkilerin kötüleşmesine müsaade etmez (Asker, 2011).

Gürcistan'da yaşayan Azerbaycan Türklerinin belli başlı sorunları vardır. Bu sorunlar toprak dağılımı ve toprakların özelleştirilmesinde adaletsizlik, eğitim sorunları, Azerbaycan Türklerinin Gürcistan'ı yönetim ve yürütme organlarında yer alamaması gibi sorunlara dini sorunlar da eklendiği zaman bunun ileriye dönük ölümsüz sonuçlar ortaya çıkaracağı kaçınılmazdır (Asker, 2011).

Gürcistan ile Azerbaycan arasında çözülmemiş sınır sorunu da bulunmaktadır. Tiflis'in 60 kilometre güney doğusunda bulunan "David Garedji" manastırı ortak sorun olarak gündeme taşındı. Manastır Gürcistan kültürü ve dini açısından büyük öneme sahip. Manastırın bulunduğu bölge Gürcistan ile Azerbaycan'ı ayıran dağlardır. (Emrahov, 2012)

SOCAR şirketi tarafından Gürcistan'da çok sayıda faaliyet gösteren kültür merkezlerini ve onların projelerini 2013 yılında finanse etmiştir. SOCAR şirketi Gürcistan Patrikhanesinin dini projelerini finanse etmiştir. Bilim ve eğitim alanında da Gürcistanda SOCAR yatırım yapmaktadır. Burada SOCAR tarafından 500 öğrenciye burs verilmiştir. SOCAR Gürcistanda başka alanları da finanse etmektedir: Spor, sağlık ve diğer alanlar:

SOCAR şirketi Gürcistan Futbol Federasyonu'na, Gürcistan Satranç Federasyonu'na ve Milli Olimpiyat Komitesi'ne sponsorluk ediyor.

SOCAR şirketi tarafından çok sayıda imkansız aileler tıbbi tedavi için maddi yardım almışlar.

SOCAR şirketi tarafından Gürcistan yaşlılar ve kimsesizler evlerinin programı harcamalarının ödenmektedir. (<http://www.mfa.gov.az/files/file/Azerbaycan%20-%20Gurcistan%20munasibetleri.pdf>)

28 Mart 2013 tarihlerinde Gürcistan'ın Batum kentinde Gürcistan, Azerbaycan, Türkiye dışişleri bakanlarının üçlü görüşmesi yapılmış, ortak deklarasyon imzalanmış, 2013-2015 yılları için işbirliği planı kabul edilmiştir. İşbirliği planına uygun olarak 3 ülke tarafından hazırlanmış somut projelerin hayata geçirilmesi öngörülmüştür. Bunlar temelde ekonomi, enerji, çevre koruma, kültür, eğitim, spor ve gençler gibi alanları kapsıyor (<http://www.mfa.gov.az/files/file/Azerbaycan%20-%20Gurcistan%20munasibetleri.pdf>).

25 Mayıs 2013 tarihinde Qebelede Azerbaycan Ekonomik Kalkınma Bakanlığı, Azerbaycan'da İhracat ve Yatırımların Teşvik Fonu (AZPROMO), Gürcistan'ın "Invest in Georgia" Ulusal Yatırım Ajansı ve Türkiye'nin Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu'nun (DEİK) katılımı ile III Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye iş forumu yapıldı. Programda Ekonomik Kalkınma Bakanı Şahin Mustafayev Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye ilişkilerinin stratejik işbirliği seviyesine yükseldiğini, ülkelerimiz arasındaki bölgesel işbirliğinin örnek olduğunu vurgulamıştır (<http://www.mfa.gov.az/files/file/Azerbaycan%20-%20Gurcistan%20munasibetleri.pdf>).

2013 yılının Ocak-Haziran aylarında Gürcistan'ın Azerbaycan'la ticaret hacmi, Gürcistan Ulusal İstatistik servisinin verilerine göre, 606 milyon ABD doları (2012 - yılının aynı dönemine nazaran 0,03% artmıştır) oluşturmuştur. İki ülke arasında 6 aylık hesablamalara göre ticaret hacmi şöyledir: ithalat 273.2 milyon dolar, ihracat 332.8 milyon dolar olmuştur.

(<http://www.mfa.gov.az/files/file/Azerbaycan%20-%20Gurcistan%20munasibetleri.pdf>).

Azerbaycan Haberleşme ve Bilgi Teknolojileri Bakanlığının Elektron Hizmetinden yapılan açıklamaya göre, Gürcistan'ın 8 televizyon kanalı Azerspace/Africasat-1a uydusu üzerinden yayınlanabilir. Azerkosmos'tan verilen bilgiye göre, söz konusu kanalların test yayınları başarıyla gerçekleştiriliyor ve uydu antenlerini Azerspace/Africasat-1a uydusuna yönlendiren vatandaşlar bu kanalları izleyebilir. (<http://www.1news.com.tr/guneykafkasya/gurcistan/20140303053953570.html>)

SONUÇ

Azerbaycan Hazar Bölgesi'nin zengin enerji yataklarına sahip olan ülkelerinden biridir. Ülkedeki mevcut petrol yatakları uzun yıllar Sovyet yönetimi tarafından sömürülmüştür.

Azerbaycan, günümüzde, değişik açılardan önem ve önceliği artan stratejik bir bölge olarak ön plana çıkmaktadır. Bölgesel sorunların varlığı, bölge ülkelerinin Rusya, Avrupa ve ABD'yle ilişkileri ve bu ilişkilerin geleceği, Asya ve Avrupa arasında ulaşım ve iletişim kavşağı olarak işlevi ve petrol ve doğal gaz boru hatları için geçiş koridor olarak konumu, Azerbaycan yoğunlaşan bir ilgi odağı haline getiren unsurlararasındadır.

Azerbaycan Cumhuriyetinin ilk cumhurbaşkanı olan Mutallibov döneminde karşılıklı bağımlılığa, yani ülkenin ayakta kalması için diğer ülkelerle ekonomik, siyasi ilişkilere ne kadar gerek duyulsa da, böyle bir dış politika tercihi yapılmamış, tek yönlü dış politika yürütülerek Rusya'ya önem verilmiştir. Basit bir şekilde söylersek, Azerbaycan'da var olan doğal gaz zenginliklerinden doğan üstünlüğünü dış politikada bir arac olarak kullanılmamış, enerji alanında hiçbir ülke ile net olarak anlaşmalar imzalanmamış, bu konuda hükümetin hiçbir girişimleri bulunmamıştır.

Ebülföz Elçibey hakimiyete geldiği ilk günden itibaren ülkede iç politikadan daha çok dış politika ağırlıklı bir politika izlemiştir. Elçibey bunun nedeni de, Azerbaycan'ın hep dış politikada etkili olamaması, yenilmesi ile ilgili olduğunu belirtiyordu. 2003 seçimleri sonrası iktidara gelen İlham Aliyev, Azerbaycan'da öncelik olarak ekonomik ve askeri gelişim üzerinde durmuştur. Dış politikadaki en önemli hedefi ise Dağlık Karabağ için daha önceden belirlenen devlet stratejisini devam ettirmesidir.

İlham Aliyev döneminde ülkenin iç ve dış politikasındaki karar verici mercilerde bazı değişiklikler yapıldı. Her fırsatta dış politikada Haydar Aliyev dış politikasının devam ettirileceği ilan edildi. Aslında Haydar Aliyev dış politika çizgisinin Azerbaycan'ın oturmuş ve kararlı bir dış politika çizgisi olduğu ortaya çıktı. İlham Aliyev döneminde Hazar'ın Statüsü gibi meseleler Azerbaycan dış politikasının öncelikleri olmaya devam

etti. 2003 yılından itibaren ise Azerbaycan askeri bütçesini, silah alımını ve yerli savunma sanayisini geliştirme çabalarını artırmıştır. Günümüzde Azerbaycan'ın savunma harcamaları Ermenistan'ın genel bütçesine yaklaşık olarak eş değerdir. 16 Aralık 2005'te İlham Aliyev tarafından Savunma Sanayi Bakanlığı'nın oluşturulmasına ilişkin kararın imzalanması, ülke dâhilinde askeri kapasitenin gelişimine katkı sağlamıştır.

Küresel ve bölgesel oyuncuların güç dengesini dikkate alarak, genelde Azerbaycan'ın ve özel olarak da İlham Aliyev iktidarının manevra imkânlarını genişletmiş ve bağımsız dış politika yürütmesine imkân sağlamıştır. Tüm bu süreçlerde Azerbaycan dış politikası dinamik bir diplomatik anlayış benimsemiştir. Azerbaycan'ın işgal altındaki toprakları, yeraltı kaynaklarının etkin ve verimli değerlendirilmesi merkezinde olmak üzere çok boyutlu bir diplomasi tarzı geliştirmiştir. Azerbaycan kısa ve orta vadeli stratejik ortaklıklar geliştirmekte, hızlı manevra kabiliyeti ile önleyici diplomasi ve enerji politikalarında oyun kurucu rolü oynayabilmektedir. Azerbaycan diplomasisinin dönüşümü Dışişleri Bakanlığı yapısının reforme edilmesi ve diplomatların eğitimine verilen önemle sağlanmıştır. Cumhurbaşkanı İlham Aliyevin emriyle Dışişleri Bakanlığı tarafından Azerbaycan Diplomasi Akademisinin kurulması buna örnektir. Artık bu akademide daha başarılı diplomatlar yetişecektir.

İç politikada muhalefetin destek bulamaması ve halkın İlham Aliyeye alternatif aramamasının sebeplerinden biri de bu bölgenin gerçeklerini en iyi şekilde analiz eden ve ona göre davranan bir politikacı olmasıdır.

2003'ten 2005'ekadar, yani parlamento seçimlerine kadarki dönemde İlham Aliyev'in babasından devraldığı söylem ve yönetme pratiğini dönüştürdü. Bu dönemde İlham Aliyev, bir yandan babasına sadık idari kadrolar arasında kendi meşruiyetini sağlamış, diğer taraftanda yeni ve genç kadrolar oluşturarak kendisine özel bir bağlılık ve sadakat ağı oluşturmuştur. Böylelikle yönetim içinde olası gerginlik ve çıkar çatışmalarının önüne geçmiş, kendisine bağlı kadrolar ile iç politikada denge sağlamıştır.

Petrolden ve doğal gazdan gelen gelirlerin artması ile birlikte hem iç politikada hem de dış politikada “karizmatik otorite”sini yanında Azerbaycanın tanıtılmasını da başarılı bir şekilde gerçekleştirmektedir. Örneğin

İç faktörler

- 1) İç politikada başkent Bakünün sil baştan yeniden inşa edilerek, Avrupa başkentleri ile rekabetin sağlanması
- 2) Azerbaycanın 2012 Eurovision muzik yarışmasını kazanmasıyla, yarışmanın Baküde bir yıl içinde inşa edilerek “Crystal Hall”da yapılması
- 3) Dünyanın en yüksek bayrağının Baküde dikilmesi

Dış faktörler

- 1) Diaspora faaliyeti Azerbaycanın uluslararası alanda tanınması, Hocalıda yapılan katliamın uluslararası alanda tanıtılması
- 2) Dünya Azerbaycanlıları Kongresinin faaliyeti
- 3) Türkdilli Ülkelerin kongresinin Nahçıvanda yapılması
- 4) Azerbaycanın Birleşmiş Milletlerde Güvenlik Konseyinin geçici üyesi seçilmesi

İki dönem içerisinde Azerbaycanın uluslararası alanda tanıtılmasında belli bir düzeye ulaşılmıştır. Bu düzeyin daha da ileri noktalara taşınması için gereken tüm adımlar atılmaktadır.

Uluslararası alanda kamuoyunun oluşturulması ile birlikte üçüncü dönemde Karabağ sorununun hall edilmesi için gerekli adımlar atılması gerekmektedir. İlham Aliyevin otoriter karizmasının devam etmesi ve yükselmesi Karabağ sorununu çözüme kavuşturulmasındadır.

Küresel ve bölgesel oyuncuların güç dengesini dikkate alan çok taraflılık, genel anlamda Azerbaycanın ve özel olarak da İlham Aliyev iktidarının manevra imkânlarını genişletmekte ve bağımsız dış politika yürütmesine olanak sağlamaktadır. Kendinden önceki dönemlerde olduğu gibi İlham Aliyev döneminde de Azerbaycan dış politikasının temel yönünü Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun çözüm gayretleri oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ALKAN Haluk, “**Azerbaycan paradoksu Çarpaz baskılar altında Azerbaycanda Siyasal Sistem ve Dış Politikası**”, USAK Yayınları, Ankara, 2010
- ASLAN Yasin, “**Hazar Petrolleri, Hazar Petrolleri, Kafkas Kördüğümü ve Türkiye**”, Ankara, 2007
- ASLANLI Araz, HESENOV İlham, “**Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan Dış Politikası**”, Platin Yayınları, Birinci Baskı: Mayıs 2005, Ankara
- AYHAN Veysel, “**İmparatorluk Yolu: Petrol Savaşlarının Odağında Orta Doğu**”, Ağustos 2006, Nobel yayınları, Ankara
- BALCI, Ali, “**Türkiye dış politikası İlkeler, Aktörler, Uygulamalar**”, Etkileşim Yayınları, Eylül 2013, İstanbul
- HASANOV Ali, “**Azerbaycan'ın Harici Siyaseti: Avrupa Devletleri ve ABD**”, Bakü 1998.
- CEFERSOY Nazim, “**Elçibey Dönemi Dış Politika**”, ASAM Yayınevi, Ankara, 2001
- DEMİRTEPE Turgut, “**Dağlık Karabağ Sorunu Dar Alanda Büyük Oyun**”, USAK Avrasya Araştırmaları Merkezi, USAK Rapor No: 11-07, Eylül 2011
- İŞYAR Ömer Göksel, “**Bölgesel ve Global Güvenlik Çıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu**”, 1.Baskı, ALFA Yayınları, Mart 2004, İstanbul.
- KASIM Kamer, “**Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**”, USAK Yayınları, Ankara, 2011,
- KASIM Kamer, “**Orta Asya ve Kafkasya Rekabetten İşbirliğine**”, MKM Yayıncılık, Der: Tayyar Arı, Bursa, 2010
- NESİBLİ, Nesib, “**Azerbaycan-İran İlişkileri: Geçmişte ve şimdi**”, Hazar Üniversitesi Yayınları, Bakü, 2000
- OLSON Robert, çev.: Kezban Acar, “**Türkiye-İran ilişkileri 1979-2004: Devrim, İdeoloji, Savaş, Darbeler ve Jeopolitik**”, Ebabil Yayıncılık, Ankara, 2000
- ÖNDER Ersoy, “**İrânın Nükleer Programının Analizi ve Türkiye (İlişkiler, Yaklaşımlar ve Gelişmeler)**”, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, İstanbul, 2013

LAÇINER Sedat, **“Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası”**, Uluslararası Stratejik Araştırmaları Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayınları, 2.Baskı, Ankara, Mart 2013

VELİEV Cavid, ASLANLI Araz, **“Güney Kafkasya Toprak bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji”**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011

YALÇINKAYA Alaeddin, **“Kafkasyada Siyasi Gelişmeler: Etnik Düğümünden Küresel Kördüğümüne”**, Lalezar Kitabevi, Ankara , 2006

Makaleler

ABDULLAYEV Cavid, **“Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Hazar’ın Statüsü ve Doğal Kaynaklarının İşletilmesi Sorunu”**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 48, Sayı: 1-4, 1999.

acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/550/854.pdf 02.03.2014

AHMETOV Elcin, **“Haydar Aliyev’in Dış Politikasında Avrupa Kurumları ile İşbirliği”**, ASIA Minor Studies, Haydar Aliyev Özel Sayısı, Cilt/Volume:1, May 2013

ALİEVA Leila, **“The Foreign Policy Of Azerbaijan”**, Central Asian and Caucasian Prospects Briefing Paper No. 9 October 1996

ALESKERLİ, Alesker, **“2009 Yılı Azerbaycanda Anayasa Değişiklikleri Referandumu”**, ASAM, 2009

http://www.academia.edu/3251224/2009_Yili_Azerbaycanda_Anayasa_Degisiklikleri_Referandumu (10.06.2014)

ASKER Ali, **“Gürcistan Azerbaycan ilişkilerinde Bir Gündem Sorunu”**, http://www.academia.edu/3248241/Gurcistan_Azerbaycan_Iliskilerinde_Gundem_Sorunu (03.03.2014)

ASKEROĞLU Sabir, **“Putin’in Azerbaycan ile Jeopolitik Pazarlığı”**, Avrasya Ekonomik İlişkiler Derneği, 2013

<http://ekoavrasya.net/Duyuru.aspx?did=117&Pid=10&lang=TR&Ara=Ciz>

ASLANLI Araz, **“Azerbaycan Devlet Başkanlığı Seçimi ve sonrasındaki Gelişmeler”**, Karadeniz Araştırmaları Dergisi 2003,

http://www.karam.org.tr/Makaleler/1118809257_aslanli.pdf (27.04.2014)

- ASLANLI Araz, “**Haydar Aliyev Döneminde Önemli Ülkelerle İkili İlişkiler**”, Avrasya Ekonomik İlişkiler Derneği, 2011
<http://ekoavrasya.net/Duyuru.aspx?did=39&Pid=10&lang=TR&Ara=Ciz>
- ASLANLI Araz, “**İlham Aliyev Döneminde Azerbaycan Dış Politikası**”, Avrasya Ekonomik İlişkiler Derneği, (09.09.2011)
<http://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=14&Pid=10&Lang=TR> (03.03.2014)
- ASLANLI Araz, “**Yeni Küresel Mücadelede Kafkasya ve Karabağ Sorunu**”, Ekoavrasya yayını, Ankara , 2013\3,
- ARAS Bülent, “**Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı Seçimi 2013**”, Hazar Stratejisi Enstitüsü Siyaset ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, İstanbul, 2013
http://www.hazar.org/UserFiles/yayinlar/raporlar/Azerbaycan_Cumhurbaşkanligi_Secimleri_2013.pdf Erişim tarihi 22.03.2014
- BABIŞ Ahmet Gencehan, “**Değişmeyen Gelenek Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyevin Türkiye Ziyareti**”, Ekonomik ve Strateji Araştırmalar Dergisi, Sayı 25, 2014
- BERNARD A. Gelb,. “**Caspian Oil and Gas: Production and Prospects**”, Congressional Research Service, Issue Brief for Congress, 2005
- CABBARLI Hatem, “**İsrailin Azerbaycan Politikası ve Türkiye**”, 24 Ocak 2012
<http://hatem-cabbarli.blogspot.com.tr/2012/01/israilin-azerbaycan-politikas-ve.html>(10.06.2014)
- CABBARLI Hatem, “**Azerbaycan Rusya İlişkilerine Bir Bakış**”,
http://kafkassam.net/?act=news_body&id=8813&lang=22&c_id=17&title=Azerbaycan-Rusya%20%C4%B0li%C5%9Fkilerine%20bir%20bak%C4%B1%C5%9F
(10.03.2014)
- CABBARLI Hatem, “**Azerbaycan Rusya ilişkilerinin genel değerlendirilmesi**”,
<http://www.1news.com.tr/yazarlar/20130305020238851.html> (08.04.2014)
- CABBARLI Hatem, ABDULLAYEVA Vüsale, “**Azerbaycan Dış Politikasının Temel Özellikleri (1991-2009)**”, 21-ci Yüzyıl Dergisi Ocak-Haziran 2009
<http://www.21yuzyildergisi.com/assets/uploads/files/130.pdf>, (erişim tarihi 27.03.2014)

- CAFERSOY Nazim, **“Rusyanın Kafkasyada Yeni Hamlesi”**, Ekonomik ve Strateji Araştırmalar Dergisi, Sayı 25, 2014
- CAFERSOY Nazim, **“Azerbaycan İşlişkilerinde Temel Sorun”**, Avrasya Ekonomik İlişkiler Derneği, 2012
<http://ekoavrasya.net/Duyuru.aspx?did=68&Pid=10&lang=TR&Ara=Ciz>
- CORNELL Svante, **“Iran and The Caspian Reagion. Iran and The Caspian Region: The Domestic and International Contextof Iranian Policy”**, Caspian Brief No. 15. May 2001
- CORNELL Svante E., çev: ÖZKAN Yılmaz, **“Kafkaslar ve Orta Asyada Jeoploitik ve Stratejik Ortaklıklar”**, Kafkas Vakfı, 2002
http://www.kafkas.org.tr/perspektif/kafkaslar_ve_ortaasyada_ortakliklar_.htm (erişim tarihi 02.05.2014)
- ÇAMAN Efe, **“Uluslararası İlişkilerde (Neo) Realist Paradigmanın Almaniyadaki Gelişimi ve Evrimi: Kindermann ve Mönih Okulu”**, USAK Yayınları, Cilt 2 no.8 ss.36-52, 2007
- ÇAPRAZ Hayri, **“Rusya’nın Güney Kafkasya Politikası ve Batılı Devletler (1991-2000)”**, Avrasya Etüdüleri Yıl:12, Sayı: 29-30, Ankara, 2006
- ÇOLAKOĞLU Selçuk, **“Uluslararası Hukukta Hazar’ın Statüsü Sorunu”**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 53, Sayı: 1-4, Ocak-Aralık 1998,
http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/53/1/6_selcuk_colakoglu.pdf (10.04.2014)
- EFEGİL Ertan, **“Washington'un Hazar Havzası Politikası ve Tüürkiye”**, Avrasya Dosyası, Cilt 6, No 2, Yaz 2000, s. 191.
- ERHAN Çağrı, **“Kafkasyanın Yükselen Yıldızı İlham Aliyev döneminde Azerbaycan”**, Editör: Erhan Çağrı, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2013
<http://sam.az/uploads/gallery/20.04/Kitab%20Son%20Ilham%20Eliyev%20donemi%20Azerbaycan.pdf> (10.06.2014)
- ERDOĞAN İbrahim, **“Farklılıktan Stratejik İşbirliğine Azerbaycan İsrail İlişkileri”**, USAK Yayınları, Cilt 8: Sayı: 15, ss. 20-44, 2013
http://usak.org.tr/images_upload/files/oaka15makale2.pdf (20.03.2014)

- ERGÜN Ayça, “**Kafkasyada Değişim Dönüşüm 1989-2012 Avrasya Üçlemesi (III)**”, derleyen Mustafa Aydın, **Nobel Yayınları**, I Basım, , Kasım 2012, Ankara
[http://www.academia.edu/2465790/Kafkasyada Degisim Donusum 1989-2012 Avrasya Uclemesi III](http://www.academia.edu/2465790/Kafkasyada_Degisim_Donusum_1989-2012_Avrasya_Uclemesi_III)
- GAFARLI Orhan, ÇINAR Yusuf, BALCI Çağatay, “**Kafkasyada İran-İsrail Çekişmesi ve Güvenlik Sorunları**”, Uluslararası Kafkasya Kongresi, Bildiriler Kitabı, Kocaeli, 2012
- GEÇKİN Burak, “**Azerbaycan, Ermenistan ve AGİT Minsk Grubu çerçevesinde Karabağ Sorunu**”, 28 eylül 2013, <http://politikaakademisi.org/azerbaycan-ermenistan-ve-agit-minsk-grubu-ercevesinde-karabag-sorunu/> (erişim tarihi 01.05.2014)
- GÜRSES Emin, “**Kafkasya’da Uluslararası Rekabet**”, Avrasya Dosyası, Azerbaycan Özel Sayısı, c.7, sayı: 1 (İlkbahar 2001)
- HAS Kerim, “**Rus Dış Politikasının 2013 Yılı Değerlendirilmesi: Kazanımlar ve Ötesi**”, **Ekonomik ve Strateji Araştırmalar Dergisi**, Sayı 25, 2014
- HUSEYNOV Yusif, “**Haydar Aliyev’in Dış Politikası Azerbaycan'ın Milli Çıkarlarının İfadesi ve Bağımsız Ebediliğinin Teminatıdır**”, ASİA Minor Studies, Haydar Aliyev Özel Sayısı, Cilt/Volume:1, May 2013
- İSMAYILOV Elnur, “**Azerbaycan-İsrail Stratejik Ortaklığı**”, 5 Ocak 2013
<http://www.bilgesam.org/incele/1101/-azerbaycan-israil-stratejik-ortakligi/#.U6ArG2dZrDc> (erişim tarihi 10.03.2014)
- İYİKAN Necati, “**ABD’nin Azerbaycan ilişkilerini etki eden parametreler**”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi sayı 21 , 2009
- İBRAHİMOV Rovshan, “**Azerbaycan Enerji Politikası: Alternatif Enerji Nakil Hatları Arayışı**”, UŞAK Yayınları, Cilt: 7, Sayı: 14, ss.125-148, 2012
- KANTÖRÜN Ufuk, “**Bölgesel Enerji Politikaları ve Türkiye**”, **Bilgi Strateji dergisi**, Cilt 2, Sayı 3, Güz 2010.
http://www.academia.edu/3046163/BOLGESEL_ENERJI_POLITIKALARI_VE_TURKIYE_Regional_Energy_Policies_and_Turkey
- KARİMOV Rashad, Eugene CHAUSOVSKY, Kamal MAKİLİ-ALİYEV, “**The Caspian Basin: Geopolitics and The Future Balance Of Power**”, **SAM Review** No 4, Baku, November 2011

- KASIM Kamer, **“11 Eylül Sürecinde Kafkasyada Güvenlik Politikaları”**, USAK Yayınları, Cilt:1, No 1, ss.19-35, 2006
- KAZIMLI Elnur, **“Azerbaycan Anayasasında Temel Hak ve Özgürlükler”**, Avrasya Etüdüleri Yıl:12, Sayı: 29-30, Ankara, 2006
- KOCA Ali, **“Kafkasyada Rusya ve Azerbaycan Olgusu”**,
<http://www.politikadergisi.com/okur-makale/kafkasyada-rusya-ve-azerbaycan-olgusu>
(09.04.2014)
- KONA Gamze Güngörmüş, **“Türkiye-Azerbaycan İlişkileri: Büyük Umutlar-Talihsiz Gelişmeler ve Yapılması Gerekenler”**, 2004
file:///G:/thesis/GAMZE_GUNGORMUS_KONA_Turkiye_Azerbaycan_Iliskileri.pdf
(erişim tarihi 10.05.2014)
- LOĞOĞLU Faruk, **“Kafkasyada Beklentiler ve Olanaklar- Bölgesel Güç ve Garanti Etkeni olarak Türkiyenin rolü”**, Bir Konrad-Adenaur-Stiftung Yayını, 09 Temmuz 2007, Ankara
- MARDANOV Samir, **“Azerbaycan Dış Politikasının Temelleri”**, editör: Erhan Çağrı **“Kafkasyanın Yükselen Yıldızı”**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2013
- MAMMADOV Turan, **“Azərbaycan Təhlükəsizliyin Təmin Edilməsində Neft Amilinin Rolü”**, Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi, cilt 3, sayı 11, 2011
- MİKAİL Elnur Hasan, **“ABD’nin Kafkasya Politikası”**, **Politika Dergisi** 24, Temmuz Ağustos 2010 <http://www.politikadergisi.com/konuk-yazar/abdnin-kafkasya-politikasi> (27.03.2014)
- MOLLAZADEH Ceyhun, **“Azerbaijan and The Caspian Basin: pipelines and Geopolitics”**, The Journal of Post Soviet Democratization. Vol.6, N. 5. Winter 1998
- MURADOV Elman, **“Azerbaycanın ve Almanyanın Bölgesel Kalkınma Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi”**, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 2012, Cilt 5, Sayı 1, s.103-115
<http://iibfdergi.nigde.edu.tr/attachments/article/188/8.pdf> (25.04.2014)
- NEBİOĞLU İbrahim, **“Tek Millet İki Devlet ve TANAP Kardeşliği”**, Avrasya Ekonomik İlişkiler Derneği, 2012
- NIGAR Göksel Diba, **“Ermenistan Bağımsızlıktan Bugüne, Kafkasyada Değişim ve Dönüşüm 1989-2012 Üçlüsü (III)”**, derleyen Mustafa Aydın, Ankara 2012

[http://www.academia.edu/2465790/Kafkasyada Degisim Donusum 1989-2012 Avrasya Uclemesi III](http://www.academia.edu/2465790/Kafkasyada_Degisim_Donusum_1989-2012_Avrasya_Uclemesi_III)

ÖZCAN Nihat Ali, “**İran Sorununun Geleceği Senaryolar, Bölgesel Etkiler ve Türkiyeye Öneriler**”, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırmaları Vakfı, Ortadoğu Çalışmaları, Haziran 2006

PURTAŞ Fırat, “**The Greater Central Asia Partnership Initiative and Its Impacts on Eurasian Security**”, OAKA, Cilt:3, Sayı 5, ss 115-130, 2008, <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/PUGIhBN9V839TsCY68Y3JUSQVFNTLv.pdf>

RAJAN Menon, “**Treacherous Terrain: The Political and Security Dimensions of Energy Development in the Caspian Sea Zone**”, The National Bureau of Asian Research Analysis, 9/1: 1-44., 1998

SEFEROV Rehman, “**Azerbaycan’da Petrol Üretimine Tarihsel Süreç İçerisindeki Değişimi**”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, sayı 18, Güz 2005, ss. 289-291.

SELVİ Haluk, “**Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan İlişkilerinde Ermenistan Faktörü**”, tarih yok, <http://www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/azerbaycan.pdf> erişim tarihi 05.05.2014

SOLTANOV Elnur, “**Azerbaycanın Enerji Politikası ve Devletin Egemenliği, Bağımsızlığa Giden Yol**”, Strateji Araştırmalar Merkezi, Bakı, 2012

ŞİRİYEV Zaur, “**Azerbaycanın Askeri Doktrini ve Dış Politikaya Yansımaları**”, USAK Yayınları, ss.132-147, 2010

<http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/Znvv08b41gnX8TL4bNeziRZBzcTmY6.pdf>
(10.06.2014)

TAŞTAN Vahap, “**Güney Gaz Koridoru: Yeni Enerji Düzeninde Avrupa Enerji Güvenliği, Rusya, Türkiye ve Güney Kafkasya Üzerine Oyun Teorik Uygulama**”, 15 Kasım 2013

<http://politikaakademisi.org/guney-gaz-koridoru-yeni-enerji-duzeninde-avrupa-enerji-guvenligi-rusya-turkiye-ve-guney-kafkasya-uzerine-oyun-teorik-uygulama/>
(10.06.2014)

TERZİOĞLU Süleyman Sırrı, “**Hazarın Statüsü Hakkında Kıyıdaş Devletlerin Hukuksal Görüşleri**”, USAK yayınları, OAKA, cilt:3, Sayı:5 ss26-47, 2008

TOP Gözde, “**Duygusal Birliktelikten Stratejik Ortaklığa Türkiye Azerbaycan İlişkileri**”, Küresel Yayınlar Platformu, İstanbul, 27.12.2012

[http://www.academia.edu/2779465/Duygusal Birliktelikten Stratejik Ortakliga Turkiye Azerbaycan Iliskileri](http://www.academia.edu/2779465/Duygusal_Birliktelikten_Stratejik_Ortakliga_Turkiye_Azerbaycan_Iliskileri)

TOP Gözde, “**Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan**”, Küresel Sorunlar Platformu Türk Cumhuriyetleri Masası, 11.12.2012,

<http://pgchallenges.org/wpcontent/uploads/2012/12/T%C3%BCrkiCumhuriyetlerRaporu-111212.pdf> , erişim tarihi 19.04.2014

WELT Cory, “**Azerbaijan and U.S. Policy**”, April 26 2006, (http://csis.org/files/media/isis/pubs/060426_ruseura_recommwelt.pdf) (erişim tarihi 10.05.2014)

YAKUPZADE Celil, “**İran’ın Karabağ Sorununa ve Güney Kafkasya’da Kolektif Güvenlik girişimlerine Yönelik Politikası**”, 2005 (<http://karabakh-doc.azerall.info/ru/articls/artc120az-6.php>) erişim tarihi 15.04.2014

YAŞIN Gözde Kılıç, “**Haydar Aliyevin Mirası: Kendi Oyununu Kuran Azerbaycan**”, Avrasya Ekonomik İlişkiler Derneği, 2013

YILMAZ Reha, SAYIN Fatih Mehmet, “**Azerbaycan Dış Politikasını Belirleyen Ögeler ve Denge Politikasına Yansımaları**”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 4(1) 023-042, 2012

YILMAZ Reha, “**Kafkasyada Çözülemeyen Kördüğüm Dağlık Karabağ Sorunu**”, Çankırı Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi 2(1) 71-90, 2013 (http://cavsamdergi.karatekin.edu.tr/Makaleler/2121054453_Makale-5.pdf) (18.03.2014)

YILMAZ Reha, “**Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde Son Dönem**”, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2009

<http://www.bilgesam.net/tr/images/stories/makaleler/TurkiyeAzerbaycan%20IliskilerinDe%20Son%20Donem.pdf> (10.04.2014)

YILMAZ Hüseyin Raşit, “**Bloklar Arası Gerilimin Yeni Cephesi: Azerbaycan-İran**”, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırmaları Vakfı, Eylül 2012 http://www.tepav.org.tr/upload/files/1347545348-4.Bloklar_Arasi_Gerilimin_Yeni_Cephesi_Azerbaycan_Iran.pdf

ВОСТРИКОВ С.В., “**Карабахский Кризис и Политика России на Кавказе, Общественные Науки И Современность**” (Çağdaş ve Sosyal Bilimler bağlamında Kafkasyada Karabağ Krizi ve Rusya Siyaseti), 73-86, 1999 № 3
<http://ecsocman.hse.ru/data/291/464/1216/007wOSTRIKOW.pdf> (28.05.2014)

Tezler

- ALİYEV Azer, “**Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Dış Politikasının Oluşturulması ve Azerbaycan-İran İlişkilerinin Siyasi ve Askeri Boyutu**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2008
- ALSIRT Figen Tavail, “**Bağımsızlık Sonrası Gürcistan’ın Yeniden Yapılanması Ve Bu Süreçte Türkiye İle İlişkileri**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atilim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009
- BABAYEVA Vefa, “**Haydar Aliyev Döneminde Türkiye-Azerbaycan ilişkileri**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013
- BALCI Zeki, “**Türkiyenin Enerji Politikalarında Hazar Petrollerinin Konumu**”, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001
- DOYURAN Sabri Zafer, “**Hazar Havzası Enerji Kaynaklarının Türk Dış Politikasına Etkileri**”, İstanbul, 2005, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi
- GULIYEV Samir, “**Bağımsızlıktan Sonra Azerbaycan-ABD İlişkileri**”, Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.
acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/550/854.pdf (02.05.2014)
- GÖK Gonca Oğuz, “**İrânın Bölgesel Politikası ve Türkiye-İran ilişkileri**”, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Gebze, 2005
- GÜZEL Müslüm, “**Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinde Uyum (Siyasi, Enerji, Ekonomik ve Kültürel Boyutu)**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2009

- HASANOV Ziyadhan, “**İlham Aliyev dönemi Azerbaycan-Türkiye ilişkileri**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2007
- İBADOV Adalet, “**Azerbaycan Dış Politikasında Dağlık Karabağ Sorunu ve Ermeni Sorunu: Çözümler, Öneriler**”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007
- MAHMUDOV Namig, “**Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinin Yikilişinden Sonra Azerbaycan-Rusya İlişkileri**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2006.
- MAMMADOV Agil, “**Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Dış Politikasında Enerji Faktörü**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2012
- ÖZKURAL Nergiz, “**European Neighbourhood Policy: Neorealist and Constructivist Approaches**”, Yayınlanmamış Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Avrupa Birliği Enstitüsü, İstanbul, 2010
- KARABAYRAM Fırat, “**Rusya Federasyonunun Güney Kafkasya Politikası**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atılım Üniversitesi, Ankara, 2007
- KARAMAN Cemal Celil, “**Bağımsızlık Sonrası Türkiye-Azerbaycan İlişkileri**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul, 2012
- KARİMOV Bahadır, “**Haydar Aliyev Döneminde Azerbaycan Cumhuriyetinin Dış Politikası (1993-2003)**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- NESİROV Cemil, “**Avrupa Konseyi-Azerbaycan İlişkileri**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2006
- RUSTAMOV Rafiq, “**Azerbaycan Dış Politikasında Kimlik, Tehdit Algılaması ve Güvenlik Yaklaşımları**”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, Ankara
- SALMANLI Zeynep, “**1991 Sonrası Türkiye Azerbaycan İlişkileri**”, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007
- VELİYEV Cavid, “**Azerbaycan Dış Politikasının Enerji Boyutu**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tez Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,2006.

- VELİYEV Cavid, “**ABD’nin Azerbaycan Politikası: Neoliberal Aktörler Açısından Analizi**”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2013
- VELİYEV Emil, “**Soğuk Savaş Sonrası İranın Güney Kafkasya Politikası**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007
- YÖNDEMLİ Azime, “**Soğuk Savaş Sonrası Gürcistan Dış Politikası ve Türkiye etkileri**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009
- АГАДЖАНИЯН, Грачья Гайкович, “**Становление и развитие внешней политики Республики Армения в 1991-2003 гг**” (1991-2003 yılında Ermenistan Cumhuriyeti'nin dış politikasının oluşumu ve gelişimi, Voronej Qosudarstvveniy Universiteta, 2004 Воронеж <http://www.dissercat.com/content/stanovlenie-i-razvitie-vneshnei-politiki-respubliki-armeniya-v-1991-2003-gg> (15.04.2014)
- НАДЖАФОВ Эльдар Низами оглы, “**Безопасность Южного Кавказа в политике Азербайджана, региональных и глобальных организаций**” (Güney Kafkasyada Azerbaycanın Bölgesel ve Küresel Örgütlerle Güvenlik politikası), Diplomaticiskey Akademiya MİD Rossiskaya Federatsiya, Moskova, 2003 <http://www.dissercat.com/content/bezopasnost-yuzhnogo-kavkaza-v-politike-azerbaidzhana-regionalnykh-i-globalnykh-organizatsii> (15.04.2014)
- ЧЕРНЯВСКИЙ, Станислав Иванович, “**Формирование внешнеполитической стратегии Азербайджана :1988-2003**” (Azerbaycan'ın Dış Politika Stratejisi Oluşumu: 1988-2003), Diplomaticiskey Akademiya MİD Rossiskaya Federatsiya, Moskova, 2004
- БАЙРАМОВ Азер Азиз оглы, “**Энергетическое сотрудничество Азербайджана с зарубежными странами**” (Azerbaycanın yabancı ülkelerle enerji işbirliği) Moskovskiy Qosudarstvveniy İstitut mejdunarodnix otneseniy MİD Rossiya, Moskva, 2007 <http://www.dissercat.com/content/energeticheskoe-sotrudnichestvo-azerbaidzhana-s-zarubezhnymi-stranami>

- ХАЛИЛОВ, Турал Тапдыг оглы, **“Особенности экономики Азербайджана на современном этапе”** (Çağdaş Zamanda Azerbaycan ekonomisinin özelliği) , Rossiskiy Ekonomicheskoy Universitet im. Q.V. Plehanova, Москва, 2012
<http://www.dissercat.com/content/osobennosti-ekonomiki-azerbaidzhana-na-sovremennom-etape>
- МУХСИНОВА, Лейла Хасановна, **“Состояние и основные направления развития топливно-энергетического комплекса Азербайджанской Республики”** (Azerbaycan Cumhuriyeti yakıt-enerji sektörünün durum ve gelişimi yöneltmeleri) Азербайджанская Neftyanaya Akademiya, Баку, 2003
<http://www.dissercat.com/content/sostoyanie-i-osnovnye-napravleniya-razvitiya-toplivno-energeticheskogo-kompleksa-azerbaidzha>
- ГАБИЕВА, Зарина Феликсовна, **“Стратегия внешней политики России в Каспийском регионе :Мотивы, цели, задачи”** (Hazar bölgesinde Rus dış politikasının Stratejisi: Motivleri, amaçları, hedefleri) Diplomaticheskoy Akademiya, Moskva, 2005
<http://www.dissercat.com/content/strategiya-vneshnei-politiki-rossii-v-kaspiiskom-regione-motivy-tseli-zadachi>
- ВАРТАНЯН, Артем Сергеевич, **“Проблема урегулирования конфликта в Нагорном Карабахе и роль международных организаций”**, (Dağlık-Karabağ sorununun çözümü ve çatışmanın düzenlenmesinde uluslararası örgütlerin rolü) Дипломатическая Академия, Министерство Иностранных Дел Российской Федерации, Москва, 2011
<http://www.dissercat.com/content/problema-uregulirovaniya-konflikta-v-nagornom-karabakhe-i-rol-mezhdunarodnykh-organizatsii>
- ГОГОРЯН, Самвел Леонидович, **“Политико-правовые механизмы урегулирования Нагорно-Карабахского конфликта”** (Dağlık-Karabağ sorununun çözümünde siyasi ve hukuki mekanizmaların düzenlenmesi) Federalnie Qosudarstvenno obrazovatelno ucrejdenie visşeqo professionalnoqo obrazavanie . Rostovskie Yuridiciskiy institut MVD Rossiya, Ростов-на-Дону, 2008

- КАРДУМЯН, Вреж Григорьевич, **“Политика Армении в отношении России”** (Rusya ile ilişkilerde Ermenistan'ın politikası) Moskovskiy qosudarstvenniy institut mejdunarodnix otnesenie (Y) MİD Rossiya , Москва, 2008
- НИЯЗОВ, Ниязи Сабироглы, **“Становление и развитие политики военной безопасности Азербайджанской Республик в 1994-2011 гг.”** (1994-2011 yıllarında Azərbaycan Cumhuriyetinin Askeri Güvenlik Politikası), Sankt-Peterburskiy Qosudarstvenniy Universitet, Sankt-Peterburq, 2012
- <http://www.dissercat.com/content/stanovlenie-i-razvitie-politiki-voennoi-bezopasnosti-azerbaidzhanskoi-respubliki-v-1994-2011> (03.05.2014)
- ОСМАНОВ, Гудси Дурсун оглы, **“Азербайджано-российские отношения в конце XX - начале XXI веков в контексте мировой политики”** (XX Yüzyılın sonu XXI yüzyılın başında Dünya Siyaset Bağlamında Azərbaycan-Rusya ilişkileri) Санкт-Петербургskiy Qosudarstvenniy Universitet, Санкт-Петербург, 2006
- МЕДОЕВ, Дмитрий Николаевич, **“Политика России в Закавказье :Проблемы и перспективы”** (Rusya'nın Kafkasya politikası: Sorunlar ve Beklentiler), Diplomaticeskaya Akademiya MİD Rossiya, Москва, 2003
- СУЧКОВ, Максим Александрович, **“Современная внешняя политика США на Южном Кавказе”** (Güney Kafkasyada ABD Dış Politikası), Пятигорск Qosudarstvenniy Linqvitieskiy Universiteta, Пятигорск, 2011
- БАГИРОВ, Эльнур Мирнух оглы, **“Приоритеты внешней политики Ирана и проблемы региональной безопасности на Южном Кавказе на рубеже XX-XXI вв.”** (XX-XXI yüzyıl başında Güney Kafkasya'da bölgesel güvenlik konuları ve İran'ın dış politika öncelikleri), Российский университет дружбы народов (Rusya Halklar Dostluğu Üniversitesi), Москва, 2006
- ОГАН Синан, **“Влияние внутривполитических факторов на формирование российского направления в турецкой внешней политике в условиях глобализации”** (Küreselleşme Bağlamında Türk dış politikasında Rus yön oluşümünün yerel faktörlere etkisi), Moskovskiy Qosudarstvenniy İstitut mejdunarodnix otnoşeniy MİD Rossiya, Moskva 2009
- <http://www.dissercat.com/content/vliyanie-vnutripoliticheskikh-faktorov-na-formirovanie-rossiiskogo-napravleniya-v-turetskoi-> (03.05.2014)

ПАНКОВ, Дмитрий Олегович, “**Приоритеты внешней политики Республики Грузия (1991-2010)**” (Gürcistan Cumhuriyeti Dış Politikasının Öncelikleri (1991-2010), Rossiskiy Universitet Drujba Narodov (Rusya Halklar Dostluğu Üniversitesi), Moskva, 2011

<http://www.dissercat.com/content/priority-vneshnei-politiki-respubliki-gruziya>
(erişim tarihi 05.05.2014)

ВАСИЛЬЕВА, Ольга Валентиновна, “**Российский фактор во внешней политике Грузии, 1990-1995 гг.**” (1990-1995 yılları arasında Gürcistan dış politikasında Rusya faktörü) Rossiskaya Akademiya Nauk İnstitut Evropı, Moskva, 1997,

<http://www.dissercat.com/content/rossiiskii-faktor-vo-vneshnei-politike-gruzii-1990-1995-gg> (erişim tarihi 05.05.2014)

İnternet Kaynakları

Uslu İsa, Siyasi, ekonomik ve eğitim açısından Azerbaycan, Mart 2012,
<http://politikaakademisi.org/?p=377>,(erişim tarihi 20.03.2014).

Araz Azimov: Minsk Grubu Karabağ sorununun çözümünde tam olarak yer almalı,
Dünya Azerbaycanlıları Kongresi sitesi,

http://www.dakaz.org/index.php?manset_id=291 erişim tarihi 08.05.2014

Azerbaycan Nükleer Araştırmalar Merkezi Kuruyor,

(<http://www.sondakika.com/haber/haber-azerbaycan-nukleer-arastirma-merkezi-kuruyor-6002794/>) (Erişim tarihi 09.05.2014)

Azerbaycan Diaspora Faaliyeti Kurultaylar, 2011

(http://azerbaijans.com/content_496_tr.html) (erişim tarihi 09.05.2014)

Azerbaycan Diaspora Faaliyeti, (http://azerbaijans.com/content_494_tr.html) erişim tarihi 09.05.2014

Azerbaycan Diaspora Faaliyeti (http://azerbaijans.com/content_495_tr.html) erişim tarihi 09.05.2014

Jojn Kerry: Azerbaycan'dan büyük miktarda doğalgazın nakli gündemdedir, (Dünya Azerbaycanlıları Kongresi) http://www.dakaz.org/index.php?manset_id=277 erişim tarihi 08.05.2014

Ramiz Mehdiyev: “Səfir Morninqstar unutmamalıdır ki...” (22 May 2014) <http://telegraf.com/news/5632> erişim tarihi 26.05.2014

About ADA, http://www.ada.edu.az/en-US/Pages/about_ada.aspx (08.05.2014)

“OSCE Minsk Group CO-Chairs issue statement on Nagorno-Karabag”, 29 November 2007, Madrid, <http://www.osce.org/mg/49237> (erişim tarihi 15.05.2014)

“European Parliament resolution of 20 May 2010 on the need for an EU strategy for the South Caucasus”,

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0193+0+DOC+XML+V0//EN> (erişim tarihi 19.05.2014)

“**A National Security Strategy for a New Centruy**”, The White House, Washington, October 1998. http://nssarchive.us/?page_id=66 (erişim tarihi 11.05.2014)

US House of Representatives. (1999), H.R. 1152, "**Silk Road Strategy Act of 1999**," 106th Congress; 1999-2000. Text as of Aug 03, 1999

<https://www.govtrack.us/congress/bills/106/hr1152/text> (erişim tarihi 10.05.2014)

“**A National Security for A New Country**”, May 1997,

<http://clinton2.nara.gov/WH/EOP/NSC/Strategy/> (erişim tarihi 11.05.2014)

Üçlü Zirveden, Karabağ sorununun çözümü için deklarasyon, Rusya online haber ve yorum sitesi,

[http://www.rusya.ru/Content/15221%C3%9C%C3%A7I%C3%BC+zirveden +Karaba %C4%9F+sorununun+%C3%A7%C3%B6z%C3%BCm%C3%BC+i%C3%A7in+deklarasyon](http://www.rusya.ru/Content/15221%C3%9C%C3%A7I%C3%BC+zirveden+%20Karaba%C4%9F+sorununun+%C3%A7%C3%B6z%C3%BCm%C3%BC+i%C3%A7in+deklarasyon) (erişim tarihi 19.05.2014)

(<http://president.az/president/biography/>) erişim tarihi 28.04.2014

(<http://president.az/articles/9290>) (erişim tarihi 28.04.2014)

(http://www.dakaz.org/index.php?haber_id=2593) (erişim tarihi 08.05.2014)

http://www.oilfund.az/en_US/about_found/history/xronologiya.asp (erişim tarihi 15.05.2014)

(<http://www.socar.com.tr/content/caspian-oil-gas-fuari-nin-acilisini-azerbaycan-cumhuriyeti-cumhurbaskani-ilham-aliyev-yapti>) (erişim tarihi 08.05.2014)

(<http://www.socar.com.tr/content/star-rafinerisi-icin-yaklasik-4-milyar-dolarlik-imzalar-atildi>) (erişim tarihi 08.05.2014)

(<http://www.socar.com.tr/content/socar-turkiye-hakkinda>) (erişim tarihi 08.05.2014)

<http://www.socar.com.tr/content/azerbaycanda-petrol-ve-dogalgazin-tarihi-ve-socar-tarihcesi>(erişim tarihi 28.05.2014)

<http://qha.com.ua/dunya-azerbaycanlilar-3-kurultayi-baku-de-yapildi-95909tr.html>(erişim tarihi 28.05.2014)

(http://garabagh.net/content_318_tr.html) (erişim tarihi 28.05.2014)

<http://www.1news.com.tr/azerbaycan/siyaset/20140110053703384.html>(erişim tarihi 28.05.2014)

<http://www.memleket.com.tr/azerbaycanda-2014-sanayi-yili-ilan-edildi-283128h.htm>(erişim tarihi 27.05.2014)

<http://www.karabakh.az/news/?lang=az&i=2634>(erişim tarihi 27.05.2014)

http://garabagh.net/content_322_tr.html(erişim tarihi 27.05.2014)

http://www.un.int/azerbaijan/userfiles/file/National_security.pdf(erişim tarihi 05.05.2014)

<http://www.azembassy.org.au/uploads/docs/Azerbaijan.pdf>(erişim tarihi 05.05.2014)

<http://www.1news.com.tr/guneykafkasya/gurcistan/20140303053953570.html> (erişim tarihi 05.05.2014)

EMRAHOV Alihan, “Gürcistan Azərbaycan arasında gündeme taşınmayan sorunlar”, 21 Mayıs 2012

<http://www.dunyabulteni.net/yazar/alihan-emrahov/17867/gurcistan-ile-azerbaycan-arasinda-gundeme-tasinmayan-sorunlar> (erişim tarihi 05.05.2014)

Azərbaycan - Gürcüstan münasibətləri, 10.10.2013

<http://www.mfa.gov.az/files/file/Azerbaijan%20-%20Gurcistan%20munasibetleri.pdf> (erişim tarihi 11.04.2014)

Интервью Дугина “Vesti.Az” (Vesti.az sitesinin Alexander Duginle röportajı) “До визита Путина нужно депортировать всех ненужных израильтян из Баку”, Mejdunarodniy Evraziyskoe Divijenie 20.07.2013, <http://www.evrazia.info/article/4671> (20.04.2014)

ÖZGEÇMİŞ

Alim MAMMADOV 24 Ekim 1987 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Tovuz ilinin Çobansıhnag ilçesinde doğmuştur. 1994 yılında Gence'de 17 sayılı ilkokulda öğrenim görmüştür. 2004 yılında Bakü'nün 252 sayılı ilköğretim okuluna kayıt yaptırarak, 2005 yılında aynı okuldan mezun olmuştur.

2005 yılında Azerbaycan'ın Bakü şehrinde Azerbaycan Diller Üniversitesinin Yakın Doğu ve İsrail Bölümünü kazanan Alim Mammadov, 2009 yılında Azerbaycan Diller Üniversitesinin Yakın Doğu ve İsrail Bölümünden mezun olmuştur.

Alim Mammadov halen Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Uluslararası İlişkiler Anabilim dalı, Uluslararası İlişkiler bölümünde Yüksek Lisans öğrenimini sürdürmektedir.